

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL VE TEKNİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Selcuk University

The Journal of Social and Technical Researches

Yıl ~ Year: 2023

Sayı ~ Issue: 21

ISSN

2146 - 7226

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL VE TEKNİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

SELCUK UNIVERSITY THE JOURNAL OF SOCIAL AND TECHNICAL RESEARCHES

E-ISSN:2146-7226

Cilt	Volume
21	21
Sayı 1	Issue 1
Haziran 2023	June 2023
Yayıncı	Publisher
Selçuk Üniversitesi	Selcuk University
Yayımlandığı Ülke	Broadcast Country
Türkiye	Türkiye
Yayın Modeli	Release Model
Açık Erişim	Open Access
Hedef Kitle	Target Audience
SosyoTeknik dergisinin hedef kitle, sosyal bilimler ve teknik bilim alanlarında araştırmalarını sürdüren profesyoneller ile bu alana ilgi duyan öğrenciler, okurlar ve kurumlardır.	The target audience of the SosyoTeknik journal is professionals who continue their research in the fields of social sciences and technical sciences, as well as students, readers and institutions interested in this field.
Yayın Dili	Publication Language
Türkçe / İngilizce	Turkish / English
Ücret Politikası	Price Policy
Hiçbir ad altında yazar veya kurumundan ücret alınmaz.	No fee is charged from the author or institution under any name.
Hakemlik Türü	Type of Arbitration
En az iki uzman hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik sistemine uygun olarak değerlendirilir.	It is evaluated by at least two expert referees in accordance with the double-blind refereeing system.
Telif Hakkı	Copyright
Yazarlar, SosyoTeknik'te yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Fakat yazıların hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.	The authors hold the copyright of their works published in SosyoTeknik. They have the right. But the legal responsibility of the articles belongs to their authors.
İntihal Kontrolü	Plagiarism Check
Ön kontrolden geçirilen makaleler, iThenticate yazılımı kullanılarak intihal için taranır.	Pre-checked articles are scanned for plagiarism using iThenticate software.

YAYINCI | PUBLISHER

Selcuk University
ROR ID: <https://ror.org/045hgzm75>
ISNI: 0000 0001 2308 7215
Crossref: 501100007086
E-mail: iletisim@selcuk.edu.tr
Web: <http://www.selcuk.edu.tr/>

İMTİYAZ SAHİBİ | JOURNAL OWNER

Dr. Öğr. Üye. Arif Behiç Özcan
ORCID: 0000-0002-0215-7322
E-mail: abozcan@selcuk.edu.tr
Selçuk Üniversitesi

EDİTÖRLER | EDITORS

Baş Editör-Editor in Chief
Dr. Öğr. Üye. Ayşegül Kaya
ORCID: 0000-0002-8696-3320
aysegul.kaya@selcuk.edu.tr
Selçuk Üniversitesi

Editör Yardımcısı-Editorial Assistant
Öğr. Gör. Ayşegül Toprak
ORCID:0000-0003-0485-9499
aytoprak@selcuk.edu.tr
Selçuk Üniversitesi

Editör Yardımcısı-Editorial Assistant
Dr. Öğr. Üye. Yasemin Gündoğdu
ORCID: 0000-0003-2020-9533
yasemin.gundogdu@selcuk.edu.tr
Selçuk Üniversitesi

Mizanpaj ve Dizgi Editörü-Layout Editor
Öğr. Gör. Dr. İsmail Çağırın
ORCID: 0000-0001-6527-0261
icagiran@selcuk.edu.tr
Selçuk Üniversitesi

İngilizce Dil Editörü-English Language Editor
Öğr. Gör. Dr. Hakan Yılmaz
ORCID: 0000-0001-6527-0261
hakany@selcuk.edu.tr
Selçuk Üniversitesi

Etik Editörü- Ethics Editor
Öğr. Gör. Ayşenur Şakalak
ORCID: 0000-0002-8420-4718
aysenur.sakalak@selcuk.edu.tr
Selçuk Üniversitesi

YAYIN KURULU | EDITORIAL BOARD

Öğr. Gör. Safa Külahlı
ORCID:0000-0003-1652-4928
safa.kulahli@selcuk.edu.tr
Selçuk Üniversitesi

Öğr. Gör. Ceyda Gültekin
ORCID:0000-0002-6297-501X
ceyda.gultekin@selcuk.edu.tr
Selçuk Üniversitesi

Öğr. Gör. Mehmet Alper Yıldız
ORCID:0000-0002-2845-072X
mayildiz@selcuk.edu.tr
Selçuk Üniversitesi

Öğr. Gör. Özkan Üzüm
ORCID:0000-0001-6430-7667
ozkan.uzum@selcuk.edu.tr
Selçuk Üniversitesi

Öğr. Gör. Abdullah Koca
Araştırmacı ID : 266926
abdullah.koca@selcuk.edu.tr
Selçuk Üniversitesi

Öğr. Gör. Mehmet Orhan
ORCID:0000-0003-1735-2312
mehmet.orhan@selcuk.edu.tr
Selçuk Üniversitesi

DANIŞMA KURULU | ADVISORY BOARD

Prof. Dr. A. Alpaslan Altun
ORCID:0000-0002-3960-5141
altun@selcuk.edu.tr
Selçuk Üniversitesi

Prof. Dr. Osman Nuri Çelik
ORCID:0000-0001-5368-0685
oncelik@ktun.edu.tr
Konya Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Başak Solmaz
ORCID:0000-0003-2157-7290
bsolmaz@selcuk.edu.tr
Selçuk Üniversitesi

Prof. Dr. Turan Paksoy
ORCID:0000-0001-8051-8560
tpaksoy@erbakan.edu.tr
Konya Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Gökuş
ORCID:0000000283376411
mgokus@selcuk.edu.tr
Selçuk Üniversitesi

Prof. Dr. Haluk Duman
0000-0002-8815-5511
halukduman@aksaray.edu.tr
Aksaray Üniversitesi

Doç. Dr. Ziya Bahadır
ORCID:0000-0002-6185-7791
zbahadir@erciyes.edu.tr
Erciyes Üniversitesi

Doç. Dr. Ahmet Burhan Çakıcı
ORCID:0000-0003-4848-3278
akmetburhan@kmu.edu.tr
Gümüşhane Üniversitesi

Prof. Dr. Cengiz Çınar
ORCID:0000-0001-9720-5149
cengizcinar@gazi.edu.tr
Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Ayhan Göktepe
ORCID:0000-0001-7172-0564
agoktepe@ktun.edu.tr
Konya Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Zekeriya Mızırak
ORCID:0000-0003-2861-9625
zmizirak@erbakan.edu.tr
Necmettin Erbakan Üniversitesi

Doç. Dr. Memduh Kara
ORCID:0000-0002-5201-5453
memduhkara@mersin.edu.tr
Mersin Üniversitesi

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL VE TEKNİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Yıl/Year 2023-Cilt/Volume 21-Sayı/Issue 1

AMAÇ VE KAPSAM

Amaç

Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi, akademisyenler ve araştırmacılar tarafından sunulan; özgün, kaliteli ve bilimsel öneme sahip yayınlar yayınlamak, açık erişim yoluyla bilime, ilgili kurum ve kuruluşlara katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Dergi yayın sürecinde bağımsız ve çift kör hakem uygulaması ile değerlendirilen özgün makaleler, açık erişimli olarak çevrim içi yayımlanmaktadır. Gönderilen makaleler daha önceden yayınlanmamış ve başka bir yerde yayımlanmak üzere gönderilmemiş, özgün çalışmalar olmalıdır. Dergi kapsamına, gönderim ve yazım kurallarına uygun olarak gönderilen çalışmalar, öncelikle biçimsel ve alan uygunluğu açısından ilgili editörler tarafından değerlendirilir. Çalışma konusu, benzerlik oranı ve yazım kuralları açısından uygun olan makaleler, alanında uzman en az iki hakeme bilimsel değerlendirme için gönderilir. Makale yayımlanmasına ilişkin nihai karar, editör kurulu değerlendirmeleri ve hakem yorumları dikkate alınarak baş editör tarafından verilir. Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi'nin Yayın Kurulu, International Council of Medical Journal Editors (ICMJE), World Association of Medical Editors (WAME) ve Committee on Publication Ethics (COPE) kriterlerine uymayı taahhüt eder.

Kapsam

Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi, sosyal ve teknik alanda, belirtilen çalışma alanlarında özgün, araştırma ve tarama makaleleri, derlemeler ve kısa bildirimler gibi özgün bilimsel çalışmalarını yayımlayan akademik bir dergidir.

Konu Kategorisi

Sosyal Bilimler: İşletme, Ekonomi, İletişim, Uluslararası İlişkiler, Kamu Yönetimi, Sosyal Konular, Kentsel Çalışmalar

Teknik Bilimler: Otomasyon & Kontrol Sistemleri, Bilgisayar Bilimi, İnşaat ve Yapı Teknolojisi, Mühendislik, Uzaktan Algılama Bilim Alanı: Sosyal Bilimler, Teknoloji

Yayın Dili

Tam Metin Yayın Dili:

- Birincil Dil: Türkçe
- İkincil Dil: İngilizce

Türkçe ve Latin Alfabesiyle Yazılan İçerik:

- Makale Başlığı: Türkçe & İngilizce
- Yazar Adı: (Latin Alfabesinde)
- Yazar Adresi: Türkçe & İngilizce (Latin Alfabesinde)
- Anahtar Kelimeler: Türkçe & İngilizce
- Kaynakça: Türkçe (Latin Alfabesinde) Tam Metin: Türkçe (Latin Alfabesinde)

İngilizce ve Latin Alfabesiyle Yazılan İçerik:

- Makale Başlığı: Türkçe & İngilizce
- Yazar Adı: (Latin Alfabesinde)
- Yazar Adresi: Türkçe & İngilizce (Latin Alfabesinde)
- Anahtar Kelimeler: Türkçe & İngilizce
- Kaynakça: İngilizce (Latin Alfabesinde) Tam Metin: İngilizce (Latin Alfabesinde)

Makale Başvuruları ve Yayınlanma Sıklığı

Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi yılda iki (2) kez olmak üzere Haziran ve Aralık aylarında yayınlanan hakemli bilimsel bir dergidir. Gönderilecek makaleler, derginin amaç ve kapsamına uygun, özgün çalışmalar olmalıdır. Bir yazardan aynı yayın döneminde birden fazla makale kabul edilmez. Son gönderim tarihinden sonra gönderilen çalışmalar kabul edilmez. Daha önceden yayınlanmamış, başka bir dergide değerlendirme sürecinde olmayan ve tüm yazarlar tarafından içeriği ve onaylanmış orijinal makaleler değerlendirmeye alınır.

Okur Kitlesi

Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi'nin hedef kitle; akademisyenler, uzmanlar, araştırmacılar, doktora, yüksek lisans ve uzmanlık öğrencileri yanı sıra bu alanlarla ilgili faaliyet gösteren kişilerdir. Dergi, söz konusu alanlarla ilgili akademik ve mesleki çalışmalarda araştırma ve sürekli geliştirme kültürünün yaygınlaşmasına katkı sağlamayı hedefler.

Ücret Politikası

Dergide makale yayını ve makale süreçlerinin yürütülmesi ücrete tabi değildir. Dergiye gönderilen ya da yayın için kabul edilen makaleler için hiçbir ad altında işleme ücreti ya da gönderim ücreti alınmaz. SosyoTeknik dergisi yayın politikaları gereği sponsorluk ve reklam da kabul etmemektedir. SosyoTeknik dergisinin tüm giderleri Yayıncı tarafından karşılanmaktadır.

Makalelerin Özgünlüğü

SosyoTeknik Dergisi daha önceden başka yerde yayınlanan çalışmalarını kabul etmez.

Hakemlik Türü

Çift Körleme: İntihal kontrolünden sonra, uygun olan makaleler baş editör tarafından orijinallik, metodoloji, işlenen konunun önemi ve dergi kapsamı ile uyumluluğu açısından değerlendirilir. Editör, makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakemlikten geçmesini sağlar ve makale biçimsel esaslara uygun ise, gelen yazıyı yurtiçinden ve /veya yurtdışından en az iki hakemin değerlendirmesine sunar, hakemler gerek gördüğü takdirde yazıda istenen değişiklikler yazarlar tarafından yapıldıktan sonra yayınlanmasına onay verir. Editörler, hakemler ile yazarlar arasındaki tüm etkileşimlere aracılık eder.

COPE'un En İyi Uygulama İlkeleri

SosyoTeknik Dergisi, araştırma ve yayın etiği konusunda ulusal ve uluslararası standartlara bağlıdır. Basın Kanunu, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ile Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'ne uymaktadır. SosyoTeknik, Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) ve World Association of Medical Editors (WAME) tarafından yayınlanan Uluslararası Etik Yayıncılık İlkeleri'ni benimsemiştir. Ayrıca Türkiye Editörler Çalıştay Kararlarına da uymayı taahhüt eder.

İntihali Önleme

Bu dergi, incelenmeye sunulan çalışmalarda intihal olup olmadığını kontrol eder: Ön kontrolden geçirilen makaleler, iThenticate yazılımı kullanılarak intihal için taranır. İntihal/kendi kendine intihal tespit edilirse yazarlar bilgilendirilir. Editörler, gerekli olması halinde makaleyi değerlendirme ya da üretim sürecinin çeşitli aşamalarında intihal kontrolüne tabi tutabilirler. Yüksek benzerlik oranları, bir makalenin kabul edilmeden önce ve hatta kabul edildikten sonra reddedilmesine neden olabilir. Bu oranın %20'den az olması beklenir.

Düzeltilme, Geri Çekme, Endişe İfadesi

Editörler, yayınlanan makalede, bulguları, yorumları ve sonuçları etkilemeyen küçük hatalar tespit edilirse düzeltme yayınlamayı düşünebilirler. Editörler, bulguları ve sonuçları geçersiz kılan büyük hatalar / ihlaller söz konusu olduğunda, makaleyi geri çekmeyi düşünmelidir. Yazarlar tarafından araştırma veya yayını kötüye kullanmaya yönelik olasılık söz konusu ise; bulguların güvenilir olmadığına ve yazarların kurumlarının olayı soruşturmadığına dair kanıtlar var veya olası soruşturma haksız veya sonuçsuz görünüyorsa, editörler endişe ifadesi yayınlamayı düşünmelidir. Düzeltme, geri çekme veya endişe ifadesi ile ilgili olarak COPE ve ICJME yönergeleri dikkate alınır.

Hakem Raporlarının Saklanması

SosyoTeknik makale inceleme sürecine ait tüm kayıtları arşivlemekte ve korumaktadır.

Öz ve Anahtar Kelimeler

Makaleler, elektronik aramayı kolaylaştırmak için 150-200 kelimelik özet ve 3-5 arası anahtar kelime içermelidir.

Yazarlık ve Katkıda Bulunma

Makale yayınlanmak üzere Dergiye gönderildikten sonra yazarlardan hiçbirinin ismi, tüm yazarların yazılı izni olmadan çıkarılamaz ve yeni bir isim eklenemez. Ayrıca yazar sırası değiştirilemez.

Anket ve Mülakata Dayanan Çalışmaların Yayını

SosyoTeknik Dergisi yayın kuralları gereğince, Etik Kurul İzni/yasal/özel izin gerektiren çalışmalarda, Etik Kurul İzni'nin nereden, hangi kapsam, hangi tarih ve sayı numarasında alındığını belirten ifadeyi, makalenin Dergiye sunulması esnasında makale içerisinde mutlaka belirtilmesi gerekmektedir.

Tam Metinlere Erişim

SosyoTeknik açık erişimli bir dergidir. Okuyucular, kaydolmaksızın derginin tam metnine ulaşabilirler.

ETİK İLKELER VE YAYIN POLİTİKASI

Etik İlkeler

SosyoTeknik dergisi, araştırma ve yayın etiği konusunda ulusal ve uluslararası standartlara bağlıdır. Basın Kanunu, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ile Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'ne uymaktadır. SosyoTeknik, Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) ve World Association of Medical Editors (WAME) tarafından yayınlanan Uluslararası Etik Yayıncılık İlkeleri'ni benimsemiştir. Ayrıca Türkiye Editörler Çalıştay Kararlarına da uymayı taahhüt eder.

SosyoTeknik dergisinde uygulanan yayın süreçleri, bilginin tarafsız ve saygın bir şekilde gelişimine ve dağıtımına temel teşkil etmektedir. Bu doğrultuda uygulanan süreçler, yazarların ve yazarları destekleyen kurumların çalışmalarının kalitesine doğrudan yansımaktadır. Hakemli çalışmalar bilimsel yöntemi somutlaştıran ve destekleyen çalışmalardır. Bu noktada sürecin bütün paydaşlarının (yazarlar, okuyucular ve araştırmacılar, yayıncı, hakemler ve editörler) etik ilkelere yönelik standartlara uyması önem taşımaktadır. SosyoTeknik Dergisi yayın etiği kapsamında tüm paydaşların aşağıdaki etik sorumlulukları taşımasını beklenmektedir:

- Makalelerde kullanılan verilerin manipüle edilmesi, çarpıtılması ve uydurma verilerin kullanılması gibi durumlar tespit edilirse, makale yazarının çalıştığı kuruma bu durum resmi yollardan bildirilecek ve makale reddedilecektir. SosyoTeknik Dergisi, editör ve/veya hakemler tarafından verilen dönütlere göre yazarlardan analiz sonuçlarına ilişkin çıktı dosyalarını isteme hakkına sahiptir.
- Tebliğden üretilen makalelerin değerlendirmeye alınabilmesi için yazarın makalesini, "Çalışmam, daha önce yayımlanmamıştır ve yayımlanmayacaktır." şeklinde ıslak imzalı taahhütname ile birlikte göndermesi gereklidir. Zira duplication/tekrar yayın/bilimsel yanıltma/çoklu yayın suçtur.
- TÜBİTAK Yayın Etik Kurulu'na göre tekrar yayın, aynı araştırma sonuçlarını birden fazla dergiye yayım için göndermek veya yayımlamaktır. Bir makale önceden değerlendirilmiş ve yayımlanmışsa bunun dışındaki yayınlar tekrar yayın sayılmaktadır.
- Yayına hazırlanan çalışma; kitap bölümü, yayımlanmamış tebliğ metni ile yüksek lisans veya doktora tezinden üretilmiş ise mutlaka çalışmanın ilk sayfasında Türkçe ve İngilizce olarak bu husus belirtilmelidir.

Yayın Politikası

•Araştırmanın sınırsız bir şekilde yayılması özellikle yazarlar, okuyucular ve fon sağlayanlar için önemlidir. SosyoTeknik Dergisinde yayımlanan makaleler, Creative Commons Atıf-Gayrı Ticari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı altında açık erişim olarak yayımlanır.

- SosyoTeknik Dergisi'nin web sayfasında yayında olan makaleler ve değerlendirme aşamasında olan makalelere ait gizli bilgiler sadece derginin belirtilen amaçları doğrultusunda kullanılacaktır; farklı herhangi bir amaç için veya diğer kişilerin kullanımına açılmayacaktır.
- SosyoTeknik Dergisi'ne gönderilen makalelerin tüm değerlendirme aşamalarında makale yazarları ile makaleyi değerlendiren hakem kimlikleri çift körleme ile gizlenmektedir. Makalelerin yayınlanması için iki olumlu hakem raporu gereklidir.
- SosyoTeknik Dergisi'ne sunulan çalışmaların inceleme ve yayın sürecinin 3 ayda tamamlanması öngörülmektedir. Ancak, editör veya hakemlerin yazar(lar)dan düzenleme yapmasını istediği ve yazar(lar)ın düzenlemeyi tamamladığı süre bu süreye dahil değildir. Yayımlanmış bir makalede düzeltme yapılamaz. Ancak yazar düzeltme talebinde bulunması durumunda düzeltme talebinden sonraki sayıda kısa bir düzeltme metni yayınlanabilir.
- SosyoTeknik Dergisinin Yayın Kuralları gereğince, yazarlardan makale gönderim ve yayın ücreti alınmamaktadır. Dergimizde makale gönderimi ücretsizdir.
- SosyoTeknik Dergisinin yayınlamış olduğu tüm makaleleri tam metin olarak, derginin içindikiler, kapak sayfası ve sayı tam dosyaları olarak DERGİPARK sistemi üzerinde arşivlenmekte ve tüm kullanıcıların erişimine sunulmaktadır.
- SosyoTeknik Dergisi herhangi bir reklam ve sponsorluk kabul etmemekte ve yayın sayfasında bunlara yer vermemektedir.
- SosyoTeknik dergisine gönderilen makaleler Yazar(lar) tarafından kişisel kullanıma açık olan iThenticate yazılımı ile kaynaklar hariç olmak üzere intihale karşı kontrol edilmektedir. Yapılan kontrollerde benzerlik oranının %20'nin altında olması ve tek kaynak benzerlik oranının %5'i geçmemesi gerekmektedir.

İLETİŞİM

Bize Ulaşın

Bizimle iletişime geçmenin en iyi yolu e-postadır.

Tüm editörlerin bireysel iletişim bilgileri mevcuttur ve Editor Kadrosu bulunabilir.

Editöryal Yetkili

Ad Soyad: Asst. Prof. Dr. Ayşegül Kaya

ORCID: 0000-0002-8696-3320

E-posta: aysegul.kaya@selcuk.edu.tr

Tel: 0 (332) 834 03 06

Adres: Selçuk University Kadınhanı Faik İçil Vocational School Tepebaşı Mh. Faik Ali İçil. Cad. Çevre yolu yanı, Kadınhanı/KONYA

Şehir: Konya

Ülke: Türkiye

Posta Kodu: 42800

Etik Editörü

Ad Soyad: Ayşenur Şakalak

ORCID: 0000-0002-8420-4718

E-posta: aysenur.sakalak@selcuk.edu.tr

Adres: Selçuk University Kadınhanı Faik İçil Vocational School Tepebaşı Mh. Faik Ali İçil. Cad. Çevre yolu yanı, Kadınhanı/KONYA

Tel: 0 (332) 834 03 06

Şehir: Konya

Ülke: Türkiye

Posta Kodu: 42800

Yayınevi

Selçuk Üniversitesi

ROR ID: <https://ror.org/045hgzm75>

ISNI: 0000 0001 2308 7215

Crossref: 501100007086

E-mail: iletisim@selcuk.edu.tr

Tel: 0 (332) 223 80 00 / 0 (332) 223 80 01

Web: <http://www.selcuk.edu.tr/>

Adres: Selçuk University Rectorate, Alaeddin Keykubat Campus, Akademi Mah. Yeni İstanbul Cad. No: 369 Selçuklu-Konya/Türkiye

Şehir: Konya

Ülke: Türkiye

Posta Kodu: 42130

İtiraz

Bilimsel içeriğini yanlış anladığımız için makalenizi reddettiğimizi düşünüyorsanız, lütfen sosyoteknik@selcuk.edu.tr adresinden editör ekibimize bir itiraz mesajı gönderin.

Şikâyet

Şikâyet, SosyoTeknik'in veya yazı işleri ekibimizin sorumluluğunda olan içerik, prosedürler veya politikalarla ilgili olmalıdır. Şikâyetler doğrudan sosyoteknik@selcuk.edu.tr adresine e-posta ile gönderilmelidir.

AIMS AND SCOPE

Aim

SosyoTeknik aims to contribute to science and related institutions and organizations through open access by publishing original, quality and scientifically significant studies presented by academics and researchers. Original articles evaluated by independent and double-blind referee application during the publication process of the journal are published online as open access. Submitted articles must be original works that have not been previously published or submitted for publication elsewhere. Studies submitted to the scope of the journal in accordance with the submission and spelling rules are primarily evaluated by the relevant editors in terms of format and field suitability. Articles that are suitable in terms of study subject, similarity rate and spelling rules are sent to at least two referees who are experts in their fields for scientific evaluation. The final decision regarding the publication of the article is made by the editor-in-chief, considering the evaluations of the editorial board and the comments of the referees. The Editorial Board of SosyoTeknik undertakes to comply with the criteria of the International Council of Medical Journal Editors (ICMJE), World Association of Medical Editors (WAME) and Committee on Publication Ethics (COPE).

Scope

SosyoTeknik is an academic journal that publishes original scientific studies in the social and technical fields, such as research and survey articles, reviews and short papers in the specified fields of study.

Subject Category:

Social Sciences: Business, Economics, Communication, International Relations, Public Administration, Social Issues, Urban Studies

Technical Sciences: Automation & Control Systems, Computer Science, Construction and Building Technology, Engineering, Remote Sensing

Field of Science: Social Sciences, Technology

Publication Language

Full Text Publication Language:

- Primary Language: Turkish
- Secondary Language: English

Content Written in Turkish and Latin Alphabet:

- Article Title: Turkish & English
- Author's Name: Turkish (in Latin Alphabet)
- Author's Address: Turkish & English (Latin Alphabet)
- Keywords: Turkish & English
- Bibliography: Turkish (in Latin Alphabet)

Full Text: Turkish (Latin Alphabet)

Content Written in English and Latin Alphabet:

- Article Title: Turkish & English
- Author's Name: Turkish (in Latin Alphabet)
- Author's Address: Turkish & English (Latin Alphabet)
- Keywords: Turkish & English
- Bibliography: English (Latin Alphabet)

Full Text: English (Latin Alphabet)

Manuscript Submissions and Publication Period

SosyoTeknik is a peer-reviewed scientific journal published twice a year in June and December. The articles to be sent must be original studies that are suitable for the purpose and scope of the journal. More than one article from an author in the same publication period is not accepted. Works submitted after the deadline will not be accepted. Original articles that have not been published before, that are not in the process of evaluation in another journal, and that are approved by all authors are evaluated.

Submitted articles must be in accordance with the purpose and scope of the journal. Manuscripts that are original, unpublished, and not in the process of evaluation in another journal, whose content and submission have been approved by each author, are accepted for evaluation.

Audience

The target audience of Selcuk University Journal of Social and Technical Research is academicians, experts, researchers, doctoral, master's and specialist students as well as people who are active in these fields. The journal aims to contribute to the dissemination of research and continuous development culture in academic and professional studies related to these fields.

Article Processing Charge

The publication of articles and the execution of article processes in the journal are free of charge. No processing or submission fee is charged under any other names (editorial processing charges, language editing charges, colour charges, submission charges, page charges, membership charges, print subscription charges, other supplementary charges). SosyoTeknik does not accept sponsorship or advertisements as part of its publication policies. Publisher covers all charges of the SosyoTeknik.

Originality of Manuscripts

SosyoTeknik does not publish material that has already appeared in full elsewhere.

Model of Peer Review

Double-blind peer review: After plagiarism control, eligible articles are evaluated by the editor-in-chief for originality, methodology, the importance of the subject covered, and compatibility with the scope of the journal. The editor ensures that the manuscripts go through a fair double-blind review and, if the article conforms to the formal principles, it submits the incoming paper for the evaluation of at least two referees from the country and abroad. Editors mediate all interactions between reviewers and authors.

The Best Practice of COPE

The copyrights of the studies published in Selcuk University Social and Technical Research Journal belong to their authors. The authors allow the intellectual work they sent to be published by Selcuk University Journal of Social and Technical Research under a Creative Commons Attribution-Non-commercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license.

Plagiarism Prevention

This journal checks for plagiarism in studies submitted for review: Pre-checked articles are scanned for plagiarism using iThenticate software. If plagiarism/self-plagiarism is detected, the authors are informed. If necessary, the editors can subject the article to plagiarism control at various stages of the evaluation or production process. High similarity rates can cause an article to be rejected before or even after it is accepted. This rate is expected to be less than 20%.

Correction, Retraction, Expression of Concern

Editors may consider issuing a correction if minor errors are detected in the published article that do not affect the findings, comments, and conclusions. Editors should consider retracting the article in case of major errors/violations that invalidate the findings and conclusions. If there is a possibility of misuse of research or publication by the authors; If there is evidence that the findings are unreliable and that the authors' institutions did not investigate the incident, or if the potential investigation seems unfair or inconclusive, editors should consider issuing a statement of concern. The COPE and ICJME guidelines are considered regarding correction, withdrawal, or expression of concern.

Record of all peer-review process records

SosyoTeknik, takes its duties of guardianship over the scholarly record extremely seriously.

Abstract and Keywords

Submitted manuscripts should contain 150-200-word abstracts and 3-5 keywords To facilitate electronic search.

Authorship and Contributorship

After manuscript is submit to the Journal, the name of any of the authors cannot be deleted from the list of authors without the written consent of all authors, a new name cannot be added as an author, and the order of authors cannot be changed.

Publication of research that involve human subjects (i.e., surveys and interviews)

In accordance with the publication rules of SosyoTeknik the statement indicating where, in which scope, date and issue number the Ethics Committee Permission was obtained in studies requiring Ethics Committee Permission / legal / special permission, must be stated in the article at the time of submission of the article to the Journal.

Access to the full text

SosyoTeknik is open access journal. Readers can access to the full text of the journal without requiring registration.

ETHICAL PRINCIPLES AND PUBLICATION POLICY

Ethical Principles

SosyoTeknik adheres to national and international standards on research and publication ethics. It complies with Press Law, Intellectual and Artistic Works Law and Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive. SosyoTeknik has adopted the International Ethical Publishing Principles published by Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) ve World Association of Medical Editors (WAME). It also undertakes to comply with the Decisions of the Turkey Editors' Workshop.

The publication processes implemented in the SosyoTeknik are the basis for the development and distribution of information in an impartial and respectful manner. The processes implemented in this direction are directly reflected in the quality of the work of the authors and the institutions that support the authors. Peer-reviewed studies are studies that embody and support the scientific method. At this point, it is important that all stakeholders of the process (authors, readers and researchers, publisher, referees and editors) comply with the standards for ethical principles. Within the scope of publication ethics of the SosyoTeknik, all stakeholders are expected to bear the following ethical responsibilities:

- If situations such as manipulating, distorting and using fabricated data used in the articles are detected, this situation will be reported to the institution where the article author works, and the article will be rejected. SosyoTeknik has the right to request the output files of the analysis results from the authors according to the feedback given by the editor and/or referees.
- In order for the articles produced from the paper to be evaluated, the author must send the article with a wet signed undertaking stating "My work has not been published before and will not be published." Because duplication/republishing/scientific deception/multi-publishing is a crime.
- Study prepared for publication if the book chapter is produced from an unpublished paper text and a master's or doctoral thesis, this matter must be stated in Turkish and English on the first page of the study.

Publication Policy

The unrestricted dissemination of research is especially important to authors, readers, and funders. Articles published in SosyoTeknik are published as open access under a Creative Commons Attribution-Non-commercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license.

- The articles published on the website of the SosyoTeknik and the confidential information of the articles under evaluation will only be used for the stated purposes of the journal; It will not be made available for any other purpose or use by other persons.
- In all evaluation stages of the articles sent to the SosyoTeknik, the identities of the article authors and the referees who evaluated the article are hidden by double blinding. Two positive referee reports are required for the articles to be published.

- It is anticipated that the review and publication process of the studies submitted to the SosyoTeknik will be completed in 3 months. However, the period during which the editor or referees ask the author(s) to edit, and the author(s) completes the editing is not included in this period. A published article cannot be edited. However, if the author requests a correction, a short correction text can be published in the issue after the correction request.
- In accordance with the Publication Rules of the SosyoTeknik no article submission or publication fee is charged from the authors. Submission of articles in our journal is free of charge.
- All the articles published by the SosyoTeknik are archived on the DERGİPARK system as full text, the contents of the journal, the cover page and the full issue files, and are made available to all users.
- SosyoTeknik does not accept any advertisements and sponsorships and does not include them on the publication page.
- The articles sent to the SosyoTeknik are checked against plagiarism by the Author(s) with the iThenticate software, which is open for personal use, excluding the sources. In the controls, the similarity rate should be below 20% and the single source similarity rate should not exceed 5%.
- In accordance with the publication rules of SosyoTeknik, the statement indicating where, in which scope, date and issue number the Ethics Committee Permission was obtained in studies requiring Ethics Committee Permission / legal / special permission, must be stated in the article at the time of submission of the article to the Journal.

CONTACT

Contact us

The best way to contact us is by email.

Individual contact details are available for most staff members and can be found using our Editorial Staff list.

The Main Publishing Contact

Name Surname: Asst. Prof. Dr. Ayşegül Kaya

ORCID: 0000-0002-8696-3320

E-mail: aysegul.kaya@selcuk.edu.tr

Phone: 0 (332) 834 03 06

Address: Selçuk University Kadınhanı Faik İçil Vocational School Tepebaşı Mh. Faik Ali İçil. Cad. Çevre yolu yanı, Kadınhanı/KONYA

City: Konya

Country: Türkiye

Postal Code: 42800

Ethical Editor

Name Surname: Ayşenur Şakalak

ORCID: 0000-0002-8420-4718

Address: Selçuk University Kadınhanı Faik İçil Vocational School Tepebaşı Mh. Faik Ali İçil. Cad. Çevre yolu yanı, Kadınhanı/KONYA

Phone: 0 (332) 834 03 06

City: Konya

Country: Türkiye

Postal Code: 42800

Publisher

Selcuk University

ROR ID: <https://ror.org/045hgzm75>

ISNI: 0000 0001 2308 7215

Crossref: 501100007086

E-mail: iletisim@selcuk.edu.tr

Telephone: 0 (332) 223 80 00 / 0 (332) 223 80 01

Web: <http://www.selcuk.edu.tr/>

Address: Selcuk University Rectorate, Alaeddin Keykubat Campus, Akademi Mah. Yeni İstanbul Cad. No: 369 Selcuklu-Konya/Türkiye

City: Konya

Country: Türkiye

Postal Code: 42130

Appeal

If you believe we have rejected your article wrongly, perhaps because we have misunderstood its scientific content, please submit an appeal (rebuttal) letter to our editorial team at sosyoteknik@selcuk.edu.tr

Complaint

The complaint must relate to content, procedures, or policies that are the responsibility of SosyoTeknik or our editorial staff. Complaints should be directly emailed to sosyoteknik@selcuk.edu.tr and will be dealt with confidentially.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL VE TEKNİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Yıl/Year 2023-Cilt/Volume 21-Sayı/Issue 1

EDİTÖRDEN

Değerli okurlar, yayın hayatına 2011 yılında başlamış olan Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi'nin 21. Cildinin ilk sayısı ile karşınızdayız. Dergimiz bünyesinde Sosyal ve Teknik Bilimler alanındaki bilimsel çalışmalara yer verilmektedir. Dergimizin bu sayısında konu ve metodoloji bakımından ağırlıklı olarak Sosyal Bilimlerdeki kapsama önemli örnekler oluşturacak toplam 7 makaleye yer verilmiştir. Bununla birlikte dergimizin bu sayı ile makalelerine DOI numarası vermeye başladığını ve gelecek sayıdan itibaren DergiPark alt yapısını kullanacağını bildirmekten mutluluk duyuyorum.

Dergimizin bu günlere gelmesinde her aşamasında emeği katkısı bulunan yayın ekibinden yazarlarına, hakemlerinden sekreteriyasına, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen Kadınhanı Faik İçil MYO ve Üniversitemiz yönetimine candan teşekkürlerimizi arz ederiz. Dergimizin siz okurlara ulaşması güzide bir ekibin ve çok sayıda kişinin özverili gayretleriyle mümkün olmuştur. Bu bağlamda öncelikle dergimize birbirinden kıymetli çalışmalarıyla katkıda bulunan yazarlarımıza; makalelerin değerlendirilmesinde emeği geçen hakemlerimize, ön inceleme ve değerlendirme süreçlerinde özverili bir şekilde çalışan alan editörlerimize şükranlarımızı sunarız.

Ayrıca dergimizin okuyucu ile buluşması için her konuda koşulsuz destek sağlayan Kadınhanı Faik İçil Meslek Yüksek Okulu Müdürü Dr. Öğr. Üyesi Arif Behiç Özcan'a teşekkürlerimizi arz ederiz. Daha nitelikli ve daha başarılı çalışmalarla dolu nice sayılarda buluşmak ümidiyle. İyi okumalar dileriz.

Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül KAYA
Baş Editör

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL VE TEKNİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Yıl/Year 2023-Cilt/Volume 21-Sayı/Issue 1

FROM THE EDITOR

Dear readers, we are here with the first issue of the 21st volume of Selçuk University Journal of Social and Technical Researches, which started its publication life in 2011. Our journal includes scientific studies in the field of Social and Technical Sciences. In this issue of our journal, a total of 7 articles, which will constitute important examples of the scope of the Social Sciences in terms of subject and methodology, are included. However, I am happy to inform you that our journal has started to give DOI number to its articles with this issue and will use the DergiPark infrastructure from the next issue.

We would like to express our sincere thanks to the editorial team, writers, referees and secretariat, who contributed to the success of our journal at every stage, and to the management of Kadınhanı Faik İçil Vocational School and University, who did not withhold their moral and material support. Our journal's reach to you, the readers, has been made possible by the devoted efforts of a distinguished team and many people. In this context, first of all, to our authors who contributed to our journal with their valuable works; to our referees who contributed to the evaluation of the articles; We would like to express our gratitude to our field editors who worked devotedly during the preliminary review and evaluation processes.

In addition, we would like to thank Asst. Prof. Dr. Arif Behiç Özcan, the Director of Kadınhanı Faik İçil Vocational School, who provided unconditional support in every aspect for our journal to meet with the readers. Hoping to meet in many more issues full of more qualified and more successful works. We wish you good reading.

Asst. Prof. Dr. Ayşegül KAYA
Chief Editor

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL VE TEKNİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Yıl/Year 2023-Cilt/Volume 21-Sayı/Issue 1

İÇİNDEKİLER

Jenerik Generic	I
Yayın İlkeleri Publication Principles	VI
Editörden From the Editor	XIV
Araştırma Makaleleri Research Articles	
Arif Behiç Özcan, Mustafa Damar Küreselleşme, STK Diplomasisi ve Türkiye: Eğitim-Bir-Sen Örneği	1-12
Ali Tugay Serin Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası: Bölgesel Çatışma Alanlarında Rus Etkisi	13-25
Hasibe Temir Türkiye'de Göçün Dış Politika Perspektifinden Değerlendirilmesi	26-40
Yusuf Esmail Abdallah Çağdaş Çin-Afrika İlişkileri: Çin-Afrika İlişkilerinin Tarihsel Eğilimleri ve Dinamikleri	41-53
Rahime Hülya Öztürk Osmanlı Dış Borçları, Tütün ve Reji İdaresinin Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme	54-71
Kemal Aydın İbni Mühennâ Lügati'nin Bibliothèque Nationale (Paris) Nüshası	72-102
Ece Buket Arıcıoğlu Kıbrıs Meselesi Ekseninde 1974 Kıbrıs Müdahalesi	103-115

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE TEKNİK ARAŞTIRMALAR
DERGİSİ

Küreselleşme, STK Diplomasisi ve Türkiye: Eğitim-Bir-Sen Örneği

Arif Behiç ÖZCAN

Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Konya, Türkiye.
abozcun@selcuk.edu.tr, ROR ID: ror.org/045hgzm75

Mustafa DAMAR ^b

^b *Milli Eğitim Bakanlığı, Kadınhanı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Konya, Türkiye*
mustafadmr42@gmail.com.

Öz

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte yeni bir ivme kazanan küreselleşme aynı zamanda uluslararası ilişkileri çok boyutlu ve çok katmanlı bir niteliğe kavuşturmuştur. Sivil toplum kuruluşları (STK) gibi, devletler dışındaki aktörler bir taraftan uluslararası ilişkilerde daha fazla etki oluşturma imkânı bulurken bir yandan da sözü edilen boyut ve katmanların çeşitlenmesinde rol almaktadırlar. Sağlık, eğitim, kültür, spor gibi “yüksek politika” dışında kalan birçok bağlam devletlerin dış politikaların önemli parçaları haline gelmiş durumdadır. Bu açıdan çalışmanın amacı, küreselleşmeyle birlikte STK'ların dış politika açısından etkilerini tartışarak, STK'ların Türkiye'nin yumuşak gücü açısından durumunu Eğitim-Bir-Sen örneği üzerinden analiz etmektir. Çalışmanın yanıt aradığı temel soru şudur: STK'ların Türkiye'nin yumuşak gücü üzerinde ne tür bir rolü vardır ve bu rol hangi söylem, yöntem ve faaliyetlerle ortaya çıkmaktadır? Bu sorunun yanıtlanabilmesi için çalışmada öncelikle yumuşak güç olgusu kavramsal ve teorik açıdan değerlendirilmiş ve yumuşak güç olgusunun Türk Dış Politikası'ndaki yeri kısaca açıklanmıştır. Sonrasında Türkiye merkezli bir STK olan ve eğitim alanında çalışmalar yapan Eğitim-Bir-Sen sendikasının öncülük ettiği veya katkı sunduğu uluslararası faaliyetler, Türkiye'nin yumuşak gücü bağlamında nitel-hermeneutik yöntemle analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Türk Dış Politikası, diplomasi, STK'lar, Eğitim-Bir-Sen

Atf Bilgisi

Özcan, A. B. ve Damar, M. (2023), Küreselleşme, STK Diplomasisi ve Türkiye: Eğitim-Bir-Sen Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 21 (1), 1-12.

<http://dx.doi.org/10.59768/sustad.2023.1>

Makale Türü	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi	21.04.2023
Kabul Tarihi	08.06.2023
Yayın Tarihi	26.06.2023
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme *Bu makale, I. Uluslararası Sosyal ve Teknik Bilimler Sempozyumu USTEK'2022'de sözlü olarak sunulan ancak tam metni yayımlanmayan "Soft Power and NGO's in Turkish Foreign Policy: The Case Of Eğitim-Bir-Sen" adlı tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş hâlidir.
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate
Etik Bildirim	sosyoteknik@selcuk.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı ve Lisans	Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Globalization, NGO Diplomacy and Türkiye: The Case of Eğitim-Bir-Sen

Arif Behiç ÖZCAN ,

Selcuk University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations, Konya, Türkiye.

abozcan@selcuk.edu.tr, ROR ID: ror.org/045hgzm75

Mustafa DAMAR

Ministry of National Education, Kadınhanı District Directorate of National Education, Konya, Türkiye.

mustafadmr42@gmail.com

Abstract

Globalization, which gained a new momentum with the end of the Cold War, also made international relations multidimensional and multi-layered. Non-state actors such as non-governmental organizations (NGOs) not only have the opportunity to have more influence in international relations, but also play a role in diversifying the aforementioned dimensions and layers. Many contexts other than "high policy" such as health, education, culture, and sports have become important parts of states' foreign policies. In this respect, the aim of the study is to analyze the situation of NGOs in terms of Turkey's soft power through the example of Eğitim-Bir Sen, by discussing the effects of NGOs in terms of foreign policy with globalization. The main question that the study seeks to answer is: What kind of role do NGOs have on Turkey's soft power, and with what discourse, method and activities does this role emerge? In order to answer this question, first of all, the concept of soft power is evaluated conceptually and theoretically, and the place of soft power in Turkish Foreign Policy is briefly explained. Afterwards, the international activities led or contributed by Eğitim-Bir-Sen union, a Turkey-based NGO working in the field of education, were analyzed with a qualitative-hermeneutic method in the context of Turkey's soft power.

Keywords

Turkish Foreign Policy, diplomacy, NGOs, Eğitim-Bir-Sen

Citation

Özcan, A. B. and Damar, M. (2023). Globalization, NGO Diplomacy and Türkiye: The Case of Eğitim-Bir-Sen. *Selcuk University the Journal of Social and Technical Researches*, 21 (01), 1-12.

<http://dx.doi.org/10.59768/sustad.2023.1>

Article Type	Research Article
Date of Submission	21.04.2023
Date of Acceptance	08.06.2023
Date of Publication	26.06.2023
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	<p>*This article is the revised and developed version of the unpublished conference presentation entitled “Soft Power and NGO’s in Turkish Foreign Policy: The Case Of Eğitim-Bir-Sen”, orally delivered at the I. International Social and Technical Sciences Symposium ISTECS’2022.</p> <p>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</p>
Plagiarism Checks	Yes - iThenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	sosyoteknik@selcuk.edu.tr
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Giriş

Küreselleşme, uluslararası ilişkilerde yapı, aktör, ilke ve kurumlar bağlamında köklü dönüşümlere yol açan bir süreçtir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte yeni bir ivme kazanan küreselleşme aynı zamanda uluslararası ilişkileri çok boyutlu ve çok katmanlı bir niteliğe kavuşturmaya devam etmektedir. Sivil toplum kuruluşları (STK'lar) gibi, devletler dışındaki aktörler bir taraftan uluslararası ilişkilerde daha fazla etki oluşturma imkânı bulurken bir yandan da sözü edilen boyut ve katmanların çeşitlenmesinde rol almaktadırlar. Ayrıca hükümetler dış politikalarında sadece askeri, siyasi ve ekonomi merkezli bir bağlamda hareket etmemektedirler. Sağlık, eğitim, kültür, spor gibi "yüksek politika" dışında kalan birçok bağlam devletlerin dış politikalarının önemli parçaları haline gelmiş durumdadır. Ancak bu yeni bağlamlarla ilgili olarak ülkeler artık sadece devletin resmi imkânları ile hareket etmemekte, STK'lar gibi aktörlerin katkıları da söz konusu politikaları destekleyici nitelikte olabilmektedir.

Bu açıdan çalışmanın amacı, küreselleşmeyle birlikte STK'ların dış politika açısından etkilerini ortaya koyarak, STK'ların Türkiye'nin yumuşak gücü üzerindeki rolünü analiz etmektir. Çalışmanın yanıt aradığı temel soru şudur: STK'ların Türkiye'nin yumuşak gücü üzerinde ne tür bir rolü vardır ve bu rol hangi söylem, yöntem ve faaliyetlerle ortaya çıkmaktadır?

Bu sorunun yanıtlanabilmesi için çalışmada öncelikle küreselleşme olgusunun uluslararası ilişkiler üzerindeki etkileri tartışılmıştır. Bir dış politika aracı olan diplomasi'nin küreselleşme ile geçirdiği dönüşüm ele alındıktan sonra STK diplomasisi adında yeni bir diplomatik angajman türünün ortaya çıkış nedenlerine bakılmıştır. STK'ların küresel ilişkilerdeki konumunun güçlenmesi ve onların küresel yönetişimin bir parçası haline gelmelerinin nedenleri açıklandıktan sonra, STK'ların uluslararası boyutta ne tür etkilere sahip olabilecekleri incelenmiştir. Türkiye'nin eğitim alanındaki önemli STK'larından biri olan Eğitim-Bir-Sen'in tüzüğü ve öncülük ettiği uluslararası faaliyetler, STK diplomasisi bağlamında değerlendirilmiştir. Söz konusu STK'nın 2015 yılından bu zamana kadar yabancı ülkelerdeki muhatap kurumlarla yaptığı müzakereler, çalıştaylar ve konferanslardan öne çıkan bazıları nitel-hermeneutik yöntemle analiz edilmiştir.

1. Küreselleşme, Diplomasi ve STK'lar

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte uluslararası ilişkiler birçok açıdan köklü değişimler geçirmeye başlamıştır. Bir süredir devam etmekte olan küreselleşme süreci, Soğuk Savaş'ın oluşturduğu bariyerlerin ortadan kalkmasıyla birlikte büyük bir ivme kazanmıştır. Bu çerçevede dünya üzerinde geleneksel uluslararası ilişkilerin yerini küresel ilişkiler almaya başlamıştır. Bu değişimin küresel siyaset üzerindeki etkisini dört ana başlıkta toplamak mümkündür:

Küresel sistemde meydana gelen büyük dönüşümlerden ilki, uluslararası ilişkilerin aktörleri konusunda yaşanmıştır. Geleneksel uluslararası sistem Vestfalyan ulus-devletleri merkeze alan, bunlar arasındaki resmi ilişkilerle sınırlı ve geleneksel diplomatik araç ve yöntemlerle yürüyen bir sistem iken, zaman ilerledikçe bu ilişkilerde önemli düzeyde bir aktör çeşitlenmesi söz konusu olmuştur. Devletler dışında, uluslararası örgütler, çok uluslu şirketler ve STK'lar da küresel siyaset içerisinde giderek artan bir etkiye sahip olmuşlardır. Küreselleşmenin ilişkileri daha hızlı, daha ucuz ve daha derin hale getirdiği dünyamızda, daha çok aktörün sahneye çıkmasıyla birlikte hükümetlerin karar alma süreçlerine karmaşık yeni katmanlar eklenmiştir (Heine, 2013: 56). Oyuncu sayısının bu kadar arttığı bir dünyada küresel ilişkilerin diğer değişimleri de tetiklenmiştir.

İkinci dönüşüm, küresel ilişkilerin gündemindeki farklılaşmadır ki bunun hem Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle hem de aktör çeşitlenmesiyle doğrudan bir bağlantısı vardır. Soğuk Savaş dönemi, genel olarak, devletlerin yüksek politika meselelerine odaklandığı, jeopolitik kaygılarla ve güvenlik sorunlarıyla politika ürettikleri bir dönem iken, dış politika alanına sınırlılıklar getiren bu düzenin sona ermesiyle birlikte devletlerin gündemine başka konular da girmeye başlamıştır. İnsan hakları, çevresel sorunlar, açlık, yoksulluk, sürdürülebilir kalkınma, genç nüfusun eğitimi, dijitalleşme gibi birçok başlık küresel siyasete yeni boyutlar eklemiştir. Ayrıca sistemde ağırlığı artan devletler dışındaki aktörler de bahsi geçen bu yeni konuları hükümetlerin lerin dış politika gündemlerine taşımışlardır. Hem güvenlik gibi geleneksel konularda hem de görece yeni sayılabilecek diğer konularda artık sadece devletlerin kendi isteklerine göre yönettikleri süreçlerden uzaklaşmış, küresel yönetişim olarak kavramsallaştırılan bir sürece doğru gidilmeye başlanmıştır. Yirminci yüzyılın son çeyreğinde, STK'lar uluslararası örgütlere ait binaların dışında protestolar düzenlerken ve ulusal

delegasyonların çöp kutularından bilgi toplamak zorunda kalırlarken (Jönsson, 2008: 35); bugün birçoğu Birleşmiş Milletler'in düzenlediği küresel konferanslarının hazırlanmasında yer almakta ve genel kurul toplantılarında rutin olarak varlık göstermektedirler.

Üçüncü dönüşüm ise küresel ilişkilerdeki bu kalabalık kitlenin birbiriyle olan etkileşiminin artması ve hızlanmasıdır. Artık dünyada “her yerdeki politikanın diğer her yerdeki politika ile ilişkili olduğu” bir döneme girilmiştir (McGrew, 2014: 16). Böylece küreselleşmenin getirdiği iletişim ve ulaşım imkânlarındaki artışla, daha önce sınır-aşan etki oluşturması mümkün olmayan aktörler, örneğin yerel STK'lar ve bireyler bu dönemde küresel ilişkilere etki etme fırsatına sahip olmuşlardır.

Dördüncü dönüşüm, küreselleşmenin ortaya çıkardığı sorunlarla ilgili tek karar verici aktör durumundaki hükümetlerin bu pozisyonlarını kaybetmeleri şeklinde yaşanmaktadır. Dünyada güvenlikten ekonomiye, sağlıktan eğitime, çevre sorunlarından demokratik normların korunmasına kadar hemen bütün alanlardaki problemler sadece hükümetlerin kendi aralarındaki uzlaşmalarla ve sadece onların kapasitelerinin kullanılmasıyla çözülemeyecek kadar zor sorunlara dönüşmüşlerdir. Bu açıdan hükümetler hem alınacak kararların meşruiyetinin artırılması sağlamak hem de kararların etkili bir şekilde uygulanmasını kolaylaştıracak bu aktörlerin desteğine ihtiyaç duymaktadırlar (Baur, 2011: VII). Başka bir ifadeyle, devlet ve STK gibi devlet dışı aktörlerin en azından taktiksel olarak birbirleriyle çalışmak için birçok neden bulunmaktadır.

Kısaca küresel ilişkilerdeki paradigma değişimi, aktör çeşitlenmesi ve etkileşimin yoğunlaşması gibi nedenlerle dünyada insana ait hemen her konu küresel siyasetin gündemine girmeye başlamıştır. Geleneksel diplomasi küresel siyasette kısmi bir kontrole sahip hale gelmesiyle oluşan boşluk diğer aktörlerce doldurulmaktadır. Sivil toplumu dışarıda bırakan geleneksel diplomasi anlayışı da böylece terk edilmeye başlanmıştır. Geleneksel diplomasiye destek oluşturabilecek yeni diplomatik angajman biçimleri 1990'lerden itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda STK'ların faaliyet ve etkileri de sınır-aşan bir niteliğe sahip olmaya başlamışlardır. Böylece yirmi birinci yüzyılda STK'lar küresel yönetişimin önemli bir parçası haline gelmişlerdir. Başka bir ifadeyle STK diplomasisi, bu dönemde ortaya çıkan yeni diplomatik angajman biçimlerinden biri olarak görülmektedir (Ekşi, 2023: 427). Ancak uluslararası ilişkiler teorileri bu yeni diplomatik angajman türüne farklı anlamlar yüklemektedir. Bu çalışmada, söz konusu alternatif teorik yaklaşımlardan inşacılık tercih edilmiştir. İnşacılık uluslararası ilişkilerde çıkarların, kimliklerin ve rollerin sosyal olarak tanımlandığını savunur. Dikkati fikirlere, normlara, epistemik topluluklara, küresel sivil topluma ve rejimlere- STK etkisinin uygulanmasına en elverişli uluslararası politika alanlarına- odaklanmaktadır. Yine bu yaklaşım, STK'ların, devletlerin hareket etme biçimlerini ve kendilerini nasıl tanımladıklarını değiştirmeye çalıştığını anlamaya çalışmaktadır ve böylece onların uluslararası sistemi dönüştürme potansiyeline sahip olduğunu kabul etmektedir (Ahmed ve Potter, 2006: 14).

Sivil toplum, devlet ve piyasa dışında ama onlarla ilişkili bir alandır. STK'lar devletlerin sınırlarını aşan bir kolektif ve kurumsallaşmış bir harekete dönüşünce, küresel siyasette aktör olmaya başlamışlardır. Sivil toplumun kamu çıkarlarını savunduğu düşünülürse esasen küresel siyasette de devletlerin ve uluslararası örgütlerin dışında kalan sivil çıkarlar için çalıştıkları savunulabilir. Ayrıca STK'lar “küresel bir ahlaki pusula” olarak da işlev görebilmektedir (DeMars, 2005: 8). Bu haliyle de devletlerin ve uluslararası örgütlerin aldıkları kararlar üzerinde etki oluşturmak, bu kararların uygulanıp uygulanmadığını takip etmek, faaliyet alanına ilişkin normların yayılmasını sağlamak, sivil eylemler organize etmek ve küresel sorunlara karşı çözümler önermek gibi çok farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir.

Sonuç olarak STK'ların dünya politikalarında aktif bir duruma gelmiş olması, onların yürüttükleri faaliyetlerin kavramsallaştırılmasına yol açmıştır. Hocking buna “STK diplomasisi” adını vermektedir (2006: 13). Bu adlandırmada öne çıkan husus STK'ların hem doğrudan kamu diplomasisi uygulayıcıları olmaları hem de hükümetlerin kamu diplomasisi uygulamalarının paydaşları olmalarıdır. Gerçekten de diplomasi geleneksel diplomatik misyonları oldukça aşan bir olguya dönüşmüş ve STK diplomasisi de yeni bir diplomatik angajman türü olarak ortaya çıkmıştır.

Sivil toplumun diplomasideki etkilerinin tartışılması, öncelikle onun ne olduğunun anlaşılmasına bağlıdır. John Boli ve George Thomas tarafından tanımlandığı şekliyle (1999: 14) STK'lar, “kurallar koyan, standartlar belirleyen, ilkeleri yayan ve geniş ölçüde insanlığı temsil eden” gönüllü kuruluşlardır. STK'ların küresel siyasetteki rolünün birbiriyle ilişkili dört bağlamda ortaya çıktığını söylemek mümkündür: gündem belirlemek, konuların anlaşılma biçimini etkilemek, uluslararası farkındalık oluşturmak ve önyargıları kırmak.

İlk olarak STK'lar diplomasi gündeminin belirlenmesinde etkilidirler. Devletler açısından, politikanın gündeminde geleneksel konular varlığını çoğu zaman korumaya devam ederler. Bu nedenle devletler sivil toplumun gündeminde olan konuları önceleyerek politika üretmezler, üretemeyebilirler. Birilerinin devletleri sivil toplumun gündemi hakkında bilgilendirmesi gerekmektedir. Bu fonksiyon öncelikle STK'larıdır.

İkincisi STK'ların konuların anlaşılma biçimine etkisidir. 1980'lerde uluslararası toplantılarda sadece gözlemci olarak bulunabilen STK'lar 1990'lı yıllardan itibaren uluslararası müzakerelere taraf olmaya başlamışlardır (Hochstetler, 2013: 185). Bu küresel siyaset açısından oldukça önemli bir başka husustur. Siyasal konularda hükümetler halen nihai karar alıcı ve uygulayıcıdır ve bu kararlarını belirli bir iç ve dış politika geleneği çerçevesinde düşünerek verirler. Ancak toplumların karşı karşıya kaldığı sorunların, beklentilerinin, taleplerinin farklı bir perspektifle değerlendirilmesine son derece ihtiyaç duyulan yüzyılımızda bu sorunların çözümü ve beklentilerin karşılanması açısından konuya farklı bir perspektiften bakılması gerekebilmektedir. İşte bu rol genelde STK'lara düşmektedir. Belirli bir konuda, paydaşlarının sorunlarının çözümüne ve taleplerinin karar alıcılar tarafından hesaba katılmasına çalışan STK'lar bu yeni perspektifi sunabilecek düşünsel farklılığa sahiptirler. STK'lar o konuda hükümetlere, daha önce bakmadıkları veya bakmak istemedikleri yeni bir açı sunarlar. Örneğin, eğitim konusunda faaliyet gösteren STK'lar, kendi ülkelerinin milli eğitim anlayışlarını uluslararası gerekliliklere göre uyarılma konusunda onlara en önemli desteği sağlayan aktörlerdir (Spring, 2004: X). Ancak yine de STK'ların uluslararası hukukun şekillenmesinde beklenen düzeyde etkili olmadığını da belirtmek gerekmektedir (Farer, 2013: 504).

Üçüncü etki ise STK'ların, kendi uzmanlık alanlarında faaliyet gösteren diğer ülkelerin STK'larıyla ilişki kurarak, onlarla dayanışma içerisine girerek, uluslararası kamuoyunda bu alanlarda farkındalık oluşturmaktır. Faaliyet gösterdikleri alanın sorunların çözümüne yönelik çeşitli uluslararası normların inşa edilmesine de böylece katkı sunmaya çalışırlar. Böylece küresel yönetime etki edebilecekleri bir başka kanala da sahip olmuşlardır. Gerek kendilerinin gerekse diğer ülkelerin STK'larının ev sahipliğinde uluslararası toplantılar organize ederek istişarelerde bulunmak suretiyle bu etkinin oluştuğunu söylemek mümkündür. STK'ların ayrıca dijital teknolojilerin sağladığı imkânları kullanarak, giderek artan sayıda online toplantılar gerçekleştirdikleri de görülmektedir.

Dördüncü etki, daha çok sosyo-psikolojik bir bağlama sahiptir. Devletler arasındaki uzun tarihsel ve siyasal ilişkiler toplumlar arasında "kalıcı bilişsel önyargılar" oluşturmaktadır (Rhoads, 2009: 172). Siyaset kurumu tarafından farklı toplumlar arasında örmüş olma olasılığı yüksek olan duvarlar ancak devlet-dışı aktörlerin katılımıyla aşılabilir. STK'lar, başka toplumların aynı alandaki sivil toplumuyla etkileşime geçtiğinde siyaset kurumun ördüğü bu duvarları aşarak, doğrudan, açık ve doğru bilgi aktarımı imkânına sahiptirler. Elbette bu etki, doğru bir iletişim kurulmasıyla mümkündür. STK'lar bu yönüyle de kendi ülkesinin kamu diplomasisine önemli düzeyde bir katkı sunabilirler.

STK'ların bu dört etkisinin de gerçekleşebilmesi, devletlerin ve uluslararası örgütlerin onlara değer vermesine bağlıdır. İçinde bulunduğumuz yüzyılda küresel ilişkilerin çok boyutlu ve çok katmanlı yapısı göz önüne alındığında, STK'ların diplomasi dünyasında kendilerine daha fazla yer buldukları ve resmi aktörler tarafından daha fazla dikkate alındıkları görülmektedir. STK'ları demokratik devlet inşası, küresel insani sorunların çözümü ve norm inşası süreçlerinde tamamen bağımsız aktörler olarak görmek mümkün değildir. Bunun yerine söz konusu aktörleri, hükümetler başta olmak üzere diğer aktörlerin politikalarının bir tamamlayıcısı ve destekleyicisi olarak değerlendirmek daha doğrudur (Edwards, 2007: 52). Bu durumu, dünyada demokratikleşme taleplerinin artmasıyla, insan merkezli düşüncenin gelişmesiyle ve resmi aktörlerin kendi hedeflerini ancak sivil toplum ile uzlaştırdıkları ölçüde elde edebileceklerine olan inancın artmasına bağlamak mümkündür. Bu nedenle STK'ların küresel siyasetteki etkisi sadece teoride kalmayan, sahada somut şekilde gözlemlenen bir etkiye dönüştüğü gözlemlenebilmektedir.

Bununla birlikte dünyadaki bütün STK'ların aynı derecede etkide bulunduğunu elbette iddia etmek mümkün değildir. STK'lar mali, kurumsal ve siyasi güç açısından daha eşit güce sahip olsaydı, politik değerlerdeki çeşitliliği daha geniş ve daha entegre bir uygulamalı politikalara dönüştürebilirdi (Ohanyan, 2008: 102). Ayrıca zaman zaman STK'ların hareket alanlarının güvenlik gündemi tarafından önemli derecede kısıtlandığını ve ana akım siyaset içerisinde yine onların etkilerini azaltacak birçok algının varlığını da dikkate almak gerekmektedir (Bebbington vd., 2008: 4). Benzer kısıtlılıkların, STK'ların faaliyet gösterdikleri ülkelerin iç politik şartlarından da kaynaklandığına ilişkin literatürde önemli tespitler bulunmaktadır (Mendelson, 2002: 238). Bunlara ek

olarak, STK'ların politika üzerindeki etkisinin doğrudan bir etki olduğunu söylemek çoğu zaman mümkün değildir. Onların hükümetlerin kararları üzerinde dolaylı bir etkiye sahip olduğunu da belirtmek gerekmektedir (Steffek ve Hahn, 2010: 4). Dolayısıyla bu aktörler üzerine yapılacak her analizin, STK'lar arasındaki bu eşitsiz durumu göz önünde bulundurması gerekmektedir.

Türkiye'nin yirmi birinci yüzyılda dış politikasında yaşanan dönüşüm, diğer birçok devlette gözlemlenebileceği gibi bu yeni diplomatik angajmana uygun bir alan açmıştır. Özellikle yumuşak güç ve kamu diplomasisi alanındaki yeni kurumsallaşma süreçlerine uygun olarak Türkiye merkezli STK'ların da kendi kapasitelerine uygun olarak sınır-aşan faaliyetlerinde bir artış gözlemlenmektedir. Aynı şekilde bu aktörlerin hem doğrudan kamu diplomasisi faaliyetleri yürüttükleri hem de Türkiye'nin kamu diplomasisi çalışmalarında paydaş olarak yer aldıkları gözlemlenmektedir. Bu çalışmada, yaptığı uluslararası faaliyetlerin sayısı ve çeşidi açısından dikkat çeken ve Türkiye'nin yumuşak gücü açısından önemli bir STK olan Eğitimciler Birliği Sendikası (Eğitim-Bir-Sen) analiz edilmiştir.

2. Eğitim-Bir-Sen'in Uluslararası Faaliyetleri ve Türkiye'nin Yumuşak Gücüne Etkisi

Türkiye'de sendikal hareketlerin tarihi 1947 yılına kadar uzanmaktadır. Sendikalar Kanunu'nun ilk kez kabul edildiği tarihten 2010-2012 yıllarındaki Anayasa ve diğer mevzuat değişikliklerinin yapıldığı döneme kadar Türkiye'de sendikalaşma süreci inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Bu sürecin inişli çıkışlı olması ise Türkiye'nin 1980 darbesi ile zayıflayan ve sonrasında tekrar toparlanmaya çalışan demokrasi serüveniyle ilişkilidir. 1980'lerde genel olarak dünyada, özelden ise Türkiye'de yaşanan ekonomi politikalarındaki dönüşümle birlikte sendikal hareketlerin yeni bir anlayışla hareket etmeleri gerekli hale gelmiştir (Tekerek, 2019: 627). Ayrıca bu süreçte işveren sendikaları kadar işçi ve memur sendikalarının sayı ve faaliyetlerinde yavaş da olsa bir ilerleme yaşanmaya başlamıştır.

Memur Sen Konfederasyonu'na bağlı olan Eğitimciler Birliği Sendikası ya da kısa adıyla Eğitim-Bir-Sen, 14 Şubat 1992 yılında Mehmet Akif İnan liderliğinde kurulmuştur (Eğitim-Bir-Sen, 2023). Sendikanın günümüzdeki genel başkanı, 2023 yılındaki 7. Olağan Genel Kurul'da tekrar seçilen Ali Yalçın'dır. Eğitim alanında kamuda istihdam edilen görevlilerin haklarını savunma amacıyla kurulmuş olan bu sendikanın, Türkiye'de demokrasinin ve sivil toplumun güçlenmesine de katkı yapma hedefine sahiptir. Günümüzde bu sektörde görevli olan insan sayısı yaklaşık 1.250.000 olup bunların %34'ü yani yaklaşık 430.000 tanesi Eğitim-Bir-Sen üyesidir (Sendika Data, 2023). Bu nedenle Eğitim-Bir-Sen'in benzer sendikalar içinde üye sayısı açısından ilk sırada olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin eğitim, öğretim ve bilim hizmetleri alanındaki en büyük sendikasının kuruluş tüzüğü incelendiğinde, özellikle 2019'daki 6. Olağan Genel Kurul'da sendikanın sahip olduğu uluslararası perspektifin genişletildiği açıkça görülmektedir. Bu bağlamda sendikanın uluslararası bir aktör haline dönüşme sürecinin izlerini tüzükteki şu ifadeler çerçevesinde gözlemlemek mümkündür:

Madde 2/d: (Değişik Bent: 16.02.2019 – VI. Olağan Genel Kurul): Türkiye ya da diğer ülkelerde kurulmuş veya kurulacak sendikal üst kuruluşlara üye olmak, üyelikten ayrılmak, ilgili mevzuatındaki hükümlere uygun olarak uluslararası kuruluşlar kurma yetkisini kullanır... Bu örgütlerin genel kurullarına ve diğer toplantılarına katılabilir, üyelikten ayrılabilir.

Madde 21/j: (Ek Bent: 16.02.2019 – VI. Olağan Genel Kurul) “Sendikanın ilke ve amaçlarına uyan yurt içi ve yurtdışındaki kuruluşlarla ilişkileri ile sendikanın dış ilişkiler biriminin faaliyetlerini koordine etmek... uluslararası kuruluşlarla yapılacak ekonomik, sosyal, kültürel ve sendikal amaçlı projeleri, uluslararası anlaşma hükümlerince oluşturulacak kurul ve komisyonlara katılacak delege ve temsilcileri belirlemek”.

Madde 26/i: “Ülkemizin taraf olduğu çalışma ve personel hukuku ile sendikal haklara ilişkin uluslararası sözleşmelerde yer alan hükümlerin iç hukuk düzenlemelerine etkisi ve uygulaması hakkında inceleme, değerlendirme çalışması yapmak...”. (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2019).

Bu maddelerin gösterdiği gibi Eğitim-Bir-Sen, 2015'ten beri yürütmekte olduğu uluslararası faaliyetlere ilişkin hukuki çerçeveyi zaman ilerledikçe genişletmiş, kuruluş amaç ve ilkelerini uluslararası etkileşim düzeyine taşımaya yollarını da böylece artırmıştır.

Bu noktada, Eğitim-Bir-Sen'in tüzüğüne ve çalışmada yararlandığımız inşacılık perspektifinden bakıldığında, bu teorik yaklaşımın dikkat çektiği değerler ve ilkeler açısından da açık ifadeler olduğu görülmektedir. Özellikle sendikanın amacını belirleyen Madde 3'teki; "...medeniyet köklerimizde var olan değerleri idrak etmiş daha özgür, çevreye ve doğaya duyarlı, daha müreffeh ve daha mutlu insanların yaşadığı, daha güçlü, daha zengin Türkiye idealine ulaşmaya katkı sunmak" şeklindeki ifadeler, sendikanın faaliyetlerine motivasyon sağlayan değer yüklü amaçlara işaret etmektedir (Eğitim-Bir-Sen, 2019).

Eğitim-Bir-Sen'in yukarıda belirtilen tüzüğünün içeriği, Türkiye'nin yirmi birinci yüzyıldaki dış politikasında yumuşak gücün ve özellikle kamu diplomasisinin ilkesel ve kurumsal olarak gelişimine destek sağlayıcı bir niteliğe sahiptir. Eğitim konusunda dünyadaki sivil toplumun çoğu zaman ortak sorunlarla başa çıkmaya çalıştığı bu dönemde, diğer birçok STK ile Eğitim-Bir-Sen'in de birçok uluslararası faaliyet gerçekleştirdiği görülmektedir. Nitekim bu faaliyetler hem sendikanın amaçlarına hem de küresel yönetişimin bir parçası olarak hareket etme bilincine katkı sunmaya devam etmektedir.

Faaliyetleri 2015 yılına kadar sadece Türkiye ile sınırlı kalan Eğitim-Bir-Sen'in, 2015 yılında başlattığı uluslararası sendikal faaliyetleri bugün itibarı ile çok geniş bir noktaya gelmiştir. Bu kısa süre içerisinde dünyanın dört bir yanından iletişime girdiği yüze yakın eğitim sendikasıyla ilişkileri geliştirerek sendikal dayanışmaya dayalı eğitim sendikacılığı alanında geniş bir ağ kurmuş bulunmaktadır. Bugün Asya, Afrika, Avrupa ve Amerika kıtalarından 100'ü aşkın sendika ile dostane ilişkiler yürütmekte olan Eğitim-Bir-Sen günümüze kadar 90 eğitim sendikasına ziyarette bulunmuştur. Ayrıca Sendika olarak 161 eğitim sendikasını Türkiye'de ağırlamış, 83 sendika ile eğitim ve iş birliği protokolü imzalamış, 14 uluslararası program organize etmiştir. 21 adet uluslararası programa Türkiye'yi temsilen iştirak etmiştir. Eğitim sendikaları dışında 4 bölgesel eğitim örgütünden temsilcileri de yine Türkiye'de ağırlamıştır. Pandemi sürecinde özellikle uzaktan eğitim süreçlerini avantaj ve dezavantajlarının tartışıldığı çok sayıda uluslararası online istişare toplantılarına da katılım sağlanmıştır.

Bu çalışma için belirlenen hacim, yukarıda belirtilen her bir uluslararası faaliyetin ayrı şekilde değerlendirilmesini mümkün kılmadığı için burada en dikkat çeken bazı faaliyetlere değinilecektir:

11-12 Mart 2016 tarihlerinde Tiran'da düzenlenen *Atayurdunda Mehmet Akif Ersoy Uluslararası Sempozyumu*'na Balkan ülkelerinden gelen eğitim sendikaları ve akademisyenler katılmışlardır. Burada Mehmet Akif'in Türkiye ve Balkan tarihi açısından önemini ortaya koyan bilimsel çalışmalar sunulmuştur (Eğitim-Bir-Sen, 2016). 28 Mayıs-1 Haziran 2016'da Ürdün'de gerçekleşen *Akabe Başkanlar Kurulu ve Sendikalar Toplantısı*, Arap ülkelerindeki eğitim sendikalarının katılımıyla gerçekleştirilmiş ve bu toplantıda sendikal konular istişare edilmiştir (Habertürk, 2016). 31 Ağustos-1 Eylül 2018'de, İstanbul'da *Küreselleşme, Eğitim ve Sendikalar Uluslararası Sempozyumu* düzenlenmiştir. Dünyanın farklı kıtalarından yetmiş yedi ülkeden gelen temsilciler, dört farklı dilde yaptıkları çalıştaylar sonucunda, evrensel sosyal adaleti ve insan onuruna yakışır bir çalışma hayatının sağlanması konusunda mücadele etme kararlılıklarını deklare etmişlerdir (Eğitim-Bir-Sen, 2018). Ayrıca ikili ve bölgesel istişare toplantıları düzenleyen Eğitim-Bir-Sen'in, 2019'da Kuveyt ve Tanzanya ve 2022'de ise Orta Asya ülkeleri ile yaptığı çalıştaylar, bu ülkelerde yaşanan eğitim sorunlarına Türkiye'nin tecrübe ve katkılarını aktarabilecek bir zemin oluşturması açısından oldukça önemlidir.

Yine 2017'den günümüze kadar Eğitim-Bir-Sen'in Belarus'tan Endonezya'ya, Tayland'dan Kosova ve Filistin'e kadar birçok ülkede eğitim konusunda yapılan uluslararası konferanslara katılımı, eğitim konusunda yaşanan birçok problemin masaya yatırılmasına, fikir ve destek alışverişine imkân oluşturmuştur. Örneğin Belarus'taki *Uluslararası Sendikacılık ve Gençlik Birlikte-Hep Beraber Geleceğe* adlı uluslararası konferans, Avrupa'dan ve Orta Asya'dan on sekiz ülkenin sendika temsilcilerini bir araya getirmiş ve burada hem genç nüfusun sendikal hareketlere katılımının uluslararası bir dayanışma ile artırılmasının yolları tartışılmıştır. Aynı toplantıda Türkiye hakkındaki yanlış algıların düzeltilmesi için de gayret gösterildiği sendika temsilcileri tarafından raporlanmıştır (Eğitim-Bir-Sen, 2017). Sendikanın öncülüğünde 27 Mayıs 2021'de düzenlenen *Salgın Sürecinde Tüm Eğitim Seviyelerinde Teknoloji Kullanımı* adlı online istişare toplantısına ise kırk üç ülke katılmış ve bu toplantıda pandemi sürecinin eğitim üzerinde küresel bağlamda oluşturduğu sorunlar ve çözüm önerileri tartışılmıştır.

Sonuç

Son otuz yıl boyunca dünyamız sürekli bir değişim yaşamaktadır. Bu değişim insanların iş yapma biçimlerinden uluslararası aktörlerin politika üretme şekillerine kadar geniş bir alanda gözlemlenmektedir. Söz konusu değişimin küreselleşme olgusuyla çok yakın bir ilişkisi vardır. Nitekim küreselleşme bir yandan uluslararası ilişkileri küresel ilişkilere dönüştürmeye başlamış, başka bir ifadeyle uluslararası alandaki ilişkileri sadece devletlerin etkileşimi olarak anlamayı imkânsız hale getirmiştir. Küreselleşme ayrıca STK'lar gibi devlet-dışı aktörlerin sahnede daha görünür hale gelmesine yol açmıştır.

Kendisini uluslararası alandaki bu köklü dönüşüme uyarlamaya çalışan uluslar, hem hükümetlerin dış politika yapımını daha geniş bir perspektife ulaştırmaya çalışmış hem de sivil toplumu temsil eden yapıları kendi beklenti ve talepleri doğrultusunda harekete geçirmişlerdir. Elbette Türkiye de böylesine etkin bir dönüşümden uzak kalamamıştır. Türkiye, Soğuk Savaş'ın bitişinden günümüze kadar dış politikanın yeni araç ve yöntemlerini, ilke ve kurumlarını inşa etmeye çalışmaktadır. Ancak daha önce de belirtildiği gibi dünya üzerindeki başka uluslarla ilişkiler sadece hükümetlerin politikalarıyla yürütülemez duruma gelmiştir. Bu açıdan Türkiye merkezli sivil toplum kuruluşları, kendi uzmanlık alanları başta olmak üzere diğer toplumlara olan ilişkilere yeni boyutlar ve katmanlar ekleyecek şekilde bir etkileşim sürecine dâhil olmuşlardır. Böylece onlar da STK diplomasisi olarak adlandırılan yeni bir diplomatik angajman türünü kullanarak küresel yönetişimin bir parçası haline gelmeye başlamışlardır.

Bu çalışmada, küreselleşmenin küresel ilişkiler ve diplomasi üzerindeki ele alınmış ve STK'ların diplomasi dünyasına destekleyici bir aparat olarak eklenmesi süreci tartışılmıştır. Ardından, birçok örnek içerisinden özellikle üye sayısının fazlalığı ve uluslararası alandaki faaliyetlerinin yoğunluğu nedeniyle Türkiye'deki Eğitim-Bir-Sen örneği vaka olarak seçilmiştir. Bu sendikanın kurucu tüzüğü ve uluslararası faaliyetlerde ortaya koyduğu vizyon ile bir yandan kendi STK diplomasisini yaptığı bir yandan da Türkiye'nin kamu diplomasisine destek verici bir yol izlediği tespit edilmiştir. Aynı zamanda bu iki süreç, uluslararası alandaki tüm aktörleri sosyal varlıklar olarak kabul eden, bunların etkileşimlerini sosyal bir ilişki olarak inceleyen ve bütün bunlara dayanarak söz konusu etkileşimlerle aktörlerin dünya meselelerine bakışının değişeceğini varsayan inşacılık teorisinin bakışından yararlanılmıştır. Böylece Eğitim-Bir-Sen'in kendisi için belirlediği misyon ve metotlarla sadece Türkiye'de değil küresel düzeyde eğitim dünyasına ilişkin her türlü meselede katkı sunmaya, daha açık bir ifadeyle eğitim konusunda dünyada yaşanan küresel dönüşümün yönünü tayin etmeye kendi kapasitesi çerçevesinde katkı sunmak amacıyla olduğu görülmüştür.

Ayrıca yine aynı STK'nın farklı ülkelerde inşa ve imar ettiği binalar ve buralarda yürüttüğü çalışmalar Türkiye'nin "girişimci ve insani dış politika" olarak ilkeleştirdiği dış politika anlayışıyla da uyum göstermektedir. Bu çalışmada, Türkiye'nin kamu diplomasisi üzerinde oynadığı kayda değer role rağmen bu zamana kadar akademik olarak incelenmemiş bu konuyu bilim dünyasının dikkatine sunarak bu alana bir katkı sunulmaya çalışılmıştır. Benzer araştırmaların Türkiye'deki diğer STK'lar için de yapılmasına ihtiyaç vardır.

Kaynakça | References

- Ahmed, S., Potter, D. (2006), *NGOs in International Politics*, Bloomfield: Kumarian Press.
- Baur, D. (2011), *NGOs as Legitimate Partners of Corporations*, London: Springer.
- Bebbington, A. J., Hickey, S. ve Mitlin, D. C. (2008), Introduction: Can NGOs Make a Difference? The Challenge of Development Alternatives, A. J. Bebbington vd. (Ed.) içinde, *Can NGOs Make a Difference? The Challenge of Development Alternatives* (s. 3-37), London: Zed Books.
- Bolı, J. ve Thomas, G. M. (1999), INGOs and the Organization of World Culture, J. Boli vd. (Ed.) içinde *Constructing World Culture: International Nongovernmental Organizations Since 1875* (s. 13-49), Stanford: Stanford University Press.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2019). *Eğitimciler Birliği Sendikası Tüzüğü*. <https://www.csgeb.gov.tr/media/88808/egitim-bir-sen.pdf> (Erişim Tarihi: 12/06/2022).
- Demars, W. E. (2005), *NGOs and Transnational Networks*, London: Pluto Press.
- Edwards, M. (2007), Some Practical Limits of the NGO Role: A Critical Perspective, J. M. Brinkerhoff vd. (Ed.) içinde *NGOs and the Millennium Development Goals* (s. 49-52), London: Palgrave Macmillan.
- Eğitim-Bir-Sen. (2016). *Atayurdunda Mehmet Akif Ersoy Uluslararası Sempozyum' sona erdi*. <https://www.ebs.org.tr/manset/3607/atayurdunda-mehmet-akif-ersoy-uluslararasi-sempozyumu-sona-erdi> (Erişim Tarihi: 18/06/2022).
- Eğitim-Bir-Sen. (2017). *Uluslararası Sendika ve Gençlik Birlikte-Hep Beraber Geleceğe Çalışmayı'na Katıldık*. <https://genmemursen.org.tr/uluslararasi-sendika-ve-genclik-birlikte-hep-beraber-gelecege-calistayina-katildik> (Erişim Tarihi: 18/06/2022).
- Eğitim-Bir-Sen. (2018). *Uluslararası Küreselleşme, Eğitim ve Sendikalar sempozyumu sonuç bildirisi*. <https://www.memursen.org.tr/uluslararasi-kuresellesme-egitim-ve-sendikalar-sempozyumu-sonuc-bildirisi> (Erişim Tarihi: 18/06/2022).
- Eğitim-Bir-Sen. (2019). *Kurumsal-Tüzüğümüz*. <https://www.ebs.org.tr/tuzugumuz> (Erişim Tarihi: 18/06/2022).
- Eğitim-Bir-Sen. (2023). *Kurumsal-Tarihçe*. <https://www.ebs.org.tr/tarihce> (Erişim Tarihi: 18/06/2022).
- Ekşi, M. (2023), *Klasik Diplomasiden Kamu Diplomasisine Yeni Yöntem ve Araçlar*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Farer, T. (2013), Diplomacy and International Law, A. F. Cooper vd. (Ed.) içinde *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy* (s. 494-510), London: Oxford University Press.
- Habertürk. (2016). *Eğitim Bir-Sen Başkanlar Kurulu toplantısı*. <https://www.haberturk.com/yerel-haberler/haber/8481798-egitim-bir-sen-baskanlar-kurulu-toplantisi> (Erişim Tarihi: 27/06/2022).
- Heine, J. (2013), From Club to Network Diplomacy, A. F. Cooper vd. (Ed.) içinde *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy* (s. 55-70), London: Oxford University Press.
- Hochstetler, K. (2013), Civil Society, A. F. Cooper vd. (Ed.) içinde *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy* (s. 177-192), London: Oxford University Press.
- Hocking, B. (2006), Multistakeholder Diplomacy: Forms, Functions, and Frustrations, R. S. Kishan vd. (Ed) içinde *Multistakeholder Diplomacy: Challenges and Opportunities* (s. 13-29), Paris: MPA Sciences.
- Jönsson, C. (2008), Global Governance: Challenges to Diplomatic Communication, Representation, and Recognition, A. F. Cooper vd. (Ed.) içinde *Global Governance and Diplomacy* (s. 29-38), New York: Palgrave Macmillan.
- McGrew, A. (2014), Globalization and Global Politics, J. Baylis vd. (Ed.) içinde, *The Globalization of World Politics* (s. 15-31), London: Oxford University Press.

Mendelson, S. E. (2002), Conclusion: The Power and Limits of Transnational Democracy Networks in Postcommunist Societies, S. E. Mendelson vd. (Ed.) içinde *The Power and Limits of NGOs* (s. 232-252), New York: Columbia University Press.

Ohanyan, A. (2008), *NGOs, IGOs, and the Network Mechanisms of Post-Conflict Global Governance in Microfinance*, New York: Palgrave Macmillan.

Rhoads, K. (2009), Kelton Rhoads. 2009. The Culture Variable in the Influence Equation, N. Snow vd. (Ed.) içinde *Routledge Handbook of Public Diplomacy* (s. 166-186), New York: Routledge.

Sendika Data. (2023). *Eğitim, Öğretim ve Bilim Hizmetleri*. <https://sendikadata.com/iskolu/2-nolu-iskolu-22> (Erişim Tarihi: 12/05/2022).

Spring, J. (2004), *How Educational Ideologies Are Shaping Global Society*, London: LEA Publishers.

Steffek, J. ve Hahn, K. (2010), Introduction: Transnational NGOs and Legitimacy, Accountability, Representation, J. Steffek vd. (Ed.), içinde *Evaluating Transnational NGOs* (s. 1-28), London: Palgrave Macmillan.

Tekerek, M. (2019), Türkiye’de İşveren Sendikacılığının Tarihi Seyri, *AÜSBF Dergisi*, 72 (2), 601-629.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE TEKNİK ARAŞTIRMALAR
DERGİSİ

Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası: Bölgesel Çatışma Alanlarında Rus Etkisi

Ali Tugay SERİN

Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ABD, Konya, Türkiye
alitugayserin@gmail.com, ROR ID: ror.org/045hgzm75

Öz

Bu makalede Rusya'nın Güney Kafkasya politikası incelenmiş, bölgedeki sorunlara etkisi tartışılmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte birliğe dahil olan birçok devlet dağılmış, dağılan devletler içerisindeki birçok farklı etnik kökene sahip bölgeler ise bağımsızlık ilan etme girişiminde bulunmuştur. Bu durum bölgede hem yeni çatışma alanları meydana getirmiş hem de geçmişteki birçok sorunu da su yüzüne çıkarmıştır. Özellikle Avrasya'nın Balkanları olarak tanımlanan Güney Kafkasya ve Orta Asya'da bu durum daha belirgin olarak görülmektedir. Çalışmanın yazılma nedeni ise küresel bir güç olan ve Güney Kafkasya'yı kendi arka bahçesi olarak gören Rusya'nın bölgeye olan yaklaşımı ile bölgede kronikleşen sorunlar üzerindeki etkisini açıklamaktır. Rusya'nın bölgedeki sorunlara olan yaklaşımında farklılıklar olsa da temel olarak Rusya, bölge ülkelerinin AB ve NATO'ya üye olmalarını engellemek istemektedir. Çünkü bölge ülkelerinin AB ve NATO'ya üye olmasıyla Rusya çevrelenecek ve Batı eski Sovyet coğrafyasına doğru biraz daha genişleyecektir. Bu durum Rusya'nın hem güvenliğini hem de siyasi konumuna zarar verecek bir durumdur ve Rusya tarafından kabullenilmesi mümkün gözükmemektedir.

Anahtar Kelimeler

Avrasyacılık, Güney Kafkasya, Havuç-Sopa Siyaseti, Rusya, 2007 Münih Güvenlik Konferansı

Atf Bilgisi

Serin, A. T. (2023). Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası: Bölgesel Çatışma Alanlarında Rus Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 21 (1), 13-25.

<http://dx.doi.org/10.59768/sustad.2023.2>

Makale Türü	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi	01.06.2023
Kabul Tarihi	20.06.2023
Yayın Tarihi	26.06.2023
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate
Etik Bildirim	sosyoteknik@selcuk.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Russia's Policy in South Caucasus: Russian Impact in Regional Conflict Areas

Ali Tugay SERİN

Selçuk Univesity, Institute of Social Sciences, International Relations, Konya, Türkiye
alitugayserin@gmail.com, ROR ID: ror.org/045hgzm75

Abstract

In this article, Russia's South Caucasus policy has been examined and its impact on the problems in the region has been discussed. With the dissolution of the Soviet Union, many states that were included in the union were dissolved, while regions with many different ethnic origins within the disbanded states attempted to declare independence. This situation has created both new conflict areas in the region and has exposed many problems in the past. This is especially evident in the South Caucasus and Central Asia, which are defined as the Balkans of Eurasia. The reason for writing the study is to explain the impact of Russia, which is a global power and sees the South Caucasus as its own backyard, on the Abkhazia– South Ossetia and Nagorno-Karabakh conflicts that have become chronic in the region with its approach to the region. Although there are differences in Russia's approach to the problems in the region, basically Russia wants to prevent the countries of the region from becoming members of the EU and NATO. Because with the membership of the countries of the region to the EU and NATO, Russia will be surrounded, and the West will expand a little more towards the former Soviet geography. This is a situation that will harm both Russia's security and political position, and it does not seem possible for Russia to accept it.

Keywords

Eurasianism, South Caucasus, Carrot-Stick Politics, Russia, 2007 Munich Security Conference

Citation

Serin, A. T. (2023). Russia's Policy in South Caucasus: Russian Impact in Regional Conflict Areas. *Selcuk University the Journal of Social and Technical Researches*, 21 (1), 13-25.

<http://dx.doi.org/10.59768/sustad.2023.2>

Article Type	Research Article
Date of Submission	01.06.2023
Date of Acceptance	20.06.2023
Date of Publication	26.06.2023
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - iThenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	sosyoteknik@selcuk.edu.tr
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Giriş

Rusya, geçmişten günümüze kadar dünya tarihinde önemli bir yer edinmiş ve edinmekte olan büyük güçler kategorisinde değerlendirilen, imparatorluk geleneğine sahip küresel bir aktördür ve Sovyetler Birliğinin mirasçısıdır. Ayrıca Sovyetler Birliğinin sınırlarından ve etki alanlarından vazgeçmeyen, güvenlik konseptini de “tekrar büyük olma” düşüncesi üzerine kuran bir devlettir (Geleri, 2010:70). Bu düşünce bir nevi Rusya’yı revizyonist bir devlet yapmakta ve soğuk savaşın bitimiyle oluşan mevcut statükonun kabul edilmediğinin de bir göstergesidir. Mevcut statükonun kabul edilmediği ve artık değiştiği düşüncesi ise açıkça Rusya Devlet Başkanı Vladimir Vladimiroviç Putin’in 2007 yılında 43. Münih Güvenlik Konferansı konuşmasında ifade edilmiştir. Putin’in Münih konuşması her yönü ile incelenmesi ve değerlendirilmesi gereken önemli bir konuşmadır. Çünkü bu konuşması sonrasında Rusya’nın yakın coğrafyası olarak tanımlayabileceğimiz Gürcistan, Ukrayna, Kazakistan ve Uluslararası güç dengesi etkileyecek Suriye ve Libya’daki gelişmeler birbiriyle ilintilidir. Özellikle Münih konuşması sonrası Rusya’nın Güney Kafkasya üzerindeki etkinliğini arttırmaya çalışmakta ve bölgedeki çatışma alanlarına doğrudan müdahil olmaktadır. Tarihsel olarak bakıldığında Kafkasya bölgesi Ruslar ile Batılıların jeopolitik çıkarlarının çatıştığı, stratejik öneme sahip bir bölgedir (Dugin, 2014: 365). Birçok medeniyet bu bölgede güç mücadelesi vermiş, bölgenin adı olan “Kafkasya” teriminin kullanımı da bu güç mücadelesine paralel olarak çok eski zamanlara kadar uzanmaktadır. Sözcüğün yazılı olarak ilk kullanımı, antik Yunan dönemi tragedya yazarlarında olan Aiskhylos’un İ.Ö. 490 yılında kaleme aldığı “Zincire Vurulmuş Zevk ve Eğlence” adlı eserinde geçen “Kavkasos Dağı” deyiminde görülmektedir. Araplar bölgeyi “Diller Dağı” olarak isimlendirmiş, Türkler, Farmlar ve diğer milletlerde Kafkasya sözcüğüne yakın adlandırmalar kullanmışlardır. Bölge adı olarak kullanımı ise 19. Yüzyılın başlarında St. Petersburg’da kurulan İmparatorluk Bilimler Akademisi tarafından Kafkasya sözcüğünü kullanılmasıyla başlamış ve ilk kez bu sözcük literatüre bölge adı olarak geçmiştir (Karabayram, 2011:17).

Kafkasya bölgesini “Kafkas Sıradağları” Kuzey ve Güney Kafkasya olmak üzere ikiye ayırmıştır. Kuzey tarafta kalan kısma “Kuzey Kafkasya veya Sirkafkasiyen (Kafkasönu), güneyde kalan kısma ise Transkafkasya (Kafkasardı)” (Özey, 2019:5) olarak isimlendirilmiştir. Günümüzde de bu ayırım devam etmektedir. Şekil 1’deki haritada görüldüğü gibi Kafkasya’nın kuzeyi Rusya’nın Kafkasya’daki özerk bölgelerinden meydana gelir. Güney Kafkasya ise Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan cumhuriyetleri ile Gürcistan’a bağlı özerk Abhazya, Güney Osetya ve Acaristan ile Azerbaycan’a bağlı özerk Nahçıvan bölgesinden oluşmaktadır.

Şekil 1: Kuzey ve Güney Kafkasya Haritası (Turkau, 2019)

Güney Kafkasya, jeopolitik, jeoekonomik ve jeostratejik olarak büyük güçlerin ilgisini çektiği, çıkarların çatıştığı, zengin yeraltı ve yerüstü kaynakların olduğu, kültürel özelliklerin ön planda olduğu, çok kültürlü bir coğrafyadır (Hüseynov, 2021:225). Bölge, uzun yıllar Sovyetler Birliğine bağlı kalmış, Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla da “Azerbaycan”, “Gürcistan”, “Ermenistan” ve Gürcistan’a bağlı fakat de facto olarak bağımsız olan Abhazya ile Güney Osetya bölgelerinden oluşmaktadır. Güney Kafkasya ve Orta Asya’yı Zbigniew Brzezinski, Avrasya’nın balkanları olarak tanımlamıştır (Brzezinski, 2017:178). Tanım olarak, Balkanlar veya Balkanizasyon kavramı “bir bölge veya grubun, birbirlerine düşman daha küçük birimlere ayrılmasını” (Çalış, 2015:99) ifade etmektedir. Güney Kafkasya için bu terimin kullanılmasının nedeni ise bölge ülkeleri içindeki ana etnik grubun dışında birçok alt etnik yapının olması, dini ve kültürel farklılıklar ile etnik çatışmaların çıkma olasılığının çok yüksek olmasından kaynaklanmıştır. Gürcistan’ın Abhazya, Acara ve Osetya sorunu ile Ermenistan ile Azerbaycan arasında çatışmalara neden olan Dağlık Karabağ sorunu bölgenin istikrarını engellenen ve Balkanlaşmayı derinleştiren çatışma alanları olarak görülmektedir.

Bölgesel çatışmaları içerisinde barındıran Güney Kafkasya’nın önemi ise geçmişle bağdaştırarak ele alınması gereken bir konudur, devlet geleneğine sahip birçok devlet yüzyıllar öncesinde uyguladığı politikaları günümüzde güncelleyerek tekrardan uygulamak istemektedir. Bu devlet geleneğine sahip ülkelerden birisi ise Rusya’dır. Rusya tarih boyunca sıcak denizlere inmek istemiş, Güney Kafkasya coğrafyası da bu noktada Asya yolu diye tabir edilerek önem sarf edilmiştir. Diğer yandan bölge geçmişte dönemin güçlü devletleri (Osmanlı, İran ve Rusya) arasında tampon bölge olmuş, günümüzde ise Rusya’nın sınır güvenliği için Batı ve ABD’ye karşı tampon bölge olması gereken bir coğrafya olarak karşımıza çıkmaktadır. Jeopolitik olarak bölge Asya’ya açılan bir kapıdır, birçok kıtaya, stratejik bölgeye ve denize yakındır. Bu durum bölgeye geçiş yolu özelliği vermekte, zengin Azeri hidrokarbon yataklarına ev sahipliği yapmaktadır (Karabayram, 2011:126-130). Ayrıca Güney Kafkasya Rusya’nın uluslararası sitemdeki prestiji açısından da önemlidir. Bu bölgeyi kendi arka bahçesi olarak görmekte ve bölgenin hamiliğini sahiplenmektedir. Mevcut statükonun bozulmasını istemediği için bölgeye yabancı devletlerin gelmesine ve bölge içindeki (Abhazya – Osetya, Dağlık Karabağ) sorunlara müdahil olmasını istememektedir. Bu özellikler itibarıyla Rusya için kontrol edilmesi gereken elzem bir bölgedir.

1. Soğuk Savaş Sonrası Rus Dış Politikasında Güney Kafkasya

Rus dış politikasını ve Rusya’nın Güney Kafkasya politikasını temel olarak Avrasyacılık düşüncesi etkilemektedir. Özellikle Putin dönemiyle birlikte bu Avrasyacı düşüncenin belli alanlarda uygulamaya konulduğu görülmektedir. Dış Politika, bir ülkenin kendi dışındaki ülkelere yönelik yürütmüş olduğu davranış ilişkilerinin toplamıdır (Sönmezoğlu, 2017:184). Devletler bu ilişkileri çeşitli faktörler yardımıyla kendi ulusal çıkarlarına uygun bir şekilde yürütmeye çalışır. Rus dış politikası da bu temel mantık çerçevesinde hareket etmektedir. Rusya, Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla ortaya çıkan iç ve dış politikadaki sorunların çözümü için Batı ülkelerinin değerleri olarak kabul edilen demokratikleşme ve liberal ekonomiyi ön plana çıkarmış, Atlantikçi bir çizgide NATO ve AB ülkeleri ile iyi ilişkiler geliştirme politikasını 1990’ların başında uygulamıştır. Başkan Boris Yeltsin, Başbakan İgor Gaydar ve Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev’in 1990’lardaki bu Atlantikçi politikası 1996 yılında Yevgeniy Primakov’un Dışişleri Bakanı olarak atanması (Merdan, 2021:254) ve sonrasında Vladimir Putin’in iktidara gelmesiyle dönüşüme uğrayarak Avrasyacı, Atlantik karşıtı bir politikaya dönüşmüştür.

Avrasya ve Avrasyacılık geçmişten günümüze çeşitli dönemlerde Rus dış politikasını etkileyen teorik yaklaşımlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrasya kavramını ilk kez doğa bilimci Aleksander Von Humboldt tarafından kullanılmıştır. Coğrafyacılar Avrasya kıtasının varlığını kabul etmemiş olsalar da jeopolitisyen, uluslararası ilişkiler vb. alanlarda kabul edilen bir kavramdır. Kavramın sınırları Ural Dağlarını merkez alınarak çizilmiş, dağların doğusu ile batısını içeren geçiş bölgelerini içerdiği alanı tanımlamak için kullanılmıştır (İşyar, 2018:1-2). Ayrıca Avrasya bölgesi özel bir coğrafi alan olarak Rus imparatorluğu ile Sovyet uygarlığını da temsil etmektedir. Yaşayan en önemli Avrasyacı düşünürlerden birisi olarak A. Dugin kabul edilmektedir. Dugin, Avrasyacılığın tarihsel görevini Atlantisizm’e karşı savaş olduğunu belirtmektedir (Bassin, 2011:124). Diğer bir ifadeyle Avrasyacılık ABD’nin (Atlantikçi) hegemonyasına karşı savaşan (Rusya) bölgeyi ifade etmek için kullanılmaktadır. Vladimir Putin’in Devlet Başkanı olmasıyla Atlantikçi siyasetin güç kaybettiğini Avrasyacı siyasetin ise güç kazandığı söylenebilir. Özellik bu dönem itibarıyla Rus dış politikasında Avrasyacı siyaset tekrardan benimsenmiştir. 2007 yılı itibarıyla de Rusya’nın eski coğrafyasına yaptığı müdahalelerle Avrasyacı siyaset uygulamaya konulmuştur.

Rusya'nın yeni dış politikasının çerçevesini Putin'in 2007 yılında "Münih Güvenlik Konferansı" konuşmasıyla çizilmiştir. Bu konuşma "Münih Doktrini" olarak da isimlendirilmiş, günümüz Rus dış politikasının başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Yılmaz, 2021:58). Putin konuşmasında Franklin D. Roosevelt'e atıf yaparak şu sözünü hatırlatmaktadır; "bir yerde barış bozulduğunda, tüm ülkelerin barışı tehlikeye düşer" aslında bu sözü hatırlatmasının nedeni eski Sovyetler Birliği coğrafyasının halen yegâne sahibi olduğu düşüncesi ve NATO ile Batı'nın kendi coğrafyasına müdahale ederek barışı bozduğu kanaatinden kaynaklanmaktadır. Yine Putin'e göre tek kutuplu sistem "tek efendinin, tek egemenin olduğu dünyadır" ve günümüz dünyasında bunun mümkün olmadığını belirterek çok kutuplu sisteme işaret ederek ABD'nin hegemonyasını kabul etmediğini belirtmektedir. Barış için son çare olarak kuvvet kullanma yetkisinin Birleşmiş Milletler'de olduğunu NATO ve AB'nin yetkisinde olmadığını belirterek NATO'nun doğuya doğru genişlemesinin Avrupa güvenliği ile alakasını olmadığını, bu genişlemenin kime karşı olduğunu ve verilen güvenlik garantilerinin nerede olduğunu sormaktadır (Putin'in Münih Konuşması, 2007). Putin'in 2007 Münih konuşmasının ilk yansıması ise 2008'deki Oset – Gürcü savaşında görülmektedir. Bu savaş Rusya için hem bir prestij hem de bir güç gösterisiydi. Savaş sonrasında artık NATO'nun doğuya doğru genişlemesini ve kendi güvenliğini tehdit edici bir adıma izin vermeyeceğinin göstergesiydi. Bu müdahaleyi Avrasyacı siyasetin 2000'lerdeki ilk uygulaması olarak değerlendirilebilir.

Münih konuşmasının diğer iki Güney Kafkasya ülkesi olan Azerbaycan ve Ermenistan'a yansıması ise Dağlık Karabağ sorunu üzerinden olmuştur. Rusya'nın bu sorundaki rolü dengeleyici olmak ve iki devlet arasında havuç – sopa siyaseti uygulayarak iki devleti kendine bağımlı hale getirmek üzerine kurulmuştur. Rusya için Dağlık Karabağ sorunu işlevsel ve kullanılmaya uygun bir araçtır. Rusya, Dağlık Karabağ sorunu sayesinde bölgedeki varlığı tartışılmaz hale gelmiştir. Ayrıca bu sayede bölgeye yabancı devletlerin gelmesini ve kendi ulusal çıkarını tehdit edici faaliyetlerde bulunması engellemektedir. Putin'in Münih konuşması ve akabinde Avrasyacı siyasetin uygulamaya geçilmesiyle Rusya, Güney Kafkasya'da hem siyasi hem de askeri olarak aktif bir şekilde varlığını artırmış ve Sovyet mirası olarak gördüğü bu bölgeyi denetim altına almaya çalıştığı görülmektedir.

2. Güney Kafkasya'nın Çatışma Alanları ve Sorunların Tarihsel Gelişimi

Kafkasya coğrafyası tarihte jeopolitik ve jeostratejik öneme sahip ve birçok devletin egemenlik kurmak istediği bir coğrafyadır. Özellikle Rusların "dünya devleti olma" düşüncesi çerçevesinde izlediği yayılcı politika sayesinde daha fazla önem kazanmıştır (Karabayram, 2011:30). Rusların bölgedeki yükselişi "16. yüzyılın sonlarından başlayıp 19. yüzyılın ortalarına kadar süren mücadelelerin sonucunda" (Karabayram, 2011:33) gerçekleşmiştir. Rusların bölgede egemenliğini kurmasıyla bölgesel birçok çatışma alanı da ortaya çıkmıştır. Bu çatışma alanları "Abhazya", "Osetya" ve "Dağlık Karabağ" bölgelerinden oluşmaktadır.

2.1 Abhazya Sorunu

Abhazya sorununun tarihsel kökenleri Sovyetler Birliği'ne kadar uzanır. 1931 yılında bölge Gürcistan SSC'sine bağlı otonom bir cumhuriyet haline gelmiştir (Güngör, 2013:46-47). Ayrıca bölgenin nüfus yapısı Stalin talimatıyla değişmiş, bölgeye ciddi oranda Gürcü yerleştirilmiş, bölgenin demografik yapısı bozulmuştur (Sönmezoglu, 2017:2).

Tablo 1: Abhazya'da Nüfus Değişimleri (1897-1992)

Yıllar	Abhazlar	Gürcüler	Ruslar
1897	58.697	25.375	5.135
1926	55.918	57.949	20.456
1939	56.147	91.067	60.201
1959	61.197	158.221	86.715
1970	77.276	199.595	92.889
1992	95.000	240.000	76.000

(Kaffed, Abhazya'da Nüfus Değişimleri)

Tablo 1'deki veriler göz önüne alındığında Abhazya'daki nüfus değişiminin ne kadar sistematik olarak değiştirildiği görülmektedir. Stalin'in talimatıyla bölgenin nüfus yapısı Gürcüler ve Rusların lehine değiştirilmiştir. Gürcüler bölgenin en büyük etnik grubu olurken Abhaz nüfusu ise yüzdelik oranda azalmıştır. Bu durum Abhazların ayrılma taleplerini de etkilenmiştir fakat nüfus yapısı gerekçe gösterilerek kabul edilmemiştir (Sönmezoğlu, 2017:2).

Abhazların, Gürcistan SSC'sinden ayrılma isteği 1978 yılında tekrar gündeme gelmiş, Sovyetler Birliğine bağlı bir cumhuriyet olma isteğini belirtmeleriyle Abhazlar ile Gürcüler arasında çatışmalar başlamıştır. Abhazlar Sovyetler Birliği dağılmadan önce Gürcistan SSC'sinden ayrıldıklarını ilan etmişler ve çatışmalar hızlanmıştır (Şahbazova, 2015:28). 1994 yılında iki toplum arasında ateşkes anlaşması sağlanmış fakat 2008 yılında Gürcistan'ın Güney Osetya'ya saldırmasıyla Rusya'da Güney Osetya lehine savaşa müdahil olmuştur. Abhazya da bu savaş durumunda yararlanarak Rusya ile anlaşma yapmış, bağımsızlığını ilan etmiş ve Rusya tarafından tanınmıştır (Sönmezoğlu, 2017:3).

2.2 Güney Osetya Sorunu

Osetya, Kafkasya'da bulunan günümüzde kuzey ve güney olarak ikiye bölünmüş bir bölgedir. Bölgenin kuzeyi Rusya'ya bağlı iken güney kısmı ise Gürcistan sınırları içerisinde yer alır. Bu bölünmüşlük durumu Osetler birleşmelerini engellenmiş, kuzey kısmı Rusya kültürün etkisi altında kalırken güney kısmı ise Gürcü kültürünün etkisindedir (Karabayram, 2011:172). Güney Osetler, Gürcü kültüründen etkilenmiş olsalar da Rusya çatısı altına girerek Kuzey Osetya ile birleşmek istemektedir. Güney Osetya'nın bu amacını eski Güney Osetya Devlet Başkanı Eduard Kokoity, "Bizim bağımsız bir ülke olma gibi derdimiz yok. Tek amacımız, kuzeydeki kardeşlerimizle birleşerek (Kuzey Osetya) Rusya'nın çatısı altına girmektir" (Şöhret, 2014:295) şekilde ifade etmiştir. Bu durum ayrılıkçı hareketlerin doğmasına neden olmuştur.

Tarihsel olarak Osetya sorunu Çarlık Rusya dönemine kadar gitmektedir. Osetler aynı Abhazlar gibi köken itibarıyla Gürcü değildir. Bölgenin en eski toplumlarından, İran'ın doğu lehçesini konuşurlar. Osetya'da yaygın dinler ise Ortodoks Hristiyanlık, Müslümanlık ve Pagan inancıdır. Bölge 1783 yılında Çariçe II. Katerina ile Gürcü Kralı Heraklius ile yapılan anlaşma ile Çarlık Rusya'sına dâhil olmuştur (Erkan, 2015:76). 1917 başlayan iç savaşla Kafkas toplumları Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan bağımsızlıklarını ilan etmişler, Gürcistan'da Güney Osetya topraklarını kendi sınırlarına dâhil etmiştir fakat bölgede çoğunluğu oluşturan Osetler bunu kabul etmemişler ve çatışmalar başlamıştır. 1921 yılında Bolşevikler iç savaşı kazanmış ve Ruslar bütün Kafkasya'yı tekrar kendisine bağlamıştır. Güney Osetya'yı da Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliğine bağlı bir özerk bölge ilan edilmiştir (Erkan, 2015:76-77). Sovyetler birliğinin dağılmasıyla da bağlı cumhuriyetler bağımsızlıklarını ilan etmişler fakat Osetler de özerk bölge olmasına rağmen bağımsız olmak istemiş fakat Gürcistan buna izin vermemiş ve çatışmalar tekrardan başlamıştır.

1992 yılında ise çatışmaların şiddeti artmış bunun sonucunda Rusya ve Gürcistan arasında barış görüşmeler yapılmıştır. Alınan karar sonucunda Rus, Kuzey Oset ve Gürcü kuvvetlerinden oluşan barış gücü askerleri Güney Osetya'nın Gürcistan sınırına yerleştirilmiştir (Acar, 2004:95). Fakat bölge istikrara kavuşamamış ve çatışmalar 2008 yılında Güney Osetya Savaşına dönüşmüştür.

Gürcistan bağımsızlığını kazandıktan sonra aynı Abhazya ve Güney Osetya'da olduğu gibi istikrara kavuşamamıştır. Kaynaklarını verimli kullanamamış, artan yolsuzluk ve Abhazya ile Osetya sorununun çözümlenememesine (Sönmezoğlu, 2017:261) paralel olarak Gürcistan'ı 1995'ten 2003 yılına kadar yöneten Cumhurbaşkanı Eduard Şevardnadze'nin, 2003 yılındaki seçimlere hile karıştırdığı iddiası ve kötü yönetim, istikrarsızlığa neden olmuştur. Seçimlere hile karıştığı iddiası ve kötü yönetim sonucu halk ellerinde güller ile meclise gelip, Şevardnadze'ye istifa çağırısında bulunmasıyla Şevardnadze istifa etmiştir. Bu olay da Gül Devrimi olarak adlandırılmış, muhalefetin lideri Saakaşvili 2004 seçimlerinde Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Aljazeera, 2014). Saakaşvili döneminde Batı ve Amerika ile ilişkiler artmış, ekonomik ve askeri alanında reformlar yapılmış ve Tiflis yönetimi Acara bölgesinde tekrar kontrolü sağlamıştır. Gürcistan'ın Amerika yörüngesine doğru gitmesi, Rusya ile olan ilişkilerin kopmasına neden olmuş, buna cevaben Rusya ise Gürcistan'daki ayrılıkçı grupları desteklemiştir. Güney Osetya'da 2006 yılında yapılan referandumda ise %90 oranında bağımsızlık kararı çıkmış, tek taraflı olarak bağımsızlığını da ilan etmiştir. Bunun sonucunda ise Tiflis yönetimi Güney Osetya'ya operasyon yapmış, Rusya ve Abhazya'nın da savaşa dâhil olmasıyla Gürcistan hem Abhazya hem de Güney Osetya'da egemenliğini kaybetmiştir (Sönmezoğlu, 2017:262).

2.3 Dağlık Karabağ

Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki Karabağ sorunun tarihsel kökenleri Gülistan ve Türkmençay Anlaşmalarına dayanmaktadır. Bu anlaşma ile bölgeye Ermeniler göç ettirilmiştir ve Ermeniler bölgede saldırgan faaliyetlere başlamışlardır (Paşa, 2021:194). Çarlık Rusya'nın yıkılmasıyla birlikte Sovyetler Birliği bölgede etkisini artırmıştır. 1920 yılında Ermeniler Dağlık Karabağ bölgesini kendilerine bağlanmasını istemişler, Ruslarda Nahçıvan, Dağlık Karabağ ve Zangezür bölgelerini Ermenilerin kontrolüne bırakmıştır fakat bir yıl sonra Ruslar Nahçıvan ve Dağlık Karabağ'ı Azerbaycan yönetimine devretmiştir. Ermeniler her fırsatta Sovyetler Birliğinden Dağlık Karabağ bölgesi talep etmişler ama Sovyetler Birliği olumlu yanıt vermemiştir (Ekici, 2017:64-65).

Sovyetler Birliği'nin son dönemlerinde Azerbaycan – Ermenistan arasındaki çatışmalar tekrar alevlenmiş, 1988 yılında Dağlık Karabağ Bölgesel Sovyet'i, bölgenin Ermenistan'a verilmesi yönünde Azerbaycan ile Ermenistan'ın anlaşmasını istemiştir fakat Azerbaycan'ın bu teklifi reddetmesiyle çatışmalar başlamıştır. Sovyetler Birliği de 1989 yılında Karabağ'daki yerel yönetimi kaldırmış ve Özel İdare Komitesi'ne devredilmiştir (Sönmezoglu, 2017:215). Fiilen bölge Azerbaycan'a bağlı özerk statüsü devam etse de Ermeni Yüksek Sovyet'i bölgenin Ermenistan'a ait olduğu iddialarını sürdürmeye devam etmiştir. Çatışmalar 1993 yılına kadar devam etmiş, Ermeniler tüm Dağlık Karabağ bölgesini kontrol etmişler ve Azerbaycan topraklarının %20'ini işgal etmişlerdir. 1994 yılında ateşkes anlaşması imzalanmış fakat Ermenistan işgal ettiği yerlerden geri çekilmemiştir. (Ekici, 2017:216).

İki ülke arasındaki çatışmalar çözümü için Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı (AGİT) bünyesinde kurulan Minsk grubu 1997 yılı itibariyle aktif bir şekilde sorunun çözümü için çalışmalarına başlamıştır. Ortak bir çözüm yolu için çeşitli öneriler ve planlar geliştirilse de Azerbaycan ve Ermenistan tarafından kabul edilmiş bir çözüm yolu bulunamamıştır (Kurt, 2021:142). 2008, 2010, 2016, 2018 ve 2020 yılları arasında Ermenistan tarafından Azerbaycan'a çeşitli ihlaller gerçekleştirilmiş, sivil ve askeri unsurlar gözetilmeksizin Ermeniler, Azerbaycan topraklarına ateş açmıştır. Özellikle 2020 yılında Ermenistan'ın Azerbaycan toprağı olan Tovuz saldırısına karşı Azerbaycan başarılı bir operasyon yürüterek işgalci güçleri geri püskürterek Karabağ'ı kurtarmış ve mutlak bir zafer kazanmıştır. Ermenistan ise Azerbaycan'a karşı vermiş olduğu savaşı kaybettiğini kabul etmiş ve ateşkes anlaşmasını imzalamıştır (Sarıkaya, 2020:8).

3. Rusya'nın Güney Kafkasya Bölgesindeki Çatışmalardaki Etkisi ve Rolü

Kafkasya bölgesi uzun yıllar Rusların elinde durmuş, Rusya'nın arka bahçesi olarak nitelendirilebileceğimiz bir coğrafyadır, doğal olarak da coğrafyanın hamiliği Ruslara aittir. Bölge ülkeleri ile ikili ilişkiler babında ve Karabağ sorununa barışçıl bir çözüm bulmak için Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı bünyesinde kurulan Minsk Grubu olsun, her olayın içerisinde Rusya vardır. Bu noktada Sovyetler Birliğinden kalma sorunların çözümünü Rusya olmaksızın düşünülemez. Bu nedenle Gürcistan'daki Abhazya ve Osetya sorunu ile Azerbaycan – Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ sorunu üzerindeki Rus etkisi ve Rolü ihmal edilmemelidir.

Gürcistan sınırları içerisinde bulunan Abhazya ve Güney Osetya sorununa bakarsak eğer bu iki ayrılıkçı bölge güç kapasitesi açısından Gürcistan'ın dengi değildir. Bu iki bölge Rusya olmaksızın Gürcistan'a direnmesi ve varlığını sürdürmesi mümkün gözükmemektedir. Aynı şekilde Gürcistan'da Rusya'nın dengi değildir. Tek başına Avrupa ve NATO olmaksızın Gürcistan, Rusya'ya karşı savaşma gücü ve kapasitesi zayıftır. O yüzden Gürcistan, Rusya'yı dengelemek ve varlığını sürdürmek için Batı ve ABD ile ilişkilerini geliştirmek ve NATO'ya üye olmak istemektedir. Bunun sonucunda ise Rusya, Gürcistan'ın bu hamlelerini tehdit olarak algılamakta, Batılı güçlerin sınırlarına doğru genişlemesini ve arka bahçesi olarak gördüğü Güney Kafkasya coğrafyasında mevcut statükonun değişmesi istememektedir. Bu nedenle ayrılıkçı grupları desteklemiş, onları bağımsız birer devlet olarak tanımıştır.

2008'deki Güney Osetya – Gürcistan Savaşına Rusya'nın doğrudan müdahil olmasıyla savaşın seyri değişmiş, Rusya hem askeri hem de siyasi anlamda ciddi kazanımlar elde etmiştir. Vladimir Putin'in 2007 yılında Münih Güvenlik Konferansında yapmış olduğu konuşmaya bakarsak eğer aslında 2008'deki müdahale öncesi Batı için bir uyarı olarak kabul edilebilir. Putin bu konuşmasında açık bir şekilde, NATO'nun doğuya doğru eski Sovyet coğrafyasına yönelik genişleme girişimlerine izin vermeyeceklerini, artık tek kutuplu bir dünya olmadığını, Rusya'ya verilen güvenlik garantilerinin yerine getirilmediğini, tek efendinin, tek egemenin olduğu dünya modelinin günümüz dünyasında kabul edilemez ve imkânsız olduğunu belirtmiştir (Putin'in Münih Konuşması, 2007).

Bu konuşma sonrasında Rusya 2008'de Gürcistan'a müdahil olmuş tabiri caizse geri döndüğünü hatırlatmıştır. Rusya, Vladimir Putin dönemiyle eski gücüne ve itibarına kavuşmak istemektedir. Bu hedefi doğrultusunda 2008'de Gürcistan'a müdahil olmuş, başarı elde etmiş ve uluslararası toplum bu duruma sessiz kaldığı için cesaretlenmiştir. Rusya'nın bu küçük ölçekli bölgelere yönelmesi ve onları kontrol etmek istemesinin altında yan bir diğer neden ise Rusya'nın günümüzde tarihte olduğu gibi tekrardan bir “Avrasya İmparatorluğu” kurmak istemesinden kaynaklanmaktadır. Bu amacını gerçekleştirmek içinde jeopolitik ve stratejik bölgelere yönelerek küçük ölçekli savaşlara müdahil olmaktadır (Aksoy, 2021:26-27). Rusya'nın Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ sorunundaki etkisi ve rolü ise iki şekilde değerlendirilmelidir. Birinci değerlendirme Rusya bölgede bir denge unsurudur ve arabulucu rolü vardır. İkinci değerlendirmeye bakarsak eğer Rusya'nın her ne kadar bir arabulucu rolü olsa da bu sorunda Rusya tarafsız değildir aksine ulusal çıkarları ve mevcut duruma göre iki tarafı da idare etmektedir.

Dağlık Karabağ'daki sorunda Rusya, denge siyaseti uygulamakta ve doğrudan açık bir şekilde hiçbir tarafı desteklemiyor gözükmektedir. Şayet desteklese izlemiş olduğu denge politikası bozulacak ve taraflar arasındaki abilik ve hakemlik imajı da zedelenecektir. Rusya'nın buradaki esas amacı kendi arka bahçesi olarak gördüğü Güney Kafkasya coğrafyasında yabancı bir gücün varlığı olmaksızın bölgesel sorunların çözümünü kendi arzusu çerçevesinde çözülmesini sağlamaktır. Öte yandan Rusya, Azerbaycan ve Ermenistan'ının Batı'ya doğru yaklaşmasını engellemek için de Dağlık Karabağ sorununun çözümünü zorlaştırmakta ve Rusya, zaman zaman birine havuç diğere ise sopa göstererek bir denge sağlamayı amaçladığı da görülmektedir. Bu zamana kadar havucu hep Ermenistan tarafına gösteren Rusya 2020 yılındaki çatışmada Batı yanlısı Ermenistan Başbakanı Nikol Vovayi Paşinyan'a sopa göstererek bir uyarıda bulunmuştur. Bu uyarıyı sen Batıya yaklaşırsan bende sana destek vermem, sopayı gösteririm mesajı olarak da okunabilir.

Karabağ sorununun çözümü ve iki ülke arasında barışın sağlanması Rusya için istenilen ve arzu edilen bir durum değildir. Rusya sorunun çözümü için açıklamalar yapsa da çözüm için istekli değil aksine çözümsüzlükten yana tavır sergilemektedir. Bunun nedeni olası bir barış durumunda bölgede Rusya'nın varlığına gerek kalmayacaktır. Bölgedeki istikrarsız durum sayesinde Hazar enerji kaynakları Rusya'nın kontrolü dışında Avrupa'ya taşınmamaktadır. Şayet barış sağlanırsa Rusya devre dışı kalarak kontrolü dışında bu kaynaklar Avrupa'ya taşınabilir. Ayrıca olası bir barış durumunda Rusya, Gürcistan'daki vermiş olduğu hâkimiyet mücadelesini de kaybetme olasılığı vardır (Aksoy, 2021:56-57). Azerbaycan – Ermenistan arasında 2020 yılında çıkan çatışmaların ardından ateşkes anlaşması imzalanmış ve bu anlaşma neticesinde en karlı çıkan ülke, Rusya olmuştur. Anlaşma metnini Azerbaycan, Ermenistan ve Rusya beyan etmiştir. Bu anlaşmanın en önemli maddesi ise bölgeye 1.960 Rus barış gücü askerinin beş yıllığına yerleştirilmesi içeren maddedir. Taraflar beş yıl içerisinde itiraz etmediği takdirde ise beşer yıllık periyotlarla barış gücünün görev süresi otomatik olarak uzayacaktır (Stratejik Düşünce Enstitüsü, 2020). Rus barış gücünün ne zaman kendi evlerine dönecekleri ve barışı sağlayabileceği konusu ise belirsizdir fakat belirli olan Rusya'nın yakın coğrafyasına doğru askeri ve siyasi olarak varlığını artırmasıdır.

Azerbaycan, ateşkes anlaşması ile ciddi kazanımlar elde etmiş olsa da mevcut statükonun korunabilmesi, olası Ermenistan saldırılarına ve bölgedeki Rus askeri varlığı nedeniyle Azerbaycan aleyhine oluşabilecek Rus baskısına karşıda hazırlıklı olması gerekmektedir (Aksoy, 2021:75). Rusya'nın Abhazya, Osetya Sorunu ile Dağlık Karabağ sorunlarındaki yaklaşımının karşılaştırılmasına bakıldığında Rusya'nın bu üç soruna karşı politikalarının benzerliklerinin ve farklılıklarının olduğu görülmektedir. Tablo 2'e bakıldığı zaman temel noktadaki benzerlikler ve farklıklar gösterilmiştir.

Tablo 2: Rusya'nın Abhazya, Osetya Sorunu ile Dağlık Karabağ Sorunlarındaki Yaklaşımı

Güney Kafkasya'daki Sorunlar	Rusya'nın Bölgesel Sorunlardaki Yaklaşımının Benzerlikleri	Rusya'nın Bölgesel Sorunlardaki Yaklaşımının Farklılıkları
Abhazya Sorunu	<ul style="list-style-type: none"> Rusya bölgedeki sorunların kendi ulusal çıkarlarına uygun olarak çözülmesini istemektedir. 	<ul style="list-style-type: none"> Abhazya ve Osetya sorunu benzerlik gösterse de Dağlık Karabağ sorunu diğer iki sorundan farklıdır.
Güney Osetya Sorunu	<ul style="list-style-type: none"> Rusya coğrafi olarak NATO tarafından kuşatılmıştır. Bu nedenle, bölge ülkelerinin AB ve NATO çatısı altına girmelerini istememektedir. 	<ul style="list-style-type: none"> Rusya, Dağlık Karabağ sorununa doğrudan müdahil olmazken Abhazya ve Osetya Sorunlarına doğrudan müdahil olmuştur.
Dağlık Karabağ Sorunu	<ul style="list-style-type: none"> Bölgesel sorunlar Rusya için işlevsel bir konuma sahiptir. İstedığı zaman kullanabileceği bir araç niteliği taşımaktadır. Avrasyacılık siyaseti için bölge jeopolitik ve stratejik önemlidir. 	<ul style="list-style-type: none"> Rusya Dağlık Karabağ sorununda bir dengeleyici rolünderken diğer iki sorunda ise sorunun doğrudan tarafıdır. Rusya, Dağlık Karabağ sorununun çözümünde çok istekli değildir. Rusya, Dağlık Karabağ sorununda Havuç-Sopa siyaseti uygularken Abhazya ve Osetya sorununda ise doğrudan güç kullanımına giderek çözüm arayışına girmiştir.

Rusya'nın bölgesel sorunlardaki politikasının benzerliği temelde ulusal çıkar, güvenlik ve siyasi hegemonya yönünden benzerlik gösterirken bölgesel sorunlardaki farklı kısımları ise kendi politik çıkarlarını bölgesel sorunlarda nasıl uyguladığı noktasında karşımıza çıkmaktadır. Rusya, Dağlık Karabağ sorununa doğrudan müdahil olmazken Abhazya ve Osetya Sorunlarına doğrudan müdahil olmuştur.

Sonuç

Soğuk Savaşın bitimiyle Sovyetler Birliği dağılmış, Brzezinski'nin ifadesiyle Asya'dan Avrupa'ya uzanan devasa bir boşluk ortaya çıkmış ve Sovyetler Birliği'nin içerisindeki birçok devlet bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu durum dağılan Sovyetlerin devamı niteliğinde olan Rusya Federasyonu için trajik bir travma durumdur. Bu travma durumunun atlatılması ise Putin'in Rusya Federasyonu başkanı olmasıyla gerçekleşmiştir. Özellikle Putin dönemi ile Rusya tekrardan Avrasyacı siyasete geri dönmüş, yakın çevresi ile ilgisi artmıştır.

Rusya'nın geri dönüşü ve uluslararası alanda tekrardan görünür hale gelmesi ise Putin'in 2007 yılında Münih Güvenlik Konferansında yapmış olduğu konuşma gerçekleşmiştir. Bu konuşma her yönü ile ele alınması gereken ve günümüzdeki birçok farklı bölgedeki olayları anlamamız açısından da ayrıyeten önem arz etmektedir. Putin, Münih konuşmasıyla tek kutuplu sistemi eleştirmiş ve çok kutuplu bir sisteme işaret etmiştir. Ayrıca konuşmasında NATO'nun doğuya doğru genişlemesini bir tehdit olarak görmüştür ve buna müsaade etmeyeceklerini belirtmiştir. Zira Münih konuşmasının ilk yansıması Güney Kafkasya bölgesinde gerçekleşmiştir. Rusya, 2008 yılında Oset – Gürcü savaşında müdahil olmuştur. Sonrasındaki Rusya'nın yakın coğrafyası olan nitelendirebileceğimiz Ukrayna, Azerbaycan, Ermenistan ve Kazakistan'da yaşanan olayları ile uluslararası güç dengesini etkileyecek Suriye ve Libya'daki olaylarda Rus etkisinin doğrudan veya dolaylı yoldan hissedilmiştir. Münih'ten sonra gelişen saldırgan Rus dış politikası, NATO ve AB ile yakınlaşmak isteyen ve Rusya'nın arka bahçesi olarak görünen kendi çatışma alanlarına sahip Güney Kafkasya için ise daha görünür bir hale gelmiştir.

Kaynakça | References

- Acar, D. Ş. (2004). *Kafkasya'nın Güvenliği ve Türkiye'nin Rolü* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Aksoy, M. (2021). *Jeopolitik, Dış Politika ve Siyaset Üzerine Mülahazalar*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Al Jazeera (2014, Şubat). Ülke Profili: Gürcistan. <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profilu/ulke-profilu-gurcistan/>
- Bassın, M. (2011). Klasik ve Yeni Avrasyacılık: Geçmişten Gelen Devamlılık (Ö. Tüfekçi, Çev.). *Bilge Strateji*, 2, 117-135. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bs/issue/3806/51042>.
- Brzezinski, Z. (2017). *Büyük Satranç Tahtası*. (Y. Türedi, Çev.). İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Çalış, Ş. H. (2015). *Hayaletbilimi ve Hayali Kimlikler Neo-Osmanlılık Özal ve Balkanlar*. Konya: Çizgi Yayınları.
- Dugin, A. (2014). *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*. (V. İmanov, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Ekici, Y. (2017). Azerbaycan ve Ermenistan Arasında Bitmeyen Dağlık Karabağ Sorunu. *Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2, 62-77. <https://doi.org/10.24186/vakanuvis.303271>.
- Erkan, S. (2015). Güney Osetya Sorunu ve 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı. *Journal Of Turkish Studies*, 10, 71-92. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8846>
- Geleri, A. (2010). *Rusya'nın Dış Güvenlik Politikaları* (Rusya Raporu). Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü. <https://www.yumpu.com/tr/document/read/36800673/rusya-raporu-sde>.
- Güngör, B. (2013). Kafkasya Bölgesinde Uluslararası Aktörlerin Değişmeyen Mücadele Alanı: Gürcistan. *KTÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 37-54. <http://acikerisim.ktu.edu.tr/jspui/handle/123456789/168>.
- Hüseynov, R. (2021). Rusya'nın Jeopolitik Çıkarları Bağlamında Güney Kafkasya'nın Güvenliği. Marziye M. (Ed.). *Rus Dış Politikasında Orta Asya ve Kafkasya* (s. 223-249). Ankara: Nobel Yayınları.
- İşyar, Ö. G. (2018). *Avrasya ve Avrasyacılık*. Bursa: Dora Yayınları.
- Kaffed. Abhazya'da Nüfus Değişimleri. Erişim adresi: <https://www.kaffed.org/bilgi-belge/abhazya/item/324-dunden-bugune-abhazya.html>
- Karabayram, F. (2011). *Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Kurt, S. (2021). Donmuş Çatışma Çözümüne İki Farklı Yaklaşım: Azerbaycan ve Gürcistan. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7, 138-161. <https://doi.org/10.46849/guiibd.842795>.
- Merdan, A. S. (2021). Rusya Federasyonu'nun Orta Asya Politikası. Marziye M. (Ed.). *Rus Dış Politikasında Orta Asya ve Kafkasya* (s. 249-274). Ankara: Nobel Yayınları.
- Özey, R. (2019). *Kafkasya ve Kafkas Ülkeleri Coğrafyası*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Paşa, E. (2021). Karabağ Sorunu: Tarihi Gerçekler, Jeopolitik Çıkarlar ve Çözüm Süreci. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7, 192-215. <https://doi.org/10.46849/guiibd.873368>.
- President of Russia (2007, Şubat). Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy. Erişim adresi: <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034/>
- Sarıkaya, Y. (2020). *44 Gün Savaşı: Azerbaycan'ın Karabağ Zaferi*. Ankara: TASAV Raporu.
- Stratejik Düşünce Enstitüsü (2020, Kasım). Azerbaycan- Ermenistan Anlaşmasının Tam Metni. Erişim adresi: <https://www.sde.org.tr/asya/azerbaycan-ermenistan-anlasmasinin-tam-metni-haberi-20029/>
- Şahbazova, İ. (2015). *Uluslararası Hukuk Açısından Rusya'nın Gürcistan Müdahalesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi, Bakü.

Şöhret, M. (2014). *Uluslararası Hukukta Devletlerin Tanınması* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.

Turkau (2019, Ekim). Kafkaslar Nedir? Kafkaslar neresidir? Erişim adresi: <https://turkau.com/kafkasya-nedir/#>

Yılmaz, S. (2021). *Putin Dönemi Rusya Dış Politikası ve Güvenlik Doktrinleri*. Ankara: Nobel Yayınları.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE TEKNİK ARAŞTIRMALAR
DERGİSİ

Türkiye’de Göçün Dış Politika Perspektifinden Değerlendirilmesi

Hasibe Temir

Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Konya, Türkiye
hasibetemir@icloud.com, ROR ID: ror.org/045hgzm75

Öz

Bu makalenin amacı göç merkezi olan Türkiye’de değişen göç ve mülteci politikalarını dış politika bağlamında değerlendirmektir. Türkiye bulunduğu konum itibari ile tarihin her döneminde göç olgusu ile karşılaşmış bir coğrafyada yer almaktadır. Özellikle 1990’lardan sonra göç veren yerine göç alan bir ülke olmasıyla göç konularına odaklanmıştır. Osmanlı Devleti’nin son dönemi, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yılları ve gelen yeni yüzyıl ile beraber göç, Türk siyasetinin belirleyici unsuru olmaya başlamıştır. 2002’de Türkiye’nin iktidar partisi olan AK Parti hükümetinin gelmesi ortaya koyduğu dış politika anlayışı ve bu çerçevede göç politikalarını nasıl şekillendirdiğine yönelik yapılan çalışmalar incelenecektir. 2000 sonrası dönemi esas alarak, göç olgusunun Türkiye’de gelişimi, yapılan yasa ve kanunların hangi amaçlar doğrultusunda yapıldığı irdelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Türkiye, Göç, Göç Politikası, Dış Politika.

Atıf Bilgisi

Temir, H. (2023). Türkiye’de Göçün Dış Politika Perspektifinden Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 21 (1), 26-40.

<http://dx.doi.org/10.59768/sustad.2023.3>

Makale Türü	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi	29.05.2023
Kabul Tarihi	24.06.2023
Yayın Tarihi	26.06.2023
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate
Etik Bildirim	sosyoteknik@selcuk.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı ve Lisans	Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Evaluation of Migration in Turkey from a Foreign Policy Perspective

Hasibe Temir

Selçuk Univesity, Faculty of Economics and Administrative Sciences, International Realitons, Konya, Turkey.
hasibetemir@icloud.com, ROR ID: ror.org/045hgzm75

Abstract

The aim of this article is to evaluate the changing migration and refugee policies in Turkey, which is the migration center, in the context of foreign policy. Turkey is located in a geography that has encountered the phenomenon of migration in all periods of history due to its location. It has focused on migration issues, especially since it was a country that received immigration instead of emigration after the 1990s. With the last period of the Ottoman Empire, the founding years of the Republic of Turkey and the new century that came, migration became the defining element of Turkish politics. The arrival of the AK Party government, Turkey's ruling party, in 2002 will examine the foreign policy approach and how it shapes migration policies within this framework. Based on the post-2000 period, the development of the migration phenomenon in Turkey, the laws and laws made for what purposes were tried to be examined.

Keywords

Turkey, Immigration, Immigration Policy, Foreign Policy.

Citation

Temir, H. (2023). Evaluation of Migration in Turkey from a Foreign Policy Perspective. *Selcuk University the Journal of Social and Technical Researches*, 21 (01), 26-40.

<http://dx.doi.org/10.59768/sustad.2023.3>

Article Type	Research Article
Date of Submission	29.05.2023
Date of Acceptance	24.06.2023
Date of Publication	26.06.2023
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - iThenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	sosyoteknik@selcuk.edu.tr
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Giriş

Göç hareketleri insanlık tarihinin var olduğu günden beri süregelmiştir. Göç hareketliliğinin yoğunluğu süreç içerisinde farklılık arz etse de göç konusu önemini yitirmeyen bir olgudur. Özellikle 20. Yüzyılda hızlanan ve 21. Yüzyılda ülkelerin gündeminde daha fazla yer alan en önemli sorun olarak yerini almıştır. Pek çok medeniyete ev sahipliği yapan Anadolu, her dönemde göç yollarını üzerinde bulundurması açısından göçün anavatanıdır denilebilir. Tarihi zenginliği itibari ile Anadolu, dünyanın farklı bölgelerinden gelen insanlara güvenli bir barınak olmuştur.

Özellikle 21. Yüzyıl ile beraber göç alan ülke konumuna gelen Türkiye hem bölgesel hem de küresel ölçekte insan hareketliliğine maruz kalmış ve hedef ülke olmaya başlamıştır. 1990'lara kadar göç veren Türkiye bu dönemde göç almamaya özen göstermiş fakat sonrasında değişen bölgesel ve küresel konjonktürde yaşanan gelişmelerde Türkiye'nin göç tabiatı ve karakterini değiştirmiştir. Göç almaya 90'lı yıllarla başlayan Türkiye öncesinde göçe yönelik zorlanma yaşamamıştır. 2000'li yıllar ile beraber göç olgusunu yaşayan, tecrübe eden Türkiye, bundan sonra göç politikasını iyileştirmeye yönelik adımlar atmaya başlamıştır. Göç politikasını dış politika ile şekillendirmeye yönelmiştir.

Makale ile hedeflenen Türkiye'nin kurulduğu günden bugüne kadar ki göç politikalarını ve göçe nasıl yaklaştığı kuruluş yıllarından günümüze bu alanda neler yapmış olduğu ele alınacaktır. Birinci bölüm göç kavramı, göçün çeşitleri ve göçü gerçekleştiren kişi veya kişilerin konumu hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise Osmanlı Devleti'nin göçe bakış açısından kısaca bahsedilmiş olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu günden bugüne kadar yaptığı göç politikalarına değinilmiştir. Son olarak 2002 yılından itibaren Türkiye'nin iktidar partisi AK Parti'nin yeni stratejik söylemleri ve paradigma değişiminin göç politikalarını ne yönde etkilediği ve göçü dış politikada nasıl kullandığı analiz edilmeye çalışılmıştır.

1. Kavramsal Olarak Göç ve Göç Çeşitleri

Göç, bir kişi, grup veya topluluğun bir yerden başka bir yere ya da bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine geçici olarak ya da sürekli olarak yapılan hareketlerini ifade etmek için kullanılır (Songur ve Sırtkaya, 2018, s. 6). Göçün birçok nedeni olduğu gibi göç insanlık tarihinin var olduğu günden beri süregelmiştir. Göçler, savaş, baskı, tehdit gibi yaşanan yerden ayrılma veya daha iyi yaşam şartlarına kavuşma ümidi ile yapılabilmektedir. Türk Dil Kurumu Sözlüğünde göç; ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireyin veya toplulukların bir ülkeden başka ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret (Türk Dil Kurumu, 2022) olarak tanımlanmaktadır.

Uluslararası Göç Örgütü'ne (IOM) göre göçün tanımı ise; uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleri (IOM, 2013) olarak tanımlanmıştır.

Toplumun en küçük parçası olan bireyden başlayarak göç, devletin tamamını etkisi altına alan, bu etki ile beraber dönüşüme sebep olan bir kavramdır. Göç ile beraber önemli olan bir diğer durum ise göç yönetimidir. Göç yönetimi ile doğru politika ve adımlarla ilerlenmeli aksi takdirde bu durum ağır ekonomik yük, siyasi problemler, toplumsal çatışmalar ve ülke güvenliğinin risk altına girmesi gibi birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Kamu güvenliği ile yapılan kalkınma programlarının baştan itibaren düzenli şekilde devam ettirilmesi, istihdam ihtiyaçlarının karşılanabilmesi, göçmen alınan ülkede topluma uyum sağlayabilmesi için entegre edilmelidir (Çoştan, 2020, s. 15).

Göç süreci etkileşim ve dönüşüm sürecidir. Göçün ortaya çıkardığı ekonomik, sosyal, siyasi sebepler bu dönüşümün bir parçasıdır. Göç çeşitleri yasal olup olmamasına bağlı olarak düzenli-düzensiz göç, isteğe bağlı olarak zorunlu-gönüllü göç, sınırlara göre iç-dış göç, süresine bağlı olarak daimî-geçici göç ve son olarak konusuna bağlı olarak göç türleri şeklinde ayrılabilir (Barışık, 2020, s. 4-15).

Düzenli göç tanımının en kısa hali yasal göçtür. Göç eden bireyin ülkesinden çıkışı ve göç edilen ülkeye girişi, geçişi düzenleyen kanunlara ve yasal prosedürlerine uygun olarak ülkenin izin verdiği süre zarfında ikamet edebilmesidir. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na göre düzenli göç yabancıların yasal yollar ile Türkiye'ye girmesi, kalması ve çıkmasını ifade etmektedir (Barışık, 2020, s. 4).

Göç alan, göç veren veya transit ülkelerde düzenleme prosedürlerinin dışında gerçekleşen göç hareketleri düzensiz göçtür. Düzensiz göç, kısa haliyle yasadışı göçtür. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’na göre düzensiz göç, yabancıların Türkiye’ye yasadışı girişi, kalışı, izinsiz çalışması ve çıkışını belirtmektedir. Düzensiz göç ile uluslararası koruma kavramı beraber ele alınmıştır. Düzensiz göçmenlerin gelişmiş ülkelerde bulunması ve bulunmasının yanında oranının yarıya yakın olması hasebiyle Uluslararası Göç Örgütü, göç ve iltica politikalarının zayıfladığını belirtmiştir (Barışık, 2020, s. 5).

Düzensiz göç türlerinden biri olan transit göç, hedef ülkeye giderken başka bir ülkede geçici bir süre bulunulmasını temsil etmektedir. Örneğin Pakistanlı bir göçmenin Türkiye üzerinden Avrupa’ya göç etmesi transit göçe örnektir. Mekik göç ise belirli bir süre zarfında bir ülkeye gidip kalınması ve sonrasında geri dönülmesine verilen göç türüdür. Ukrayna ve Türkiye arasında yapılan bavul ticareti buna örnek gösterilebilir (Yılmaz, 2014, s. 1684).

Gönüllü göç kişinin kendi isteği doğrultusunda daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak ve yüksek hayat standartları isteği ile gerçekleştirdiği göçtür. Gönüllü göç türünde belirleyici olan unsurlar genel hatları itibari ile iş, kariyer fırsatları, ekonomik olarak daha iyi bir ülke bulmak, daha iyi sosyal çevre, iletişim, hizmetlere ulaşmanın kolaylığı gibi sebeplerle yapılmaktadır (Barışık, 2020, s. 12).

20 ve 21. Yüzyılın bilinen bir gerçekliği haline gelen zorunlu göçte kişinin özgür iradesi ile tercih yapabilme hakkı yoktur. Zorunlu göçe göre gerçekleştirilen göçün savaşlar, çatışmalar, iç savaş, doğal afetler, açlık, kıtlık, nüfus yoğunluğu, çevresel felaketler, iklim gibi nedenler doğrultusunda yapılan göçleri kapsamaktadır (Barışık, 2020, s. 12). Zorunlu göç olgusu IOM’a göre doğal ya da insan yapımı nedenlerden dolayı içerisinde yaşama ve refaha yönelik tehditleri de içeren zorlama unsuru bulunan bir göç türüdür (IOM, 2013).

Bir diğer göç türü de iç göçtür. İç göç, geçici veya sürekli olarak yeni bir yere yerleşmek amacıyla ülke sınırları içerisinde meydana gelen göç çeşididir (Barışık, 2020, s. 13). İç göçün nedenleri arasında nüfus artışının sebebi ile iş imkânlarının yetersizliği, yaşam alanlarının azlığı, iklim şartları, tarımda gerileme yaşanan bölgedeki eksiklikler iç göçün başlıca nedenleri arasında yer almaktadır (Çoştan, 2020, s. 18).

Bir devletin sınırlarından başka bir devletin sınırlarına yönelik herhangi bir nedenle yapılan harekete dış göç veya uluslararası göç adı verilmektedir. Genelde dış göç az gelişmiş ülkelere, gelişmiş ülkelere yapılan beyin göçü, iş, sermaye veya iktisadi açıdan daha gelişmiş ülkelere yönelik yapılan işçi göçleri ve daha iyi yaşam standartlarına ulaşmak amacıyla ya da devletlerarası mübadele şeklinde yapılan göçler dış göçlerdir (Koçak ve Terzi, 2012, s. 173-175). Uluslararası göç hareketleri genel olarak altı bölüme ayrılmaktadır. Bunlar; sürekli yerleşenler, süreli sözleşmeli işçiler, süreli çalışanlar, gizli ya da yasadışı çalışanlar, mülteciler ve sığınmacılar şeklindedir (De Tapia, 2003, s. 17).

Geçici göç hareketi yılın belirli dönemlerinde göç edilen yerlere ülke içinde ya da dışında çalışmaya veya iş durumuna bağlı olarak yaşadıkları mekânı değiştirmeye yönelik hareketlerdir. Geçici göç hareketlerine mevsimlik göçler de denilebilir. (Çoştan, 2020, s. 19).

Kişi ve toplulukların geri dönmek kaydıyla ülke içinde ya da dışında yaptığı mekânsal yer değiştirme hareketine daimî göç denir. Daha iyi yaşam standartlarına ulaşabilmek üzere gönüllü ya da zorunlu olarak gerçekleşmektedir. Daimî göç hareketinde zorunlu bir durum söz konusu olduğu durumlarda ise kişiler adına devletler karar verir ve yeri de buna göre belirlerler (Sayın, Usanmaz, ve Aslangiri, 2016, s. 2-3).

Göç türlerinden konusuna göre ayrılanlar arasında adım göç, mübadele göçleri, beyin göçü, grup göç ya da zincir göç gibi türler bulunmaktadır. Adım göç, bireyin doğduğu yerden o devlet için nihai olacak yerleşim yerine göç etmesine denir. Bu göç türü üç şekilde yapılmaktadır; İlki öncelikle köyden şehir merkezine sonrasında metropol şehre şekilde yapılır. İkincisi köyden kasabaya ve sonrasında metropol şehir şeklinde ilerler. Üçüncüsü ise köyden kasabaya, sonrasında şehir merkezine ve son olarak metropol şehre yönelik yapılmaktadır (Betts, 2011, s. 134-137).

Emek göçü geçici göçmen emek ve yüksek vasıflı ve ticari göçmenler olarak ikiye ayrılmaktadır. Geçici göçmen emek bir işçi ile yapılan iş sözleşmesi ya da şirket ile yapılan sözleşmeyi kapsayan belirli süre zarfında ev sahibi ülkede kalifiye, yarı kalifiye, ya da kalifiye olmayan işçilere yönelik göç hareketidir. Evine para göndermek

amacıyla sınırlı sürede göç eden kişilere verilen addır (Barışık, 2020, s. 7). Yüksek vasıflı ve ticari göçmenler ise yüksek niteliklere sahip (yönetici, teknisyen vb.) şirket ya da uluslararası kurumların iç gücü piyasalarında iş arayan kişilere denir (Barışık, 2020, s. 8).

Mücadele göçlerinde ise kelime anlamı olarak mücadele değil tokuş anlamına gelmektedir. Devletlerin belli bir anlaşmaya yönelik yaptığı karşılıklı olarak vatandaşlarının değiştirilmesidir. Lozan Barış Anlaşması ile Türkiye ve Yunanistan arasında yapılan nüfus mübadelesi buna örnektir. Zorunlu göç adı altında bilinen mücadele göçleri her zaman ortaya çıkmaz (Koçak ve Terzi, 2012, s. 170-171).

Beyin göçü eğitilmiş ve yetenekli kişilerin menşee ülkeden başka ülkeye göç etmesi ve menşee ülkede kaynakların yetersizliğinde ya da göç edilen ülkede daha iyi fırsatlara yönelik göçe verilen addır. (IOM, 2013, s. 14). Grup göçü ise iki devlet arasında bir sözleşme yapılmamasına rağmen, yaşadıkları ülkede sorun teşkil eden dini, etnik azınlık psikolojisi ile oluşan baskı nedeniyle grup veyahut gruplar halinde insanların buldukları yerden diğer ülkeye geçmelerine denir (Taş ve Özcan, 2018, s. 40)

1.1. Göçü Gerçekleştiren Kişilerin Statüsü ve Tanımları

Göçü gerçekleştirenler sığınmacı, mülteci ve göçmen olarak ayrılmaktadır. Bu kavramların hiçbiri birbirinin yerine kullanılamaz çünkü hepsi farklı anlamları ifade etmektedir.

Göçmen kendi yurdundan ayrılırken veya göç yolu üzerinde bulunan devletten geçerken veya göç etmeyi düşündüğü, tasarladığı devletin girişinde veya bu devlet veyahut devletlerde kalış süresince o devletin kanun ve prosedürlerine uyup uymamaya göre, yasal veya yasa dışı olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2014, s. 1687). Göçmenler ekonomik göçmen, siyasi göçmen, çevresel göçmen, aile birleşimi ve düzensiz göçmen olarak ayrılabilir. Göç yapılma türüne göre ekonomik fırsatlardan yararlanabilmek için, daha gelişmiş ülkelere yönelik yapılmaktadır. Siyasi göçmenler vatandaşların ülke içinde yaşanan iç savaş, çatışma, devlet politikaları nedeniyle göç etmesidir. Çevresel göçmenler, geçim kaynaklarının kullanılamayacak halde olması ya da zarar görmesi, ani ve uzun vadede yaşanan değişimler nedeniyle yapılmaktadır. Aile birleşimi ise aileden birisinin başka yerde ikamet etmesi ile akrabalarının yanına yerleşmesi amacıyla yapılır (Barışık, 2020, s. 17).

Mülteci kavramı, 1967 Ek Protokol ile kapsamı genişletilmiş olan 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre; "ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi" (Barışık, 2020, s. 15) olarak tanımlanmaktadır.

Sığınmacı, kendisine uluslararası koruma arayarak herhangi bir devlete başvuruda bulunup başvurusu sonuçlanmamış olan yani mülteci statüsü verilmeyen kişileri ifade etmek için kullanılır (Barışık, 2020, s. 15-16)

2. Türkiye'nin Göç Geçmişi ve Göç Politikaları

İnsanlık tarihinin başlangıcından bu yana göç olgusu yıllar boyunca artarak süregelmiştir. Milli sınırlarla beraber ve bu sınırların kesinleşmesi ile göç uluslararası boyut kazanarak ilerlemiştir. Asya ve Avrupa kıtalarının kesiştiği noktada olan Anadolu, en eski dönemlerden beri yoğun bir nüfus ve insan hareketliliğine tanıklık eden bir coğrafya olmuştur. Böylesine farklı kültürlerle ev sahipliği yapan coğrafya pek çok uygarlık açısından ilgi merkezi haline gelmiştir. Eski Yunanlılardan Romalılara, Bizans'tan Selçuklulara, Anadolu Türk beyliklerinden nihayetinde Osmanlı'ya kadar pek çok medeniyeti ağırlamış ve bu topraklarda uzun yıllar hakimiyet sürmüşlerdir (Songur ve Sırtkaya, 2018, s. 18).

Tarih boyunca Türkler göçü yoğun yaşayan bir millet olmuştur. Bu göçler belirli istikametler ile yurt bulma amacıyla gerçekleştirilmiştir (Songur ve Sırtkaya, 2018, s. 8). Cumhuriyet öncesine döneme kısaca bakıldığında, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına kadar geçen sürede pek çok göçe tanıklık etmiştir. Göçler genel itibari ile devletin geleceği açısından önemli sonuçlara sebebiyet vermiştir. Bu sonuçlar nüfus hareketliliğini kontrol altına alabilmek amacıyla devletin göç olgusu ekseninde belirlediği minvalde gerçekleştirilmiştir. 14. Yüzyılın ikinci yarısından Osmanlı'nın Balkanlar'da fetihlere başlamasından önce Türkler buralara yerleşmeye başlamıştır. Zaten 5. Yüzyıldan itibaren Karadeniz'den Batı'ya doğru Bulgar, Hun, Avar, Kıpçak, Uz ve Peçenek gibi farklı Türk kavimleri Balkanlara yerleşmişler ve Selçuklu Türkleri Rumeli topraklarına 11. Yüzyılın ikinci

yarısında gelmişlerdir. (Karapınar ve Ayönü, 2015, s. 18-23) Türklerin göç hareketleri genellikle 18. Yüzyıla kadar genel itibari ile Batı’ya yönelik olmuştur.

Osmanlı Devleti tarih boyunca göçmenlere ev sahipliği yapmış ve göçmenleri misafir etmiştir. Osmanlı Devleti bireysel ya da topluluk halinde sığınma amacıyla gelenlere hiçbir ayırım gözetmeksizin hoşgörü ile yaklaşmıştır. Kuruluş yıllarında dahi Yahudi topluluklarının Osmanlı’ya göçleri hoşgörü çerçevesinde karşılık bulmuştur. Osmanlı her daim farklılıkları zenginlik olarak kabullenmiş zorda kalıp sığınan herkese açık olduğunu dile getiren bir devlet olmuştur (Alakuş, 2018, s. 49 ve Gülenyüz, 2015, s. 52)

Osmanlı Devleti’nin gerilemeye başlaması, toprak kaybetmesi ve ulus devletlerin ortaya çıkışı ile Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu yıllarda iç ve dış göç yer değiştirmiştir. Öncesinde iç göç olan göç hareketleri artık dış göç olmaya başlamıştır. Anadolu’ya özellikle Balkanlar’dan gelen göç hareketleri artmıştır. 19. Yüzyıl ve 20. Yüzyılın başından itibaren kaybedilen Osmanlı toprakları ile kaybedilen topraklarda yaşayan Müslümanlar yeni yerlere göç etmeye başlamıştır. 1860’lı yıllardan itibaren göçlerin yoğun yaşanmaya başlaması ile Osmanlı Devleti Trakya ve Anadolu’da planlı şekilde iskân etmek amacıyla Muhacirin Komisyonlarını kurarak Müslüman nüfus oranını arttırmayı başarmıştır (Tekeli , 2007, s. 451).

Osmanlı Devleti ve Rusya arasında 19. Yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşen Kırım Savaşı ve 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşları (93 Harbi) yaşanması ile Müslümanlar Osmanlı’ya göç etmiştir. Gelen nüfusun güvenli ve planlı şekilde iskânını sağlayabilmek için Muhacirin Komisyonları çalışmalar yürütmüştür. Sevk ve iskânların planlı şekilde gerçekleşmesini sağlamak amacıyla İskân-ı Muhacirin Talimatnameleri düzenlenmiştir. (Demirtaş, 2009, s. 234).

Türkiye Cumhuriyeti konumu itibari ile hem göç alan hem göç veren hem de transit bir ülke olarak çok çeşitli bir göç merkezi haline gelmiştir. Konumu itibari ile denizlerle çevrili bir ülke olması, komşu ülkelerde yaşanan istikrarsızlıklar, dünyanın her yerinden göç alması, yeraltı ve yer üstü kaynaklarının bol olması nedeniyle göçü en iyi tanıyan ülkelerden biridir (Çoştan, 2020, s. 20).

Türkiye’de göç hareketleri minvalinde tarihsel süreç dört ana dönemi kapsamaktadır. Bunlar; 1923-1960 dönemi, 1960-1980 dönemi, 1980-1990 dönemi, 1999-2011 sonrası Suriye krizi şeklindedir (Çoştan, 2020, s. 20).

Cumhuriyetin ilk yıllarında Osmanlı Devleti’nin son döneminde göçler göç politikaları ile etkili olmuştur. Dönem içerisinde yaşanan göçler Türkiye’nin belirleyicisi olmuştur. 1923 yılı ile yeni bir başlangıç yapan Türkiye Cumhuriyeti geliştirilen göç politikalarının amacı ülke içerisinde homojen yapıyı kurmak ve korumak aynı zamanda ulus devleti oluşturmak olmuştur (Çoştan, 2020, s. 20).

İlk yasal ve kurumsal gelişme göç politikalarında, 1923 yılında İskân Kanunu’nun yürürlüğe girmesidir. İskân Kanunu ile beraber Mübadele, İmar ve İskân Bakanlığı kurulmuştur. Özellikle savaş sonrası yıkılan yerlerin sorunu ve nüfus hareketliliğinin kontrolüne ilişkin mübadele olmuştur. Kurtuluş Savaşı sonrasında göçler ile ilgili ortaya çıkan sorunlarda bir çözüm bulunamayışı sürecin uzamasına sebebiyet vermiştir (Dik, 2012, s. 60)

14 Haziran 1934 tarihinde 2510 sayılı İskân Kanunu kabul edilmiştir. Cumhuriyet tarihinde ilk düzenlemeler böylelikle yürürlüğe girmeye başlamıştır. Bu kanundan önce mülteci kavramı kullanılmamakla birlikte kavrama açıklık getirilmiştir. 2510 sayılı İskân Kanunu’na göre muhacir ve mültecilik konumu; Türk soyu ve kültürüne bağlı olma koşulunu getirmiştir. Muhacir kavramı; Türkiye’ye dışarıdan gelen yerleşen soydaş kimselere, yerleşme amacı taşımayan ve bir nedenden ötürü geçici sığınan soydaş kimselere mülteci tanımı uygun bulunmuştur (T.C. Resmî Gazete, 21). Getirilen kanun ve şart sayesinde Yunanistan ile yapılan mübadele sonucunda göçmenler Türkiye’ye kabul edilmiştir (Şimşek, 2020, s. 273).

5682 Sayılı Pasaport Kanunu ile 5683 Sayılı Yabancıların İkamet ve Seyahatleri Hakkında kanun 1950 yılında çıkarılmıştır. Bu kanun ile hedeflenen ülkeye gelen ve kalan yabancılara yönelik prosedürler düzenlenmiştir. Bu kanunların sorumluluğu İçişleri Bakanlığı’na verilmiştir. Yabancılarla ilgili işlemler İçişleri Bakanlığı bünyesinde Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir (Doğan, 2020, s. 56).

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası mültecilik sorununa uluslararası alanda çözüm arayışları yoğunlaşmıştır. 1951 yılında Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme Cenevre’de kabul edilmiştir. Türkiye, 29 Ağustos 1961’de 359 sayılı Kanunla 1951 Sözleşmesine, sonrasında 1967 Ek Protokolü’nü de 5 Ağustos 1968 tarihli Resmî Gazetede 6/10266 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı’nı onaylamıştır. 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne ve 1967 Ek Protokol’e Türkiye coğrafi çekince ile taraf olmuştur (Ekşi, 2015, s. 70).

1923-1960 döneminde uygulanan göç politikaları genel itibari ile ulus devlet için gereken yapıyı oluşturabilmek ve etnik olarak birlik bütünlüğün sağlanması hedefi doğrultusunda şekillenmiştir (Çoştan, 2020, s. 21).

1960-1980 dönemine gelindiğinde, bu dönemde izlenen göç politikaları genel çerçevede ekonomik temelli olmuştur. İşsizlik problemlerinden dolayı yurt dışına işçiler gönderilmiştir. Ulus devlet kurma dönemi 1923-1960 arasında tamamlanmış ve iktisadi olarak kalkınma dönemi başlamıştır. Fakat 1960 darbesi ekonomiyi kötü yönde etkilemiş ve ülkenin en büyük sorunu işsizlik olmuştur. Bu sebeple Türkiye başta Almanya olmak üzere yurt dışına işçi göndermeye başlamıştır (Ünver, 2012, s. 192).

1980'lerden itibaren Türkiye bir sığınma ülkesi haline gelmeye başlamıştır. Hassaten Orta Doğu'dan ve komşularından gerçekleşen mülteci hareketleri ve kitlesel göçler almaya başlamıştır. Bu göçlerin nedeni ülkelerdeki baskı ve rejimlerden ötürüdür. 1979 İran Devrimi ile ilk kitlesel mülteciyi komşusu olan Türkiye almak zorunda kalmıştır. Transit ülke olan Türkiye'den 1980-1991 yılları arasında 1,5 milyon İranlı Avrupa ülkelerine geçtiği düşünülmektedir (Kara ve Korkut, 2010, s. 157-158). Bu dönem Türkiye'ye yönelik kitlesel göçlerin artışın başladığı dönemdir. Hem doğudan hem de batıdan yoğun göç alımı başlamıştır. Saddam Hüseyin'in Halepçe Katliamı ile Halepçe'den kaçan Iraklı Kürtler, Körfez Savaşı'ndan kaçan Iraklılar, Bulgaristan Türkleri, eski Yugoslavya'dan gelen Kosovalı, Makedon, Boşnaklar ve Arnavutlar gibi kitlesel gruplar Türkiye'ye göç etmiştir. Özellikle bu dönemde Bulgaristan'da yaşanan asimilasyon politikalarının artması ile 1989'da Türkiye, Bulgaristan Türklerine sınırlarını açmıştır. Sınırların açılmasıyla 300 binden fazla göçmen Türkiye'ye sığınmıştır. 1991 yılında Körfez Savaşı ile 400 binden fazla Iraklı Türkiye'ye sığınmıştır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve TODAİE, 2015, s. 28). Bu dönem içerisinde bir diğer önemli gelişme olan 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ve bunun sonucunda ortaya çıkan çatışmalarda göç hareketliliğini etkilenmiş ve Afrika kıtasından da Türkiye'ye kitlesel göçler gelmiştir (Taşkın, 2014, s. 76 ve Kirişçi, 2007, s. 91)

14 Eylül 1994 tarihinde Türkiye'de iltica politikaları ayrıntılı şekilde düzenlemesi amacıyla Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik 1994 İltica Yönetmeliği kabul edilmiştir (Kirişçi, 2000, s. 19).

1980-1999 dönemi kısaca özetlenecek olursa; bu dönemde öncesine oranla işçi gönderme politikası azaltılarak vazgeçilmeye çalışılmış, liberal ekonomik politikalarıyla ekonomik istikrar sağlanma hususunda yabancı yatırım çekme politikası izlenmeye başlanmıştır. Liberal ekonomiye yönelimle göç politikaları açısından bu dönem serbest dönem olarak adlandırılmıştır. Yurt dışında işçi göndermek için devlet girişimde bulunmamış fakat gidenlere karşı serbest politika izlenmiştir. Küreselleşmenin etkisinin hissedilmeye başlanması ile Türkiye göç alan bir konumuna gelmiştir (Aktel ve Kaygısız, 2018, s. 593).

1999 yılına gelindiğinde Türkiye'ye yönelik artan göç hareketliliği ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne aday ülke ilan edilmesiyle beraber uygulanan iltica ve göç politikaları yeniden düzenlenmeye çalışılmıştır. Bu yeniden düzenlemeler Avrupa Birliği müktesebatına uygun hale getirilmesi amaçlanmıştır. Bu minvalde 2000 yılında Palermo'da imzalanan "Sınır Aşan Organize Suçlarla Mücadele Sözleşmesi" imzalanmış ve ardından "İnsan Ticareti" ve "Göçmen Kaçaklığı" adı altında iki protokol yürürlüğe girmiştir. Avrupa Birliği tarafından hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesi 2001 yılında imzalanmıştır. Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda 4 Haziran 2003 tarihinde değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklik ile Türk vatandaşlığı kazanabilmek için yabancıların yaptığı anlaşmalı evliliklerin önüne geçilmek istenilmiştir. "4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun" ile değişiklikler yapılmış ve bu değişiklikler yabancıların düşük ücret ve kaçak olarak çalışmalarının önüne geçilmesi doğrultusunda hedeflenmiştir (Şimşek, 2020, s. 274). Bir diğer gelişme Avrupa Birliği tarafından Türkiye'nin Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi kısıtlamanın kaldırılmasını istemiş, Türkiye bunu katılım müzakereleri tamamlandığında sonuçlandırılması şartına bağlı kılarak 2003 Ulusal Programı'nda belirtmiştir (Doğan, 2020, s. 56-57). 2004 yılına gelindiğinde ise "İltica ve Göç Eylem Planı" taslağı hazırlanmaya başlanmıştır. 25 Mart 2005 tarihinde bu taslak "Sığınma ve Göç Alanındaki AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı" ile yürürlüğe konmuştur. Ek olarak "İltica, Göç ve Sınır Yönetimi Büroları" ve "Yasadışı Göçle Mücadele Koordinasyon Kurulu" İçişleri Bakanlığı bünyesinde kurulmuştur (ORSAM, 2012, s. 22).

2006 yılında ise 5543 Sayılı İskân Kanunu olarak yapılan değişiklik ile 1934 yılında 2510 Sayılı İskân Kanunu, göçmen kavramı ve göçmen çeşitleri (toplu göçmen, toplu göçmen, münferit göçmen gibi) tanımlamalar için

önemli bir düzenleme olmuştur. Düzenlemelerde soydaş odaklı bir yapıyı benimsemiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Başkanlığı Müdürlüğü, 2017, s. 23).

19 Mart 2010 yılında İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan “İltica Genelgesi ve Yasadışı Göç Genelgesi” çerçevesinde mali açıdan kötü olan sığınmacı ve mültecilerden ikamet harcı alınmamasına karar verilmiştir. Aynı zamanda yasadışı göç edenlerin sığınma talebi başvurularının alınması onaylanmıştır. Bunlara ek olarak göçmenlere yönelik barınma merkezleri, kişisel verilerin korunması gibi hususlarda diğer kamu kurumları ile iş birliği yapılması hususuna önem verilmiştir (ORSAM, 2012, s. 22)

17 Aralık 2010 tarihinde Arap Baharı sürecinin patlak vermesi ve 15 Mart 2011’de Suriye’ye sığraması sonucunda Türkiye zorlu bir sınavdan geçmiştir. Bu süreçten şüphesiz en çok etkilenen ülke Türkiye olmuş ve hala da olmaya da devam etmektedir. Suriye Krizi sonucunda Türkiye Suriyelilere “Açık Kapı Politikası” izlemiştir. Bu politika ile ülkesine sığınmak isteyen hiçbir Suriyeliyi geri çevirmemiş ve geçici koruma statüsü vermiştir.

11 Nisan 2013 tarihinde Avrupa Birliği Müktesebatına uyum çerçevesinde “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” ve 22 Ekim 2014 tarihinde “Geçici Koruma Yönetmeliği” yürürlüğe girmiştir. 2013 yılında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Türkiye Cumhuriyeti Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuş ve göç alanında doğru veri ve istatistikler ile politikalar uygulamayı amaçlamıştır. (Şimşek, 2020, s. 274).

15 Temmuz 2018 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile “Düzensiz Göçle Mücadele Dairesi” kurulmuştur. Düzensiz göçler ile menşe (kaynak), hedef ve transit ülkelerin ortak paydada buluşması bununla beraber reformlar hem ulusal hem de uluslararası alanda ortak bir koordinasyonun sağlanabilmesi, sınır güvenliği, göçmen statüsü işlemleri, insan kaçaklığı gibi organize suçlarla mücadele edilmesi, düzensiz göçmen taşıyan kişilere yaptırımlar uygulanması gibi çalışmalar yapmak ve göç veren ülkede göçün sebebini yönelik planlar yapmaktadır. Düzensiz göç problemi tek bir devlet tarafından çözülemez. Bu problemle devletlerin ortak paydada buluşup, çalışmalar yürütmesi gerekmektedir. Türkiye son yıllarda göç alanına ağırlık vermekte ve uluslararası alanda iş birliğini arttırmaktadır. Bunun nedeni ise dünya tarihinin en büyük göç dalgasına ev sahipliği yapmakta olmasıdır (Şimşek, 2020, s. 275).

3. Dış Politika ve Uluslararası Göç

Uluslararası göç kavramı; kişilerin geçici veya daimî olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere menşe ülkelerinden ayrılmalarıdır. Yani burada uluslararası bir sınırın geçilmesi söz konusudur (IOM, 2013, s. 88). Göç politikasını dış politika yapan nedir? sorusuna Duncan şu şekilde cevap vermiştir; Göç politikası sadece dışarıdan gelen insanlarla ilgili olarak basitleştirilemez. Dışarıdan gelen göçmenlerin sayısı ne kadar fazla ise etki oranı da o kadar büyük olmaktadır. Bu etki menşe ülkenin ulusal çıkarlarını destekleyebilir fakat aynı zamanda büyük zararlar da verebilir. Düşük gelirli ülkeler genellikle vizyon sahibi yüksek öğrenime sahip olan vatandaşlarını uzun süreli ya da kalıcı olarak yüksek gelirli ülkelere göndermek isteyip kabul edilebilme olasılıkları fazla olduğu için ayrı tutmuşlardır. Bu ülkelerin sermayesini veya becerilerinin sınırlarını arttırmak için amaçlamış oldukları göç politikasının doğrudan bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve bu da beyin göçü olarak adlandırılmıştır. Göçmenlik ve kalkınma arasındaki ilişki bilim insanları ve uluslararası toplumu beraberinde getirerek son 20 yılda göç gündeminin zirvesine ulaşmıştır. Gelişme potansiyeli ve göçlerin azaltılması konusundaki çalışmalar bu ilişkilerde en dikkate alınan incelemelerdendir. Küresel Göç ve Kalkınma Forumu (GFMD) ile düşük gelirli ülkeler bu forum sayesinde zengin ülkelere dava açabilecek duruma gelmiştir. Dış politikadan veya göç politikasından bahsederken düşük gelire sahip ülkelerin dış politikalarını yürütürken nasıl hizmet verebileceklerini görmemezlikten gelinemeyeceğini göstermektedir. Uluslararası ajanslar üzerinden, davalarının cevapsız kalmaması için etkili bir yöntem olduğunu kanıtlamıştır. Duncan’ın bahsettiği uluslararası ilişkiler her zaman iki taraflı olmamıştır. Türkiye’de bulunan Suriyelilerin durumu ve Türkiye Avrupa Birliği arasındaki mülteci topluluğunu Türkiye’de tutan anlaşmada olduğu gibi birden fazla taraf olabilir (Duncan, 2020, s. 13).

Türk Dış Politikası ve göç arasındaki ilişki kendini 2000’li yıllardan sonra daha fazla göstermeye başlamıştır. Göç ve dış politikanın birbirinden ayıramayacağını düşüncesi ile hâkim olmuştur. Bunun nedeni ise Türkiye hem ulusal hem de uluslararası düzeyde göç sisteminde kritik bir noktaya gelmiştir. Kritik noktaya gelmesinde ise Avrupa’ya geçebilmek için transit göçmenlerin Türkiye’den geçmesi, Avrupa Birliği’nin göçü engellemek adına Türkiye ile iş birliği yapılması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda 1999 Helsinki Zirvesi ile Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne aday statüsü kazanması ve göç alanında yaptırım gücünü ve normatif etkisini

güçlendirmesi için fırsat sağlamıştır (Lylod, 2019, s. 504). Avrupa Birliği için gerekli reformlar ve düzenlemelerin yapıldığı bu dönem 2011 yılına kadar devam etmiştir. Bu dönemde Türkiye göç politikasını dış politika aracına dönüştürmüştür. Avrupa Birliği ile ilişkiler doğrultusunda değer kazanan göç politikası 2011'den sonra da AK Parti iktidarı ile Orta Doğu'ya yönelik politikalar geliştirme ve bölgesel güç olma hedefi ile Avrupa Birliği'ne karşı aktif bir araç olarak kullanılmıştır (Lylod, 2019, s. 504-505). Türkiye'nin Orta Doğu'ya yönelik politikaları Batılı Devletler tarafından eksen kayması olarak adlandırılmış ve bu sebeple Avrupa Birliği ile ilişkiler inişli-çıkışlı şekilde seyretmiştir (Lylod, 2019, s. 508).

Türkiye'nin göç politikaları 1923-1960 yılları arasında dış politikayı hedef almamıştır. Türkiye bu dönemde milli kimlik, milli bütünlük gibi konulara odaklanmış ve bunları korumaya yönelik ilerlemiştir. 1923-1997 yılları arasında 1,7 milyon göçmen Türkiye'ye yerleşmiştir. Türkiye bu dönemde göç almamaya özen göstermiş ve 1951 Cenevre Sözleşmesi ile coğrafi kısıtlamayı kaldırmamıştır (Çoştan, 2020, s. 21 ve Lylod, 2019, s. 509).

Türk Dış Politikasında uluslararası göçün dış politikayı belirleyici etmen olmaya başladığı Turgut Özal iktidarı döneminde meydana gelmiştir. Bu dönemde özellikle dış politikada Model ülke olmayı hedefleyen Türkiye Orta Doğu'ya yönelmiş, ilişkileri geliştirmeye başlamıştır. Aynı zamanda Doğu ve Batı arasında köprü görevini üstlenmiştir. Türkiye bu çerçevede 1991 Körfez Savaşı'nda ABD ile iş birliği yoluna gitmiş ve bu iş birliği sonrasında Irak'ta gelen 500.000 göçmeni geçici misafir etmiştir. (Özerim, 2018, s. 169).

Göç politikaları, dış politika aracı olarak önemli bir politikadır. Vize diplomasisi yaklaşımı ile Stringer, eğer bir ülke başka bir ülke ile ilişkilerini iyi yönde geliştirmek istiyorsa o ülkelere vize kolaylığı sağlandığını söylemektedir. Eğer ilişkiler tam tersi yönde ise ceza olarak vizelerin zorlaştığını vurgulamıştır (Stringer, 2004). Stringer'in bu teorisini Duncan da şu şekilde belirtmektedir; Göç yönetimi politikalarında giriş vizesi verilen kararlarının örneğidir. Ülkelerin farklı menşe ülkelere yönelik vizeler için farklı istekleri vardır. Güvenilen ülkelerde ya da ilişkilerin iyi olduğu ülkelerde ziyaretçilere yönelik vize gerektirmezken, güvenilmeyen, ilişkilerin stabil olarak ya da inişli-çıkışlı devletlerde vize şartı gerekmektedir (Duncan, 2020, s. 15) Buna örnek olarak Türkiye'de Turgut Özal döneminde Balkan ve Karadeniz ülkeleri ile yaşanan giriş kolaylıkları vize diplomasisinin en açık göstergesidir (Lylod, 2019, s. 509).

2000'li yıllarda göç alanında Türkiye'de atılan adımlardan biri de Uluslararası Göç Örgütü'ne üye olmasıdır. Uluslararası Göç Örgütü 1951 yılında kurulmuş fakat Türkiye ile ilk ilişkiler 1991 Körfez Savaşı sonrasında başlamış ve Türkiye 2004 yılında örgüte tam üye olmuştur. Uluslararası Göç Örgütü'ne üyelik sonrasında göç ve iltica konusunda kapsamlı Ulusal Eylem Planı'nın yürürlüğe girmesi, iltica politikalar yenilenmiş, birçok devletin Geri Kabul Anlaşmaları imzalanmış, yasa dışı göç ve göçmen kaçaklığının önüne geçilmesi adına her projeyi desteklemiş ve Cenevre Sözleşmesi ile coğrafi çekinceyi kaldırmıştır (Goularas ve Sunata, 2015, s. 22).

2000'li yıllardan sonra Türk dış politikası ve göç politikası arasındaki ilişkinin daha güçlenmiş olması ve beraberinde Avrupa Birliği müzakerelerinde Türkiye'nin en önemli gündem maddelerinden birinin göç olması bunu kanıtlar niteliktedir. Eski Sovyetler Birliği ve Orta Doğu ülkeleriyle kültürel, siyasi, ekonomik ve dini bağları geliştirmek ve bölgede Türkiye etkisini arttırmak amacıyla komşu ülkelere Bandrol Vize Sistemi uygulanmıştır. Bu sistem sayesinde Türkiye'nin komşuları ile ilişkileri ticari ve sosyal olarak artmış, İran, Yunanistan ve eski Doğu bloku ülkelerinden Türkiye'ye girişler artmış bu da turizme dolayısıyla ekonomiye olumlu katkı sağlamıştır. Bir diğer hususta bununla ilgili olarak düzensiz işgücü sayesinde ekonomik anlamda Türkiye'ye pozitif yansımaları olmuştur. Bandrol vize politikasının yanı sıra 2000'li yıllarda Türkiye bir yıl içerisinde yapılacak olan giriş çıkışlarda gün sınırı belirtmemiş ve bu da mekik göçmenler için çekim merkezine dönüşmüştür. Bu durum Avrupa Birliği'ni kaygılandırmıştır. Düzensiz göçe yönelik Avrupa Birliği'nin tutumu Schengen prosedürleri çerçevesinde oldukça net ve keskin olarak belirlenmiştir. Türkiye'de göç alanında ilerleyen dönemde Schengen vize sistemine uyum sağlamak adına önemli atılımlar gerçekleştirilmiştir. Bunun sonucunda Avrupa Birliği düzensiz göçe yönelik kontrolü sağlamada rahatlamıştır (Lylod, 2019, s. 512-513). Fakat Türkiye AK Parti iktidarının başka bölgelerde siyasi ve ekonomik iş birliği olanaklarının yaratılması arzusunda bulunduğu için hem AB'nin her istediğini yapmamış hem de bu durum göç politikalarını etkilemiştir. Türkiye düzensiz göçe yönelik tutumunda her zaman kendi önceliklerini göre tutum belirlemiştir. Şen ve Özkorul'a göre Türkiye'nin 2013 yılında Avrupa Birliği ile imzaladığı Geri Kabul Anlaşması hem AB'nin uyum sürecinin devamı hem de Türkiye'nin uluslararası göçü dış politika aracı olarak kullanmaya çalışmasıdır. AB'nin göçü dışsallaştırmak adına en önemli kozu Geri Kabul Anlaşmaları olmuştur. 2005'ten bu yana diretilen göç anlaşması, Türkiye'nin karşı durmasıyla uzun yıllar sonra imzalanabilmiştir (Şen ve Özkorul, 2016).

Dış politikada, göç politikası olarak büyük tartışmalara neden olan Avrupa Birliği ve Türkiye arasında 18 Mart 2016 tarihinde imzalanan Mülteci Mutabakatı olmuştur. Bu anlaşmaya göre, Avrupa Birliği kendisine yönelen göçmenleri durdurmak istemiştir. Afganistan, Pakistan ve ardından Suriye’den Avrupa ülkelerini gelen düzensiz göçmenlerin engellenmesi talebinde bulunmuştur. Bu anlaşma ile Türkiye’nin üzerindeki ağırlık daha da artmıştır. Anlaşma çerçevesinde Türkiye “güvenli ülke” konumuna alınmıştır. Ülkesine gönderilemeyen kişi Türkiye’ye gönderilecek, Türkiye’den Yunanistan’a ulaşabilenler Yunanistan’ın kabul etmemesi durumunda Türkiye’ye geri gönderebilecektir. Bu anlaşma ile Yunanistan’a bir keyfiyet alanı bırakılmıştır. Anlaşmaya göre Türkiye’ye verilen taahhütler, 6 milyar Euro yardımı ve Türkiye’nin Avrupa Birliği vizelerinin kolaylaştırılması ve kademeli olarak serbest dolaşıma geçilmesidir. Fakat verilen taahhütler yerine getirilmemiştir. 2015 yılı boyunca Suriye, Afganistan, Pakistan vd. yerlerden gelen göçmenlerin geldiğini gören ve kabul etmeyen Avrupa devletlerinde, halkın göç karşıtlığı ve yabancı düşmanlığı tutumu yükselmiş ve -ülkelerde göçmen karşıtı popülist partilere destek veren siyasi bir dönüşüm yaşanmıştır. Bazı taraflarca bu anlaşma Avrupa’nın başarısız göç rejimlerinin bir aracı olarak kabul edilmiştir (Duncan, 2020, s. 17).

2011 sonrası Türkiye’nin göç politikaları gelişmiş ve Suriye göçmen krizi bu gelişmelerde etkili olmuştur. Göç politikası Türkiye için aktif bir dış politika aracı olarak kullandığı döneme tekabül etmektedir. 4 milyon Suriyeli mülteciye ev sahipliğine yapan Türkiye’nin Orta Doğu’yu yönelik liderlik yaklaşımı ve rolünü pekiştirdiği söylenebilir. İnsani yardıma yönelik yapılan göçmenlerin kabul edilmesi uluslararası alanda Türkiye’nin saygınlığını arttırmıştır. Dış politika hamlelerinin başarılı olduğu, Birleşmiş Milletler tarafından övgü ile bahsedilmesi bunun en büyük örneğidir. Suriyeli göçmenlerin kabulü aynı zamanda Avrupa Birliği ile ilişkilerde politik bir atılım olmuştur. 2011 sonrası dönemde Avrupa Birliği ile soğuyan ilişkilerde Geri Kabul Anlaşması soğukluğun azaltılması hususunda etkilidir (Lylod, 2019, s. 522).

Avrupa Birliği’nin göçü dışsallaştırmaya çalışmasıyla Türkiye’ye iki tür baskı uygulamıştır. Bu baskının ilki iltica hukuku ile ilgilidir. 1951 Cenevre Anlaşması’na koyulan coğrafi çekinceден ötürü Avrupa Birliği bunun kaldırılması ve insan hakları ile uyumlu olması gerektiğini yönünde istekte bulunmuştur. Beklenen uyum çerçevesi aslında Türkiye’nin transit ülke konumunu yok etmeye yöneliktir. Bu da insan haklarını değil de Avrupa Birliği’nin güvenliği esas odağına koyduğunu göstermektedir (Lylod, 2019, s. 510) Avrupa Birliği Türkiye’nin transit ülke konumunu yok etmekte Türkiye’ye hedef ülke konumuna yerleştirmeye çalışmaktadır. 2016 yılında Türkiye’nin sınır güvenliği olmadığı, sorunlu bir ülke olduğunu vurgulamıştır. Bunun anlamı ise Türkiye’yi tampon bölge olarak kullanmaya çalışmakta olduğudur. Fakat Avrupa Birliği’nin mülteci hususunda Türkiye’ye bağlı olduğu aşikârdır. Avrupa Birliği’nin dışsallaştırma politikaları ve mülteci göçünü dış politika aracı haline getirmeye çalışan Türkiye ile arasında güveninin azaldığı sonucunu varılabilir. Çok kutuplu sisteme evirilen dünyada Türkiye dengeleyici politikalar izlemeye, arayış bulmaya yönelik davranmakta ve uygulamacı bir yaklaşımla kendini konumlandırmıştır.

Sonuç

Uluslararası göç sadece tek başına bir devleti etkilemez. Göç olgusu tek bir bireyden bütün ülkeye kadar etki potansiyeline sahiptir. Uluslararası göç birçok devleti fiziksel etkilediği gibi çoğunun da gündemini meşgul eden bir olgudur. Göç hareketi Türkiye’yi etkilediği zaman hem Avrupa ülkelerini hem de Orta Doğu ülkelerini etkilemekte ve ilgilendirmektedir. Avrupa Birliği’nin 2000’li yıllardan itibaren göç hususunda kendince belirlediği yöntem göçü dışsallaştırmak olmuştur. Göçü dışsallaştırmasının nedeni de Orta Doğu’dan, Afrika’dan gelen göç hareketliliğini durdurmak, engellemek ve kendi içine almamaktır. Bu nedenle Avrupa Birliği Türkiye ile iş birliği yoluna gitmekte aynı zamanda kendi çıkarları doğrultusunda Türkiye’den beklentileri vardır. Ortaya çıkan göçte AB’nin amacı Türkiye sınırları içerisinde tutmak ve transit ülke yerine hedef ülke olarak Türkiye’yi konumlandırmıştır. Türkiye’nin göç konusunda politikaları hem içeride hem de dışarıda politika değişikliğine gidilmesi, göç alanında kurumsallaşma faaliyetlerinin artması, hukuksal normlarda yapılan değişiklikler aynı zaman uluslararası alanda göç ile ilgili yapılan çalışmaları desteklemesi, aktif katılımı göç alanında yol kat ettiğini göstermektedir. 2000 sonrası dönemde yapılan değişikliklerde özellikle iltica konusunu da daha fazla önem verilmiş, bu alana yönelik çalışmalar arttırılmıştır.

Türkiye 2000’li yıllardan 2011 Suriye iç savaşına kadar ki süreçte AB’nin göç modeline örnek teşvik edecek şekilde ilerlemiştir. Fakat Suriye iç savaşı ile göçün ayrı bir boyuta taşınması, aynı zamanda Türkiye’nin göç konusunu daha iyi tecrübe etmesi de 2011 sonrasında mantık çerçevesinde adım atmaya başladığını göstermektedir. Göç politikası hususunda hem AB’ye yönelik siyasi kazanımlarını arttırmak hem de kendi politikaları çerçevesinde Orta Doğu’ya yönelik, bölgesel güç olma konumu doğrultusu ile hareket etmiştir. Ortaya

ıkan bu iki dönemde de Türkiye ne tamamen AB'den uzaklaşmış ne de tamamen yakınlaşmıştır. 2000'li yıllarda kendi çıkarları doğrultusunda ilerlemiş, g konusunda birliğe üyelik hedefini düşünmeden ilerlemiştir. 2011 sonrası dönemde de AB'ye uyum kapsamında çalışmalar yapmış fakat bunu AB istediği için değil kendi tecrübelerine yönelik yapmıştır. Sonuç itibari ile Türkiye göç alanında kendini geliştirmiş ve geliştirmeye devam etmektedir. Osmanlı Devleti'nin farklılıklara zenginlik açısından bakması gleri her zaman hoşgörü ile karşılması son dönem Türkiye'sinde de görülmektedir. İnsani yardımı ve insanı insan olduğu için hoş görme anlayışını baz alan Türkiye Cumhuriyeti bunu tüm dünyaya göstermiş hala da göstermektedir.

Kaynakça | References

- T.C. Resmî Gazete. (21, Haziran 1934). İskân Kanunu. 2510/2733.
- Çoştan, U. (2020). Türkiye’de Göç Yönetimi ve Politikaları: Suriyeli Mülteciler Örneği. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çoştan, U., ve Yaylı, H. (2020). Suriyeli Mülteciler Özelinde Türkiye’nin Güvenlik Politikaları. *Social Mentality And Researcher Thinkers Journal*, 2081-2096.
- Özerim, M. (2018). Stretching, Opening or Sealing the Borders: Turkish Foreign Policy Conceptions and their Impact on Migration, Asylum and Visa Policies. *Journal of Balkan and Near East Studies*, 20(2), 164-182.
- Aktel, M., ve Kaygısız, Ü. (2018). Türkiye’de Göç Yönetimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 579-604.
- Alakuş, E. (2018). Türkiye’de Göç Yönetimi ve Uygulaması. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Barışık, S. (2020). Göç Kavramı, Tanımı ve Türleri. S. Barışık (Dü.) içinde, *Küreselleşen Dünyada Fırsat Eşitliği Arayışında Uluslararası Göç ve Türkiye’nin Suriye Deneyimi* (s. 1-24). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Betts, A. (2011). The International Politics of Migration. *St. Antony's International Review*, 2(6).
- De Tapia, S. (2003). New Patterns of Irregular Migration in Europe. 16-17.
- Demirtaş, M. (2009). Kırım Savaşı ve 93 Harbi Sürecinde Osmanlı Memleketine Gelen Göçmenlerin Sevk ve İskânları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 16(41), 215-208.
- Dik, E. (2012). Türkiye’de Bakanlık Sistemi ve Geleceği. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Doğan, A. (2020). Türkiye’de Göçün Yönetiminde Kurumsal Yapılanma: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Örneği. Ankara: Hacı Bayram Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Duncan, H. (2020). Immigration Policy as Foreign Policy. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 17(68), 5-20.
- Ekşi, N. (2015). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve TODAİE. (2015). *Türkiye’ye Yönelik Kitlesel Akınla, Türkiye’nin Örnek Uygulamaları ve Liderliği, Uygulanan Politikalar ve Bu Politikaların Sonuçları Üzerine Karşılaştırılmalı Değerlendirme*. Nihai Rapor, Yük Paylaşımı Gerçeği Projesi.
- Gülenyüz, N. A. (2015). Geçmişten Günümüze Anadolu’ya Yahudi Göçü. M. Erdoğan, ve A. Kaya (Dü) içinde, *Türkiye’de 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Göçler* (s. 47-73). İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Goullaras, B., ve Sunata, U. (2015). Türk Dış Politikasında Göç ve Mülteci Rejimi. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 12-40.
- Ünver, C. (2012). Almanya’da Türk İşgücü Göçü: Geçmişten Geleceğe Sorunlar, İmkânlar ve Fırsatlar. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 177-226.
- IOM. (2013). *Uluslararası Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğü*.
https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf adresinden alındı
- IOM. (2013). *Uluslararası Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğü No: 31*.
https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf adresinden alındı
- Kara, P., ve Korkut, R. (2010). Türkiye’de Göç, İltica ve Mülteciler. *Türk İdare Dergisi*(467), 153-162.
- Karapınar, L., ve Ayönü, L. (2015). 14. ve 15. Yüzyıllarda Anadolu’ya Türklerin Göçü. T. G. Göçler, M. Erdoğan, ve A. Kaya (Dü.) içinde İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Kirişçi, K. (2000). Migration and Turkey in The Collection of Turkish Jurispedence on Alsym, Refugees and Migration. *UNCHR*.
- Kirişçi, K. (2007). Turkey: A Country of Transition from Emigration to Immigration. *Mediterranean Politics*, 12(1).
- Koçak, Y., ve Terzi, E. (2012). Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri. *KAÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(3), 163-182.

- Lylod, F. T. (2019). Türkiye'de Göç ve Mülteci Politikasının Dış Politika Ekseninde Değerlendirilmesi: 2000-2017. *Alternatif Politika Dergisi*, 11(3), 502-526.
- ORSAM. (2012). *Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi*. Rapor No 22.
- Sayın, Y., Usanmaz, A., ve Aslangiri, A. (2016). Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18(31), 1-13.
- Songur, H., ve Sırtkaya, F. (2018). Türk Hukuk Tarihi ve Tefekkürü Bakımından Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Göç Olgusu. H. H. Aygül, ve E. Eke (Dü) içinde, *21. Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler: Bir Türkiye Perspektifi* (s. 1-35). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Stringer, K. (2004). Visa Diplomacy. *Diplomacy and Statecraft*, 15(4), 655-682.
- Şen, Y. F., ve Özkorul, G. (2016). Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Yeni Bir Eşik: Sığınmacı Krizi Bağlamında Bir Değerlendirme. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 86-119.
- Şimşek, T. (2020). Türkiye'nin Uluslararası Göç Serüveni. *Küreselleşen Dünyada Fırsat Eşitliği Arayışında Uluslararası Göç Serüveni ve Türkiye'nin Suriye Deneyimi* (s. 261-281). içinde Ankara: Gazi Kitabevi.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Başkanlığı Müdürlüğü. (2017). *2016 Türkiye Göç Raaporu*. T.c. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2022). <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Taş, H., ve Özcan, S. (2018). Suriyeli Göçmen Sorunlarının Sosyal Politikalar Bağlamında Analizi. *Emek ve Toplum Dergisi*, 7(17), 36-54.
- Taşkın, D. (2014). Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinden Türkiye. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*(181), 175-204.
- Tekeli, İ. (2007). Türkiye'nin Göç Tarihindeki Değişik Kategorileri. A. Kaya, ve B. Şahin (Dü) içinde, *Kökler ve Yollar Türkiye'deki Göç Süreçleri* (s. 447-473). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri. *International Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2), 1685-1704.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE TEKNİK ARAŞTIRMALAR
DERGİSİ

Çağdaş Çin-Afrika İlişkileri: Çin-Afrika İlişkilerinin Tarihsel Eğilimleri ve Dinamikleri

Yusuf Esmail Abdallah

Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkileri, Konya, Türkiye
yusufesmaila@gmail.com, ROR ID: ror.org/045hgzm75

Öz

Çin'in Afrika'daki siyasi ve ekonomik kazanımları endişe verici bir hızla artıyor. Bunlar ne kadar olumlu olsa da Çin'in Afrika'daki müdahalesinin bir kısmına yönelik yaygın eleştiriler var. Afrika devletleri de benzer şekilde Çin'in bu eğilimine yanıt verdi ve çoğu ekonomik kalkınmadan siyasi katılıma kadar çeşitli Çin desteğinden yararlandı. Ancak bunlar çoğunlukla sözde demokratik olmayan devletler tarafından benimseniyor. Çin'in herhangi bir yabancı ülke ile ilişkilerini nasıl yürüttüğüne dair temel bir yönü var. Bu makale, bu politikaları açıklamayı ve ilgili taraflar için ne kadar etkili olduklarını görmeyi amaçlamaktadır. Makale, bilimsel yazılardan, devlet yayınlarından, makalelerden ve ayrıca web sayfalarından erişilen nitel verilerle desteklenmektedir. Konunun kapsamı geniş olduğundan, kaynakların gerçekliğine ilişkin bir dizi zorlukla karşılaşmıştır. Benzer şekilde, konu içerik açısından zengindir; bu iki bölgenin paylaştığı ilişkilerin bir arada yaşamasının bazı bölümleri dışarıda bırakılmıştır. Sosyal ve politik yönleri dışarıda bırakmadan ekonomik ilişkilere çok vurgu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Afrika, Çin, Ekonomik Kalkınma, Siyasi Katılım

Atıf Bilgisi

Abdallah, Y. E. (2023). Çağdaş Çin-Afrika İlişkileri: Çin-Afrika İlişkilerinin Tarihsel Eğilimleri ve Dinamikleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 21 (1), 41-53.

<https://dx.doi.org/10.59768/sustad.2023.4>

Makale Türü	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi	15.05.2023
Kabul Tarihi	17.06.2023
Yayın Tarihi	26.06.2023
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate
Etik Bildirim	sosyoteknik@selcuk.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı ve Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Contemporary Sino-African Relations: Historical Trends And Dynamics of China-African Relations

Yusuf Esmail Abdallah

Selçuk University, Institute of Social Sciences, International Relations , Konya, Türkiye
yusufesmaila@gmail.com, ROR ID: ror.org/045hgzm75

Abstract

Chinese political and economic gains in Africa have been increasing at an alarming rate. Despite the fact that some of these have been favourable, China's presence in Africa has received considerable criticism. African states have similarly responded to this Chinese trend with most of them enjoying Chinese support ranging from economic development to political involvements. These however are mostly embraced by the so-called undemocratic states. China has a core direction on how they carry out their relations with any foreign nation. This paper aims at explaining these policies and see how effective they have been for the parties involved. The article is supported by qualitative data accessed from scholarly writings, the government publishes, articles, and also from web pages. Because the subject is broad in scope, a range of challenges was encountered relating to the authenticity of the sources. Similarly, the topic is rich in content; some parts of the coexistence of the relations shared by these two regions have been left out. Much emphasis has been directed toward economic relations without leaving out the social and political aspects.

Keywords

China, Africa, Economic development, Political involvement

Citation

Abdallah, Y. E. (2023). Contemporary Sino-African Relations: Historical Trends and Dynamics of China-African Relations. *Selcuk University the Journal of Social and Technical Researches*, 21 (1), 41-53.

<https://dx.doi.org/10.59768/sustad.2023.4>

Article Type	Research Article
Date of Submission	15.05.2023
Date of Acceptance	17.06.2023
Date of Publication	26.06.2023
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - iThenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	sosyoteknik@selcuk.edu.tr
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright and License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Introduction

The Western powers, particularly the United States of America and the European Union, have long controlled the African continent. However, during the past 20 years, Chinese influence has increased to a point where it can now compete with these Western nations. China demonstrated that not all societies were more adapted to the western model, in contrast to the Westerners who only built their relationships with African nations on democracy. The announcement of "China's African Policy" in 2006 was a daring move on the part of the People's Republic of China (PRC), since it revealed a core foreign policy philosophy.

From the onset of its foreign policy approach, China has always walked through the path of its five principles of approach (Ma and Ravni, 2004). These include respect for each other's sovereignty and territorial integrity; non-aggression; non-interference in each other's internal affairs; equity and mutual benefit; and, finally, peace and coexistence. China has always felt that it had a shared history with Africa, even as they work to create an identity based on their past. This took place in the form of colonial-era oppression. China showed that, in spite of its tragic historical backdrop, there was still a possibility for growth in terms of both influence and economic stability. The South-South geographic location of China and Africa is another similarity. Because of this, China has felt qualified to create ties with Africa.

China's rapid expansion into Africa has also generated discussion in the international media, among economists, and among policy analysts over the past decade. The distinct economic strategy for Africa satisfies the continent's demand for money for infrastructure development. Studies also highlight the importance of China's economic interest in Africa and the influence that Chinese enterprises and the government have there. However, these pursuits and actions have come under fire as damaging because they are perceived as the result of China's aggressive pursuit of natural resources and disregard for the rule of law in non-democratic nations. Additionally, they have been praised for building the framework for long-term economic growth through infrastructure investments and income generation.

China's 'going out' strategy and rediscovery of Africa coincided with the continent's deteriorating economic performance due to war, poor management, and structural adjustment measures. China provided the 1990s unipolar world with a workable alternative in terms of advancement in politics, society, and the economy. African governments continue to value China as an alternative in a multipolar world because of the complicated donor policies and high costs of multilateral development programs. In a period when the developed nations have succeeded to produce unparalleled wealth and opulence, China has first-hand knowledge of what it means to be impoverished. The Chinese people, both young and old, still clearly recall that reality and the bad experience associated with this period.

The majority of discussions have focused on the fact that Chinese policies toward Africa are subpar compared to those of their Western counterparts. No definite evidence exists to support these claims, though. People criticize the Chinese trading system in Africa for being mostly consumer oriented. By providing reasonably priced, high-quality products, this business model benefits African consumers. The inability of African industries to compete has a similar effect on unemployment. Although this is true, the same can be said about commerce between Africa and North America or the European Union, two trade blocs that openly provide subsidies and impose taxes that reduce the competitiveness of African exporters and manufacturers.

1. Social and Political Interests

Geopolitical ties between China and Africa have roots that date back to the bipolar Cold War era. China had targeted the newly independent nations of Africa as important friends. China also believed that it and Africans had a shared history of being oppressed by capitalists and imperialists, which gave rise to sympathy. The 1995 Bandung Conference was one key and maybe the first official diplomatic encounter between these two (Parenti, 2009). Due to the demands of the international environment, China's Africa policy was characterized by an anti-colonialist, anti-imperialist, and anti-revisionist position. The Bandung Conference also marked the intensification of South-South cooperation and the first time China had diplomatic relations with a number of African nations. (Acharya, 2016).

A paradigm put out by Chinese officials in the 1950s and 1960s has unduly defined China's development strategy towards Africa. These advances were founded on the Eight Principles for Economic Aid and Technical Assistance to Other Countries and the Five Principles of Peaceful Coexistence. (Berhe and Hongwu, 2013). During the 1955 Afro-Asian Bandung conference, Chinese Premier Zhou Enlai developed the guiding principles. On the basis of these guidelines, China adopted a set of more detailed standards in 1964 to direct its aid and technical support to developing nations. China's interactions with developing nations would be based on equality and mutual benefit, in accordance with these Eight Principles for Economic Aid and Technical Assistance to Other nations. (Chin and Frolic, 2007). Additionally, priority would be given to respecting the receiving nations' sovereignty. China does not impose any restrictions on its assistance, in contrast to other donors. Chinese authorities have often emphasized that China believes non-interference to be a guiding principle in its development aid to Africa and that the method of aid conditionality espoused by donors is in direct conflict with this principle.

The 1971–1972 UN resolution 2758, which was to decide the status and recognition of statehood for the PRC, was a pivotal moment in politics. China had made an appeal to African nations in an effort to win their support for the legitimacy of the Chinese Communist Party both domestically and in international affairs (Gunawan and Roesa, 2017). The purpose of this was to further their agenda, particularly in multilateral forums. An important consideration in China's search for partners on the international scene, particularly the UN, was the strength of the African voting bloc. In the international arena and at multilateral forums, China continues to rely substantially on the diplomatic assistance and collaboration of African nations. China has therefore sought official recognition and links with Africa in order to legitimize the communist system, given the political significance of Africa. Given that Africa controlled more than a quarter of the UN's votes, China had realized the significance of supporting Africa.

China's expanding influence and presence in Africa have shaped a crucial aspect of international relations. China has displaced European, American, and Japanese diplomatic and capitalist soft power in many sub-Saharan African countries, winning influence in countries where Western governments were conspicuous by their absence. China's diplomatic offensive can be said to replicate its trade, and aid advances. Founded at the Ministerial Conference in Beijing in 2000, the Forum on China-Africa Cooperation (FOCAC) is a key institution for Sino-African relations. This was done in an effort to promote collaboration and solidarity based on equality, mutual benefit, consultation, and agreement. It also promotes the development of a long-term connection with intention. (Jerker, 2009).

Two key topics dominated the Bandung Conference in terms of the solidarity spirit and shared interests. These involved the creation of a new, just, and equitable system of international politics and commerce. This would increase China-African cooperation in many areas and advance the interests of developing nations in the twenty-first century. Second, in order to improve their standing in international affairs, China and Africa needed to strengthen their capacity for economic globalization and international competitiveness. China and Africa also sought to forge a cooperative relationship to enhance their negotiating position with the North for the establishment of a new, just, and equitable international economic and political order (Enuka, 2010).

Chinese geopolitical approach in Africa has also been guided by categorization according to importance or interest. First among these are countries experiencing transitions to democracy. China does not get actively involved in governance reforms. Therefore, in such states, China's role is limited. Any criticism of authoritarianism and moves towards liberal democracy would simultaneously reflect badly on China's domestic record. Countries that lack strategic resources but serve as useful markets and allies in geopolitical struggles have received significant aid. These include Kenya, Ghana, and Tanzania. In most of these cases, there is technical and infrastructural support, grants, and some joint ventures (Taylor, 2008). Due to their political clout both locally and internationally, South Africa and Kenya are regarded as regional leaders.

Second, there are countries that have abundant natural resources and have experienced high levels of investment and help. These nations include Sudan, Nigeria, and Angola. China's influence is likely to result in resource exploitation, with elites using the profits to undermine democracy and development. Here, priority is given to significant investments in infrastructure, generous aid packages, and high-level diplomatic involvement. The most contentious of these has been Sudan, where China has provided weapons to the government and its militias to quell dissent in Darfur and allowed the government to launch attacks from Chinese-run oil facilities. Human According to Human Rights Watch, China's activities in Africa not only

supported some of the worst human rights violations on the continent but also reduced the influence of others working to advance better respect for human rights. (Watch, 2006).

Third, as states emerge from conflict, China's peacekeeping interventions have been generally welcomed, but only if other economic activities do not enhance inequality. For example, in Liberia the Chinese contributed to peacekeeping efforts. However Chinese logging companies aggressively stripped forests. The present human rights conversation in China emphasizes a communitarian perspective on social solidarity and duties to others. Additionally, there has been a desire to enhance societal peace. China is regarded as being unstable as well. Consequently, there has been a desire to provide social stability a high priority. In a nutshell, it is a pragmatic nationalism-influenced rhetoric with a focus on development (Taylor, 2008). China is required to strike a balance between reform, development, and stability as well as to sustain a stable political climate and the rule of law. Nothing could be accomplished if there is no stability.

2. Economic Interests

The question of whether China's overall policy in Africa should be based on political or economic goals is one that is frequently debated. China's opening-up policy lies at the heart of the country's economic growth both domestically and internationally. Three stages of development can be seen in Sino-African ties. Between 1949 and 1979, China's political agenda, which cantered on assisting newly independent African nations, served as the primary driver of China's efforts in Africa. The second phase of the 1979 to mid-1990s focused on supporting domestic economic developments. This period saw a shift of policies to a mutually beneficial economic cooperation. The philosophy of utilizing domestic as well as foreign markets started to take hold in China's global economic relations in the middle of the 1990s (Sun, 2014). The success of the going out strategy can be attributed to the expansion of China's international business relations. The politburo had given this plan their blessing by 2000.

The third Forum of China and Africa Cooperation (FOCAC), which was held in China's capital in November 2006 and brought together forty-eight African delegations and forty-one heads of state, was hosted by China (Meidan, 2015). This organisation was initially established in 2002 as a forum for group interaction and dialogue as well as a means of cooperation between developing nations, which is referred to as South-South cooperation. The 2008 global financial crisis substantially increased Africa's significance as an export destination for the Chinese. Africa emerged as the ideal alternative to replace the enormous gap left in China's exports since consumer demand for Chinese goods had plummeted in the Western economies. Chinese businesses faced little to no rivalry during this time while supplying textile, electronics, and other goods. Chinese products' affordable costs were a perfect match for the market demand in less developed African nations.

A trend emerging from as early as 1964 shows that loans from China have been given on an interest-free basis in the form of complete equipment and technical assistance. This was provided by Beijing and was to be repaid over an extended period of time with African exports to China, having no conditions attached. This pattern can be easily recognized in present China-Africa loans (Alden and Alves, 2008). Through commercial loans, export buyer's credit that is regular and preferential as well as concessional loans, the Chinese government has aggressively encouraged investment in Africa. In order to negotiate agreements with recipient countries that depend on commodities like oil or natural resources, China has also introduced the usage of the "Angola Model," a financing scheme supported by resources. Usually, this is followed by obtaining low-interest loans from China.

Since 2000 the FOCAC meetings have been held every three years. China pledged to strengthen its ties with Africa in 2015 in Johannesburg in eleven key areas: industrialisation, agricultural modernization, infrastructure, financing, green development, trade and investment, poverty reduction, public health, culture, people-to-people exchange, and peace and security. For these ten sectors of collaboration, President Xi Jinping promised US\$60 billion in loans, grants, and equity capital (Eom, Brautigam, and Banabdallah, 2018). Ethiopia, Ghana, Nigeria, and Tanzania are just a few of the African nations that have attracted Chinese manufacturing companies due to their rising manufacturing potential and industrial zones. This change coincides with a change in the initial trade imbalance, with China exporting to Africa at a considerably lower rate than in prior years.

China has eliminated Africa's debt through the FOCAC process, facilitated wider market access, and offered a wide range of new prospects for constructive engagement. China's commerce with Africa is dominated by oil. The top ten list of Chinese imports from Africa also included refined copper, iron ore, cotton, diamonds, logs, cotton, platinum, cobalt, and diamonds. This indicates China's involvement in the extractive industry in Africa and is partly in line with China's economic expansion. While FOCAC has bolstered China's commercial ties to Africa, it has also given Beijing a platform to step up its humanitarian aid efforts in the continent. More than thirty African nations' debts totalling more than 2 billion US dollars have been forgiven by Beijing since the FOCAC was established in 2000. It has also trained more than 10,000 African personnel in both civilian and security sectors. A central element of the China-Africa relationship is the principle of equal rights and respect through which Africa can negotiate with China as equals, seeking mutually beneficial outcomes (Brautigam, 2009).

The Chinese Silk Road Economic Belt is another important development in Sino-African relations. Africa would profit more from the Belt and Road programme even though it was not initially the main region along the route when it was first suggested in 2013. This would result in more jobs being created, better local economic conditions, and a boost to Africa's industrial growth. Over the past ten years, China has increased its foreign direct investment (FDI) into African States. However, the growth has not been significant or in line with the volume or rate of Chinese FDI flows abroad. (Huiping, 2016). Kenya has been recognised as a significant maritime pivot point, which is good news. Ports on Africa's eastern coast, the Horn of Africa, as well as North Africa, are all part of the maritime route. With the help of this programme, a number of avenues for transferring products into and between Africa have begun to open up, particularly the ports in Djibouti and Lamu in Kenya (Farooq, Tongkai, Jiangang, and Feroze, 2018).

Despite all the positive efforts to establish stable and fraternal cooperation with Africa, China has been faced with opposition. This has stemmed from China's shocking labour rights record and environmental neglect in its investment projects. A cross-section of the international community blames China for elevating conflicts in some parts of Africa and for supporting oppressive governments against opposition parties or in clamping down on their citizens. Although some of these allegations are exaggerated, China is determined to play a leadership role by engaging African leaders on issues of corruption and good governance. Even though China pursues a non-interference foreign policy with regards to countries' domestic issues, it seeks to actively engage African leaders at regional and sub-regional levels on peace and conflict resolution (Hinga, Jun, and Yiguan, 2013). Importantly, China's investment in Africa keeps growing, and any future success is heavily reliant on the continent's political stability. The fact that China provides unrestricted development assistance to some African nations raises the possibility of poor governance, lack of accountability, and violence.

Low labor and safety standards, as well as the involvement of Chinese businesses in unethical practices, have also raised severe concerns. China-related electoral fraud has affected a number of African nations. These nations include countries like Senegal and Zambia. The problem of Chinese immigrants to Africa and its effects on regional labour markets have aroused outrage from the local populations. The amount of technology and expertise transferred from Chinese enterprises to Africa, despite the efforts of some African nations like Ethiopia and Nigeria, is still quite little. As a consequence, there have been three main reasons why the China-Africa partnership has failed. These are the legislative, regulatory, and enforcement weaknesses of African states. the Chinese propensity to conduct business without regard for environmental considerations, as well as unscrupulous commercial practises and transactions that are obviously at odds with the national interests of African nations. And finally, China's role of democratisation of Africa can be considered as a defamatory one (Maru, 2013).

3. Ideological Interests

China's approach to Africa is heavily influenced by ideology. One relevance lies in China's deliberate building of a modern connection with Africa on the basis of history. An interest-based foreign policy goes beyond this in terms of diplomatic coverage. There is a fundamental attempt to show how China's growth as a global force contradicts its self-imposed status as a developing nation. Improving ties with Africa is crucial for China's reputation. In contrast to previous power shifts, China sees itself as a leading state whose "peaceful rise" will neither harm the interests of developing nations nor undermine the international order. The self-conception of modern China's identity is the consequence of various threads. This featured a history of imperialism, a period of revolt, and ambitions for progress. (Jenner, 1992).

The rise of the Chinese Communist Party (CCP) to power in 1949 after a long civil war was a significant feature that gave its leaders a stable political, military and ideology. This set a concrete foundation upon which to build the new state system. According to Mao, the international system was divided into progressive and reactionary forces, and it was a historical imperative that the People's Republic of China side with the former. Throughout this period the People's Republic of China and its leadership maintained the belief that, domestic economic policies have altered dramatically from the original socialist commitment and events at home may have even spiralled out of control at times (Zheng, 2010). However, China's foreign policy has been shaped and guided by principles reflecting the relational character of Chinese foreign policy. This meant that it saw its own conduct as motivated by a strong commitment to ethical principles embodied in the 'Five Principles of Peaceful Coexistence'. This shaped their perception of the creation of a new international order.

As expected, this idea was partially embraced by African leaders. They frequently base their reasoning for doing business with China on the understanding that China is an emerging world power with superior financial, technological, and political resources. The proclamation of South-South solidarity and cooperation was aimed at creating a narrative that seems to hardly differ from generations of North-South ties. The narrative of China's involvement with Africa therefore posed significant challenges to the country's self-perception and, with that its foreign policy. It is in this regard that China's promotion of history is of critical importance (Zeleza, 2014). It acts not only as a basis of the foundation for past relations but also as an assurance to African leaders. Despite the Chinese emerging superpower status, it seeks to retain the outlook and interests of fellow developing countries.

The People's Republic of China was established at the same time as the fight for African independence. The Chinese leadership then had a rare chance to forge a successful new alliance as a result of this. Beijing understood that newly independent nations in the old colonial world were both natural friends and a potential solution to its legitimacy issues, but they were both excluded from UN membership and without US recognition (Mohan and Power, 2008). The launching of the 'Five Principles of Peaceful Coexistence' in 1949 was fundamental in establishing this relationship. These principles were particularly appealing to new states in a post-colonial setting. Beijing therefore aimed at establishing official contact with African countries after the Korean War and its first diplomatic process that would be shaped at the Bandung Conference of 1955.

The Bandung conference represented a unique opportunity for China to meet the new countries of Asia and Africa. Here, it would be able to portray its anti-colonial credentials, present itself as a model of self-reliance and appeal to Asian-African unity. Indeed, China's foreign policy towards Africa was since its inception, marked by these three main constants: the export of the 'Chinese model', the struggle against the superpowers and China's third world policy. Western nations have expressed great animosity towards China's pragmatic attitude. This is due to China's growing influence over African governments as well as its deflationary effect on western attempts to support human rights and democracy. China is similarly committed to dominating the markets and resources of Africa. What China expects from Africa has been made very plain. This includes market access, assistance for its efforts to isolate and recapture Taiwan, access to energy security, and resource commodities, among other things (Tessman, 2009). China's primary goal is still to protect its national interests through business relationships with Africa.

4. Security Interests

China does not view Africa as a severe danger to its internal security given the distance between the two continents. However, China's economic activities and presence has expanded rapidly in Africa. Therefore, Beijing has over the years only prioritized the physical security of its investments and nationals. According to incomplete data, at least 1 million Chinese live in Africa as of October 2012 (Sun, 2014). China's ability to adopt a strong security policy has been restrained. This is due to the strict rule that prohibits sending troops overseas. This is also mainly due to one of the foreign policy's five guiding principles, which is "mutual respect for sovereignty and territorial integrity."

Compared to its security interactions with its close neighbours, China's security activities in Africa are rather modest. China has depended largely on UN peacekeeping missions and regional institutions to address the instability and wars in African nations. The pragmatic strategy aims to protect Chinese interests in the area while strengthening Africa's capacity to provide security. Since 1999, China has supported UN peacekeeping

operations. These are primarily used in Africa. With nearly three quarters of Chinese soldiers stationed in Africa, China views peacekeeping as a beneficial contribution to achieving peace and security on the continent. (Berhe and Hongwu, 2013). Since 1997, China has only vetoed two resolution drafts: one for deployment in Guatemala and the other in Macedonia.

Over the past decade, China's role in peacekeeping and security has grown rapidly through the sales of arms, military cooperation, and peacekeeping deployments in Africa. Today, through FOCAC and support to the AU and other mechanisms, China is making a growing effort to take a systematic, pan-African approach to security on the continent. In 2012, Chinese President Hu Jintao launched the 'China-Africa Cooperative Partnership for Peace and Security' which was aimed at enhancing bilateral cooperation with Africa. Following that was the 2015 UN General Assembly. President Xi Jinping of China promised the AU \$100 million in military help over a five-year period. This will help efforts like the African Standby Force and the African Capacity for Immediate Response to Crises, which are part of the peace and security framework (Kovrig, 2018). China is regarded as one of the countries that provide the most personnel to UN peacekeeping operations worldwide.

China has also taken unilateral military action in recent years to defend its interests and those of its citizens on the continent. For instance, the People's Liberation Army has been operating in the Gulf of Eden since 2008, and in 2011, it evacuated its citizens from Libya. Domestic political unrest has also led to major dangers to the security of Chinese investors and nationals. In addition to this, China has pursued a more defensive security objective targeted at safeguarding its citizens and current economic interests. China has increased the number of bilateral solutions it offers as a result of the lack of protection for its nationals and assets caused by military and foreign policy restrictions. Beijing has resolved this by taking measures in deepening cooperation with the African Union (Eom, Brautigam, and Banabdallah, 2018).

From June 26 to July 10, 2018, the first China-Africa Defence and Security Forum took place, ushering in a new, and more formal and comprehensive level of communication. Military cooperation and regional security were topics of conversation. China used this to demonstrate its ability to forge human connections, show off its technology, and solidify its status as a helpful partner. During this period, concerns were also raised about the demand in China and other parts of Asia for African wildlife and its products, including ivory, rhinoceros horn, and animal skin. This led to increased poaching, smuggling, and trafficking, and the proceeds from these activities frequently fuelled organised crime and bloodshed throughout the continent. China's import ban on ivory, which went into effect on January 1st of that year, was hailed as a long-overdue move, but it needed to be put into practise. (Kovrig, 2018).

Over time, there have been some signs that have prompted China to feel the need to enhance its security influence in the area. These include supply and demand, the expanding capabilities of its industrial and military base, and the interest of African nations in its reasonably priced weapons. These indications also include flexible funding terms, a somewhat unfettered attitude, and a lack of meddling in matters like governance and human rights. According to figures compiled by the Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), China has overtaken the United States as the region's biggest supplier of armaments, contributing 27% of the region's imports over the four-year period from 2013 to 2017—an increase of 55% from 2008 to 2012. (Blencker, 2013). The Belt and Road Initiative (BRI) may also be a driving factor, closely followed by economic interest.

Conclusion

The relationship between China and Africa has grown to be a key aspect of modern international relations for both sides and for the fast-shifting global political economy. The amazing expansion of economic cooperation—from aid to commerce to investment and other spheres—shows the breadth and depth of the relationship. It is noteworthy that Africa enjoys an unprecedented level of official contacts with all of the world's superpowers. Despite the extraordinary expansion of commercial ties between China and Africa, Chinese officials have given Africa a lot of thought. In terms of trade and investment, it's crucial to take note of the Western critics of China in Africa. China still views Africa as being less important than its neighbours in Asia, Europe, and the US. Moreover 50% of China's trade was with Asia in 2010. China and Africa are equally responsible for improving these ties. China must, however, put its talk of mutual benefits into action and pay more attention to African concerns if it wants the relationship to be one that is truly mutually beneficial for both parties.

Academics and academics have focused on the expanding Sino-African contact under the scope of the Forum on China-Africa Cooperation. The Forum has served as a forum for the development of China-Africa ties since its founding in 2000. China has forgiven Africa's debt through the Forum's procedures. Additionally, expanded market access has made a variety of new prospects for China's constructive involvement with Africa possible. As anticipated, there are undoubtedly difficulties and realities that prompt critical inquiries regarding potential threats that can jeopardize Africa's membership in FOCAC. As a result of the imbalance in economic power between China and individual African states, the relation tends to reflect on the dependency type of relationship and reaffirms the old model of state patrimonialism.

Importing Chinese labor, among other things, to finish organized Chinese infrastructure and mining projects prevents skill transfers and slows the growth of indigenous employment. Additionally, doing so fosters anger, as does undercutting regional businesspeople and manufacturers through the sale of cheaper Chinese goods or more astute business judgments. It has been urged that Africans and Chinese businesspeople should collaborate on an equal level to ensure that both parties benefit from this new strategic alliance. To make this happen, they must work together and refocus Chinese resources in ways that are equally beneficial to China and Africa. This calls for the urgent development of an African consensus. This would guarantee that a framework for effective regulatory oversight and monitoring is put in place to ensure that investment practices are carried out ethically and lawfully. The key benefactors of this collaboration should be their citizens, first and foremost. Africans across the continent can only make the most sustainable use of China's extensive and varied drive into Africa by organizing a unified response.

Specifically, African countries need to develop robust laws and strengthen their monitoring and enforcement mechanisms and institutional capabilities for labor, safety and environmental protection applicable to all investors domestic and foreign, including the Chinese. African social movements, civil society activists, and progressive intellectuals must ensure that African governments do not sell their countries cheaply and mortgage their futures due to corruption, ignorance, incompetence, misjudgements, misguided euphoria, and short-term thinking. China is undoubtedly giving Africa a fresh perspective on the global stage and has increased Western interest and rivalry in the area, both of which, in the most basic economic terms, increase the worth of Africa. Although China is restricting the scope of its ideological approach, it is highlighting a growing movement to challenge the dominant Western paradigm. Notwithstanding this, some African nations are leery of becoming overly dependent on China since they understand that while Chinese aid may not be subject to political restrictions, it does have economic restrictions.

References |Kaynakça

- Acharya, A. (2016, June 13). Studying the Bandung conference from a global IR perspective. *Australian Journal of International Affairs*, 70(4), 345-357.
- Alden, C., and Alves, C. (2008). History and Identity in the Construction of China's Africa Policy. *Review of African Political Economy*, 35(115), 47-49.
- Berhe, M. G., and Hongwu, L. (2013). *China-Africa Relations: Governance, Peace and Security*. Addis Ababa, Africa: Africa Portal.
- Berhe, M. G., and Hongwu, L. (2013). *China-Africa Relations: Governance, Peace and Security*. Africa.
- Blencker, S. (2013, 3 18). *China replaces UK as worlds fifth largest arms exporter*. Stockholm International Peace Research Institute: Retrieved from <https://www.sipri.org/media/press-release/2013/china-replaces-uk-worlds-fifth-largest-arms-exporter-says-sipri>
- Brautigam, D. (2009). Feeling the stones: Deng Xiaoping's Experiments with Aid. *The Dragon's Gift: The Real Story of China in Africa* (s. 65-69). içinde Oxford University press.
- Chin, G. T., and Frolic, M. B. (2007). *Emerging Donors in International Development Assistance: The China Case*. Canada: Partnership and Business Development Division (PBDD).
- Enuka, C. (2010). The forum on China-Africa Cooperation (FOCAC): A framework for China's re-engagement with Africa in the 21st Century. *Pakistan journal of social science*, 209-218.
- Eom, J., Brautigam, D., and Banabdallah, L. (2018). The path ahead: The 7th forum on China-Africa cooperation. *China Africa Research Institute*(1), 1-4.
- Farooq, M. S., Tongkai, Y., Jiangang, Z., and Feroze, A. (2018). Implications for China-Africa Relations. *kenya and the 21st Century Maritime Silk Road*, 4(3).
- Gunawan, A., and Roesa, N. (2017). Legal analysis of recognition for the state under international law. *Journal Ilmiah Mahasiswa*, 1(2), 105-118.
- Hinga, S. E., Jun, Y., and Yiguan, Q. (2013). China-Africa cooperation - An outstanding relationship built on mutual respect and common benefit: A review. *International research journal of social science*, 2(9), 26-32.
- Huiping, C. (2016, September 26). China's 'one Belt, One Road' initiative and its implications for Sino-African investment relations. 1-6.
- Jenner, W. J. (1992). *The tyranny of history: The roots of China's crisis*. Viking.
- Jerker, H. (2009). China's emerging role in Africa: A stretegic overview. *FOI* , 9-15.
- Kovrig, M. (2018). China expands its peace and security footprints in Africa. *International Crisis Group*, 1-5.
- M. J., and R. T. (2004, Ocober-December). The Five Principles Of Peaceful Coexistence: Basic Norms Of Contemporary International Relations. *World Affairs: The Journal of International Issues*, 8(4), 30-34.
- Maru, M. T. (2013). *China-Africa Relations: Democracy and delivery*. Al Jazeera . Al Jazeera.
- Meidan, M. (2015). China's africa policy: Business now, politics later. *Rising China's Foreign Policy*, 30(4), 70-71.
- Mohan, G., and Power, M. (2008). New African choices? The politics of Chinese engagement. *Review of African political economy*, 35(115), 23-42.
- Parenti, J. L. (2009). *China-africa Relations in the 21st century*. ndupress.
- Sun, Y. (2014). Afric in China's Foreign Policy. *The John L. Thornton China Center*, 9-11.
- Taylor, I. (2008). Sino-Africa Relations and the Problem of Human Rights. *African Affairs*, 107(426), 63-87.
- Tessman, B. F. (2009). The evolution of Chinese Foreign Policy: New incentives with slowing growth. *Asian security*, 5(3), 296-318.
- Watch, H. R. (2006). *China-Africa Summit: Focus on human rights, not just trade*. New York: Human rights watch.

Zezeza, P. T. (2014). The Africa-China relationship: Challenges and opportunities. *Canadian journal of African studies*, 48(1), 145-169.

Zheng, L. (2010). Neo-colonialism, Ideology or just business. *Global media communication*, 6(3), 271-276.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE TEKNİK ARAŞTIRMALAR
DERGİSİ

**Osmanlı Dış Borçları, Tütün ve Reji İdaresinin Faaliyetleri Üzerine Bir
Değerlendirme**

R. Hülya ÖZTÜRK ^{ID}

Selçuk Üniversitesi, Akşehir İİBF, İktisat Bölümü, Konya, Türkiye
hulyaozturk@selcuk.edu.tr, ROR ID: ror.org/045hgzm75

Öz

Osmanlı Devleti'nin 1875 yılında borçlarını ödeyemeyeceğini ilan etmesi Avrupalı devletleri alacaklarını tahsil etmeyi garanti altına alan çözümler üretmeye sevk etmiştir. Bu çözüm yolu Rüşumu Sitte, Duyun-u Umumiye ve nihayet Reji İdaresi'nin kurulmasını sağlayan süreçtir. Osmanlı Devleti'nde kar etme potansiyeli yüksek bir ürün olan tütün Avrupalı devletlerin dikkatini çekmiştir. Reji İdaresi Osmanlı topraklarında tütünden elde edilebilecek her türlü geliri yöneterek, bu gelirle Osmanlı Devleti'nin borçlu olduğu ülkelere ödeme yapılmasını amaçlamıştır. Reji İdaresi uygulamada tütün üretimini ve ihracatını arttırmayı amaçlayan bir tavır sergilememiş aksine sadece kar oranını arttırmaya odaklanmıştır. Bu amaç doğrultusunda yürüttüğü faaliyetler üreticinin şikayetçi olmasına yol açmıştır. Reji İdaresi'nin Osmanlı Devleti ile ilişkileri de olumlu bir düzlemde seyretmemiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu borç çıkmazı Reji İdaresi ile ilişkilerin sürdürülmesini gerektirmiştir.

Anahtar Kelimeler

Rüşumu Sitte, Duyun-u Umumiye, Reji idaresi, Tütün

Atıf Bilgisi

Öztürk, R. H. (2023). Osmanlı Dış Borçları, Tütün ve Reji İdaresinin Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 22 (1), 54-71.

<https://dx.doi.org/10.59768/sustad.2023.5>

Makale Türü	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi	21.05.2023
Kabul Tarihi	21.06.2023
Yayın Tarihi	26.06.2023
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate
Etik Bildirim	sosyoteknik@selcuk.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı ve Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

An Evaluation on the Ottoman Foreign Debt, Tobacco and the Activities of the Regime Administration

R. Hülya ÖZTÜRK

Selçuk University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Akşehir, Konya, Türkiye.
hulyaozturk@selcuk.edu.tr, ROR ID: ror.org/045hgzm75

Abstract

The declaration of the Ottoman State that it could not pay its debts in 1875 prompted the European states to produce solutions that guarantee the collection of their receivables. This solution is the process that led to the establishment of Rüşumu Sitte, Duyun-u Umumiye and finally the Reji Administration. Tobacco, a product with a high profit potential in the Ottoman state, attracted the attention of European states. The Reji Administration managed all kinds of income that could be obtained from tobacco in the Ottoman lands and aimed to make payments to the countries that the Ottoman state owed with this income. In practice, the Reji Administration did not take an attitude aimed at increasing tobacco production and exports, but focused only on increasing the profit rate. The activities carried out for this purpose have led the producer to complain. The relations of the Reji Administration with the Ottoman state did not progress in a positive way. However, the debt dilemma of the Ottoman state required the continuation of relations with the Reji Administration.

Keywords

Rüşumu Sitte, Duyun-u Umumiye, Reji Administration, Tobacco

Citation

Öztürk, R. H. (2023). An Evaluation on the Ottoman Foreign Debt, Tobacco and the Activities of the Regime Administration. *Selcuk University the Journal of Social and Technical Researches*, 21 (01),54-71.

<https://dx.doi.org/10.59768/sustad.2023.5>

Article Type	Research Article
Date of Submission	21.05.2023
Date of Acceptance	21.06.2023
Date of Publication	26.06.2023
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes – iThenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	sosyoteknik@selcuk.edu.tr
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Giriş

Osmanlı ekonomisinde tütün önemli ve öncelikli bir tarımsal ürün olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde çeşitli nedenlerle tütünün yasaklandığı dönemler olsa da yasakların sona erdiği tarihlerden itibaren tütün Osmanlı ekonomisi için önemli bir gelir kaynağı olmuştur. Bu önemli tarımsal ürün Osmanlı Devleti'nin sürdürülemez bir borç döngüsüne girdiği 19. yüzyılın ortalarından itibaren daha da dikkat çekmiştir. 1853-1856 Kırım Savaşı'nın finansmanı için kaynak arayan Osmanlı Devleti Avrupa'dan dış kaynak temin ederek bu soruna kısa süreli çözüm bulmuştur. Ancak vadesi gelen borçların ödenememesi ekonomiyi dış kaynağa bağımlı hale getirmiştir. Böylece dış borçlanma olağan bir borçlanma haline gelmiştir. Borcun borçla kapatılması bir süre sonra ekonominin çıkmaza girmesine neden olmuştur. Osmanlı Devleti'ne kredi veren ülkeler alacaklarını tahsil etmek için yollar aramış ve sonunda kar potansiyeli yüksek olan tütün ilgi alanlarına girmiştir.

1. Osmanlı'da Tütün

1570'li yıllardan itibaren tütünün Osmanlı topraklarında var olduğu ve Amerika kıtasının keşfiyle birlikte Avrupa'dan geldiği düşünülmektedir. Osmanlı topraklarında tütün tarımının ilk olarak Yenice ve İskeçe taraflarında yapıldığına yönelik genel bir kabul vardır. Ancak Yılmaz 1598 yılından daha önce Batı Anadolu'da tütün tarımının yapıldığını öne sürmektedir (Yılmaz, 2005: 15, Akhisari, 2015: 51). Tütünün Osmanlı topraklarına gelişi ile ilgili olarak net bir tarih vermek güç olsa da Venedikli ve İngiliz tüccarların ticaret amacıyla bu ürünü Osmanlı Devleti'ne getirdikleri noktasında genel bir kabul mevcuttur (Oktar, 1992: 24). 16. yüzyıl sonlarında Osmanlı topraklarına gelen tütün yaklaşık bir asır sonra Osmanlı Devleti'nin ihraç ettiği ürünler kapsamına girmiştir (Yılmaz, 2005: 73). Kısa süre içinde tarımı yapılmaya başlanan tütünün ekim alanları zaman içinde genişlemiş, getirisinin yüksek olması da tütün ekimine yönelik talebi artırmıştır. Tütünden elde edilen gelirin yüksek olması aynı zamanda dikkat çekmesini de sağlamıştır.

Oldukça kısa süre içerisinde kullanımı artan tütünü devlet önceleri yasaklamak istese de tutumundan vazgeçmiş ekimi artan tütünden gelir elde etme yolunu seçerek vergi almıştır. İlk tütün vergisi de 1688 yılında alınmıştır. Tütün üzerinden vergi alınması 1874 yılına kadar devam etmiştir. Bu tarihte yayınlanan Duhan Resmî Hakkında Nizamname kanunu ile çiftçiler serbest bir şekilde diledikleri tütünü üretebileceklerdi ancak imalat ve satış sırasında paketlerin üzerinde devlete ait olduğunu gösteren bandrol yapıştırılması zorunlu hale getirilmiştir (Çiftçi, 2014: 172).

Özellikle Kırım Savaşı'nın finansmanını sağlamak için dış borçlanmaya başvuran Osmanlı Devleti bir noktadan sonra sürdürülemez bir borç dinamiğinin içine girmiştir. Vadesi gelen borçların ödenememesi, borcun borçla kapatılması gibi palyatif çözümler mali disiplini bozmuş, devlet hazinesi borç yükü altında ezilmeye başlamıştır. Alacaklarını tahsil etmek isteyen yabancı devletler ise Osmanlı'da gelir yaratan kaynaklara odaklanmıştır. Bunların başında da tütün gelmektedir.

1861 yılında ülkeye tütün ithali yasaklanmış, 1862 yılında tütün gelirlerini yönetmesi amacıyla Duhan İdaresi kurulmuştur (Ünal, 2007: 22). Devletin vergi gelirlerini artırmak amacıyla tütünün kıyyesinden 12 kuruş müruriye vergisi alınmıştır (Dıġırlıođlu, 2007: 23, Ösen, 2006: 1256). 1872 yılında İstanbul ve çevresindeki tütün inhisarı 2 bankere verilmiş ve bu şirket İstanbul'a gelen tütünü alan tek alıcı konumundaki inhisar şirketi haline gelmiştir. Ancak şirketin kötü yönetimi iflas edilmesine yol açmıştır (Kazgan, 1984: 1048-1049). Özel tütün tekeli Rüşumat Emanetine bağlanmıştır (Öztürk ve Keskin, 2011: 137). 1873 yılında ise bandrol sistemi uygulanmaya başlamıştır (Karaca, 2007: 59). Bandrol uygulaması da 1879 yılına kadar devam etmiştir. Bu tarihe kadar bandrol uygulaması ile elde edilen gelir, devletin borçlarını ödeyememesi üzerine 1880 yılında Rüşum-ı Sitte İdaresi, 1881 yılında Duyun-ı Umumiye İdaresi'ne ve 1883 yılında da Reji İdaresi'ne bağlanmıştır.

2. Reji İdaresi

1875 yılında Osmanlı Devleti'nin borçlarını ödeyemeyerek moratoryum ilan etmesi yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Borç ödeme gücünü yitiren devlet alacaklarını tahsil ve kontrol etme gücünü de kaybetmiştir. İlk dış borçlanma 1854 yılında Kırım savaşının finansmanı için alınmıştır. Ardından dış borç yaygın bir finansman kaynağı olarak kullanılmış ve 20 yıl gibi kısa bir süre içinde 14 kez dış borçlanmaya başvurulmuştur. Bu tarihten itibaren dış borçlanma neredeyse olağan bir borçlanma türü haline gelmiş, dış kaynağa olan bağımlılık bazı noktalarda devletin faaliyet alanını ve özgür karar alma imkanını kısıtlamıştır.

Osmanlı Devleti 1875 yılında borçlarının yarısını nakit yarısını da %5 faizli tahviller ile ödeyeceğini yabancı devletlerin tepkilerine rağmen ilan edip 30 Ekim 1875 tarihinde kanunlaştırdı. Osmanlı Devleti'nin 1878 Berlin Antlaşmasıyla borçlarını ödeyeceğini beyan etmesine rağmen yabancı ülkeler bu durumdan rahatsız olmuştu. Osmanlı Devleti de yabancı devletlerin iç işlerine müdahale etmesini önlemek adına bir komisyon kurarak, devlete ait Tuz İhisarı, tütün gelirleri, damga resmi, alkollü içeceklerden alınan vergiler, İstanbul ve çevresi balık resmi ve bazı bölgelerden sağlanan ipek öşrü kalemlerinden elde edilen gelirle iç borçların ödenmesine, eğer fazla olursa dış borçların ödenmesine karar verilmiştir. Böylece tütün vergisi borçlara karşılık inhisar edilmiştir (Kazgan, 1985: 707).

1879 yılında ödenemeyen Osmanlı borçlarının yönetimi tütün ve bazı gelirlerin toplanmasını kapsayan Rüsüm-ı Sitte İdaresi'ne verilmiştir (Genç ve Oktar, 2014: 248). Rüsüm-ı Sitte İdaresi bir anlamda Duyun-ı Umumiye'nin pilot uygulaması olmuştur (Noviçev, 1986: 86). Rüsümü Sitte idaresinin ilk yılında tütün vergi geliri 1 000 000 Osmanlı lirasına yaklaşmıştır. 1880 yılında net kar 643 357 Osmanlı lirasıdır, 1881-1882 dönemi net geliri, 728 403 liraya ulaşmıştır bu yüksek karlılık oranı Duhan Nizamnamesinin ve Rüsüm-ı Sitte'nin başarısını göstermektedir. Tütünün bir vergi kaynağı olarak verimliliğini ortaya koyarak devletin bir tütün tekeli kurma gerekliliğini gündeme getirmiş dolayısıyla Avrupalı devletlerin tütüne karşı özel bir ilgi duymalarına neden olmuştur (Morawitz, 1979: 227, Üskül, 2019: 59). Osmanlı topraklarında tütünle ilgili her türlü faaliyeti yakından takip edilmiştir.

Borçların ödenmesi için kurulan Rüsüm-ı Sitte vergi toplama görevinde başarılı olunca Avrupalı devletlerin dikkatini çekmiştir. Avrupalı devletler önceliğin kendi borçlarının ödenmesine verilmesini isteyerek Osmanlı Devleti'ne içinde tehdit unsurları da barındıracak şekilde baskı yapmışlardır. Yaşanan bu gelişmeler üzerine 20 Aralık 1881 yılında Muharrem Kararnamesi imzalanmıştır (Pamuk, 2018: 109). Bu kararnamenin 15.maddesi uyarınca borçların tahsilatı için Duyun-ı Umumiye İdaresi kurulmuştur. Duyun-ı Umumiye, İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan, İtalya, Osmanlı Devleti ve Osmanlı Bankası adına birer temsilciden oluşan 7 kişilik bir kuruldur (Lewis, 1997: 677). Bu idarenin faaliyet alanı oldukça geniştir. Borçları tahsil etmek için Rüsüm-ı Sitte'nin elinde bulunan altı vergi gelirine el koyma hakkına sahiptir. Tütün inhisarına el koyma hakkı da aynı kararnamede yer almıştır (Altun, 1995: 14). Böylece Duyun-ı Umumiye 'devlet içinde devlet' konumuna gelmiştir (Parvus Efendi, 2005). Çok geçmeden Duyun-ı Umumiye ile Reji İdaresi kurulmasını isteyen şirketler arasında 27 Mayıs 1883 yılında uzlaşa sağlanarak şirket kurulmuştur. Reji Şirketinin ortakları Viyana'dan Credit Anstalt, Berlin'den S.Bleichröder ve Osmanlı Bankası ile ortaklarından oluşmuştur. Kuruluş nizamnamesindeki adı Memalik-i Şahane Duhanları Müşterekü'l-Menfaa Reji İdaresi'nin resmi adı Societe de la Regie Co-interessee des Tabacs de l'Empire Ottoman olan idare 14 Nisan 1884 tarihinde faaliyetlerine başlamıştır (Batman, 2013: 29, Karaca, 2003: 60). Anstald kredi grubu, Wiener Bank-Verein, Macar Kredi Bankası, Peşte Macar Ticaret Bankası'ndan oluşan Şark-Avusturya Grubu Şark, Anadolu, Bağdat Demiryolları ve tramvay tünel işletmelerinde, İstanbul gaz ve elektrik şirketlerinde Avusturya Macaristan çıkarlarını temsil etmiştir (Toprak, 1982: 96). Berlin'den S.Bleichröder Bankası ise Rothschild ailesiyle yakından görüşmektedir. Rothschildların bankasının Berlin şubesi gibi faaliyet göstermektedir (Ferid, 2008: 42). Osmanlı Bankası'nın merkezi İstanbulda idi. Ancak Paris ve Londra'daki iki komite tarafından yönetilmiştir. Dolayısıyla İngiliz ve Fransız çıkarlarını önceleyen bir tavır sergilemiştir (Eldem, 1994: 159).

Böylece tütünün üretimi, fabrikasyonu, depolanması ve tüketimi 30 yıl boyunca Reji İdaresi'nin kontrolü altına girmiştir. Osmanlı tarım üretiminin yılda 100 000 lirayı aşan öşür gelirin sahip olan ve ihracat içinde en yüksek paya sahip olan gelir kalemi Reji'nin eline geçmiştir (Dığıroğlu, 2014: 231, Oktar, 1992: 44) Reji İdaresi Osmanlı Devleti'nde önceleri bandrol sisteminin uygulandığı bölgelerde Osmanlı Devleti adına 30 yıl boyunca tütün üretimi, alım satımı, depolanması faaliyetlerine hâkim olmak amacıyla kurulmuştur (Oktar, 1992: 44). Reji yöntemi 19 yüzyılda batılı devletlerin görece bağımsız çevre ülkelerinde uyguladıkları bir yöntemdir. Osmanlı Devleti, İran ve Mısır başta olmak üzere bu ülkelerde merkezi bir bürokrasinin ve yönetimin varlığı, sömürgeci güçlerin ülkede yaratılan artık değere doğrudan el koymalarını engelliyordu. Bu duruma çözüm olarak ülkenin kaynaklarının görünürde yine o ülke adına emaneten yönetilmesi ve elde edilen gelirden hükümete sabit bir kira ödenmesi, kalan karın da değişen oranlarda paylaşılmasıdır. Reji sözcüğünü 19.yüzyılda bu amaçla kurulan örgütlerin genel adı olup emaneten ya da vekaleten yönetme anlamına gelmektedir (Altun, 1995: 15-16). Reji İdaresi'ne bırakılan gelirler; mamul tütün satışları, ruhsat gelirleri, ihraç edilen tütünden alınan vergiler, sigara, enfiye, çığneme tütün ithalatından elde edilen gümrük giriş resimleri, Bağdat Musul geliri, faizler ve öteki gelirlerden oluşmaktadır. Öteki gelirlerin kapsamı; İthal puro, ağız tütünü, enfiye ve lisans vergileri ile Mısır, Sisam, Tunus, Karadağ, Sırbistan, Romanya, Doğu Rumeli, Girit, İran'a ihraç edilen tütünler üzerindeki vergilerdi (Doğruel ve Doğruel, 2000: 66).

Reji 1884 yılında önce İstanbul ve İzmir’de ardından Samsun, Adana, Şam ve Halep’te küçük ölçekli fabrikalar işletmiştir (Eldem, 1994: 77). Tütünden elde edilebilecek her türlü gelire sahip olmak isteyen Reji İdaresi dört koldan faaliyetlerini sürdürmüştür. Reji İdaresi Duyun-ı Umumiye’ye 750 000 Osmanlı lirası ödemeyi ve sermayesine %8 faiz ödemesinde bulunduktan sonra kalan karı Osmanlı Devleti, Duyun-ı Umumiye İdaresi ve şirket ortakları arasında dağıtmayı taahhüt etmiştir (Autheman, 2002:109). Bu şartlar çerçevesinde Reji’nin elde ettiği gelirden Osmanlı Devleti’ne de ödeme yapılacağı maddesi esasen gerektiği gibi uygulanmamıştır. Reji’nin karını düşük gösterme politikası Osmanlı Devleti’ne yapılan ödemenin de düşük olmasına sebep olmuştur. Kendi menfaatini önceleyen bir tutum sergileyen Reji ciddi eleştirilere konu olsa da faaliyetlerine devam etmiştir.

2.1. Reji ile Üreticinin İlişkileri

Reji İdaresi’nin göreve başlaması Duyun-ı Umumiye’yi memnun etse de borçların ödeneceğine dair bir beklenti oluştursa da göz ardı edilen bir nokta vardı ki o da toplumsal tepkiydi. Reji İdaresi kuruluşundan itibaren tepki çekmiş ve destek bulamamıştır. Tütün üreticisinin şikayetleri arasında ambar yapımı, ruhsatname sorunu, düşük fiyatlı satın alımlar, taahhüt edilen faizsiz kredinin verilmemesi yer almaktadır. Özellikle tütün üreticilerinin mallarını Reji dışında hiçbir yere satamıyor olmaları önemli bir sorundu, ayrıca istedikleri fiyatı alamayacaklarına dair bir beklenti içine de girmişlerdi. Bu olumsuz tablonun yanı sıra tütün kaçakçılığı da oldukça yaygındı. Kaçakçılığı önleme görevinin de Reji’ye verilmesi toplum tarafından yine tepkiyle karşılanmıştır.

Tütün tekelinin çalışma prensibi şöyledir; çifti ürününü yetiştirir, bunu yaparken avanslardan faydalanır, ürettiği tütün yapraklarını kuruttuktan sonra devlete satar. Devlet bu tütün yapraklarını işleyerek mamul ürün haline getirir, bu ürünleri pazarlama kanallarına satar ya da dış satımını yapardı (Güvemli vd, 2016: 207). Bu işleyiş akışında Reji’nin üstüne düşeni yapmadığı üreticiyi zor durumda bıraktığı ve sadece kendi çıkarlarını düşündüğü yönünde toplumsal tepki oluşmuştur. Dönemin basın yayın organlarında Reji’ye yönelik tepki sık sık vurgulanmıştır.

Dönemin basın yayın organlarından Levant Herald Gazetesi’nin 1901 mayıs ayı sayısında Selanik muhabiri bölgenin bol yağışlı bir dönem geçirdiğini ve yüksek hasat beklendiğini bildirmiştir. Serez ve Drama sancaklarında tütün üretimi her yıl artmaktadır, bu artışı sağlayan ise her daim alıma olan hazır tütün alıcılarıdır. Tütünün kar oranı yüksektir ve üretimim pamuk, hububat ve susamın önüne geçmektedir. Duyun-ı Umumiye Drama, İskeçe, Sarışaban, Kavala, Praveşte, Zihna, Siroz, Nevrekep, Cuma-i Bala kazalarının tütün hasılatını tespit etmek için bölgeye müfettiş göndermiştir. Osmanlı Devleti’nde her ilin İstanbul’daki Reji İdaresi’ne bağlı olan müstakil Reji İdareleri vardır (Dıġıroġlu, 2014: 231-232). Mevsimsel koşulların olumlu geçtiği dönemler toplumda olumlu beklenti yaratmıştır. Tütünün alıcısı da hazırdır ve merkezi İstanbul’da bulunan Reji tütün üretimini gerçekleştirildiği her bölgeyi yakından takip etmektedir.

Reji ile üreticiler arasındaki en önemli sorun fiyatlama konusunda ortaya çıkmıştır. Drama kazası köylerinden muhtarlara yapılan şikayetlerde Reji görevlilerinin üreticileri oldukça düşük fiyatlardan ürünlerini satmaya zorladıkları anlaşılmaktadır. Reji kar maksimizasyonu hedefinin bir gereği olarak ürünleri düşük fiyattan satın almak isterken bir yandan da üretime bir sınırlama getirmeyi amaçlamıştır. Bu noktada Reji’nin amacı üreticinin tütünün karlı bir ürün olduğunu düşünmesini engellemek ve üretim alanlarını kendisinin kontrol edebileceği yerlere kaydırmak olduğu görülmektedir (Dıġıroġlu, 2014: 242). Köylüden 20 kuruşa alınan tütünün müthiş bir kâr marjıyla Avrupa’ya 500 liradan satıldığı yönünde haberler yayınlanmıştır (Kantarzade, 1340: 5). Bu kâr marjı köylünün sömürüldüğünü açıkça göstermektedir. Üstelik Reji resmi evraklarda karını düşük gösterdiği için Osmanlı Devleti’ne yapması gereken ödemeyi de eksik yapmıştır. Reji İdaresi’nin temel amacı yalnızca karını artırmak olmuştur. Tütün üretimini daha verimli hale getirmek ya da çiftçinin ihtiyaçlarını zamanında ve eksiksiz temin etmek gibi amaçları hiçbir zaman olmamıştır. Üstelik tütünün tek alıcısı olması nedeniyle sahip olduğu tekel konumu karşısında üreticiler çaresiz kalmış ve Reji’ye boyun eğmiştir.

Reji İdaresi ile tütün üreticileri arasında yaşanan sorunlardan biri ambar ile ilgilidir. Reji imzaladığı anlaşma gereği üretici için depo alanı inşa etmekle yükümlü idi. Böylece üretici bu depo alanında ürünlerini 6 ay muhafaza edecekti. İlk 6 ay üreticiden herhangi bir ücret talep edilmeyecek, 6 ayı aşan kısımlar ise ücretlendirilecekti. Ancak uygulama böyle olmamıştır. Reji anlaşma hükümlerini yerine getirmeyerek çoğu

yerde ambar inşa etmemiş, ettiği yerlerde ise tüketiciyi zor durumda bırakan yüksek kira bedelleri talep etmiştir.

Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi'nin 1324 tarihli 23 sayısında Reji İdaresi tütün ekmek isteyen üreticiyi ezdiği, ruhsat vermek ve satın almak konusunda zorluk çıkardığı halde bile ülkeye önemli bir gelir kaynağı olduğu yazılmıştır. Avrupa ve Amerika'dan tütün ürünlerine yönelik yoğun bir talep olduğu, Reji İdaresi'nin ise tütün üretimine ve ticaretine engel teşkil ettiği ifade edilmiştir. Reji İdaresinin süresinin bitmesine 3, 4 sene kaldığı, böylece tütün tarımı ve ticareti konusunda serbest olup, üretim ve satışın artırabileceği yönünde haberler yer almıştır (Deligöz, 2008: 43). Bu ve bunun gibi pek çok haber dönem gazetelerinde yer almıştır. Halkın tepkisi ve diledikleri gibi üretim ve satış yapamamalarının yarattığı mağduriyet açıkça görülmektedir. Aynı gazete Avrupa ve Amerika'nın Osmanlı tütünlerine yönelik taleplerinin yüksek düzeyde olmasına rağmen Osmanlı devletinin Reji nedeniyle tütünden yeterince kar edemediğini yazmıştır. Yazıda oldukça sert cümleler kullanılarak Reji, *dehşetli bir hırsız ve imtiyazlı bir cani* olarak tasvir edilmiştir. İştirak Gazetesi'nde Reji'nin hem üreticiyi hem de tüketiciyi soyduğu, 26 yıllık Reji yönetiminde ülkede tütün ziraatinin mahvolduğu yazılmıştır. İkinci Gazetesi'nde de Reji'nin tütün üreticilerine pek çok zorluk çıkarıp üreticiyi bıktırdığı ifade edilmiştir. Son derece dikkat çekici bir haberde ise Reji'nin üreticiye yaptığı eziyet nedeniyle elli bin kişinin öldüğü, yüz binlerce kişinin sakatlandığı ve bazı üreticilerin Samsun'dan Kafkaslar üzerinden Rusya'ya giderek orada tütün üretimine yardımcı oldukları yazılmıştır. İktisadiyat Mecmuası'nın 2. sayısında Tekin Alp Selanik ve çevresinde Reji aleyhine propogandalar yapıldığını, Balkan Harbi nedeniyle devletin ihtiyaç duyduğu geliri Reji'den temin etmesi üzerine Reji'nin imtiyaz süresinin uzatıldığını yazmıştır (Demir, 2019: 428-435). Yayınlanan tüm bu haberler Reji'ye yönelik toplumsal tepkiyi açıkça göstermektedir. Devletin içine düştüğü çıkmaz nedeniyle Reji'ye göz yumduğu, borç temin etmede yaşadığı güçlükler ve devam eden savaşların finansmanı ihtiyacı nedeniyle Reji'nin olumsuz uygulamalarını görmezden geldiği görülmektedir.

Reji İdaresi tütüne düşük fiyat vermek, üreticiye yüksek faizle kredi vermek, kadın ve çocuk emeğini sömürmek, silahlı güvenlik gücü oluşturmak, bu gücün kaçakçılarla girdiği çatışmalarda binlerce kişinin ölümüne yol açmak, yıllık gelirini düşük gösterip devlete yaptığı ödemenin payını azaltmakla eleştirilmiştir (Oktar, 1992: 54-92). Reji ile yaşanan problemlerin en kapsamlı biçimde ortaya konduğu layihalardan biri Reji Komiseri Nuri Bey'in hazırlamış olduğu layihadır. 1890 yılında hazırlanan layihada Reji İdaresi'nin faaliyetlerine bir an önce son vermesi gerektiği, tütün üretimi ve satışının devletin tekeline olması gerektiği yönünde kapsamlı görüşler bildirilmiştir (Doğruel, 2000: 100-101). Reji İdaresi'nin tütün fabrikalarında çocuk ve kadın işçilerin ucuz emek olarak çalıştırması da eleştirilere konu olmuştur. İş yaşamına yönelik düzenlemelerin yetersiz olması ya da hiç olmaması Reji için avantaj yaratmıştır (Öztürk ve Keskin, 2011: 143). Halkın içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar ve gelir elde etme endişesi kadınları ve çocukları çalışmaya zorlamıştır. Reji ise bu ucuz işgücünü memnuniyetle karşılamıştır.

3. Tütün Yasakları

Osmanlıda tütün kullanımının yasaklandığı dönemler olmuştur. Osmanlıda tütünle ilgili ilk yasak Sultan I.Ahmed ve Genç Osman döneminde görülmüş, en şiddetli yasaklar ise IV.Murat döneminde gerçekleşmiştir (Gözcü ve Çakmak, 2014: 220). Bu yasakların gerekçesi olarak İslam dininin bazı hükümleri gösterilmiştir. Tütünü mubah, mekruh, haram sayan üç görüş bulunmaktadır. Tütünü içmeyi bir bağımlılık olarak değerlendiren yaklaşıma göre tütün içmek mubahtır. Tütün içmenin haram olduğu şer'i delillerle ispatlanamadığı için mubah olduğu kabul edilmiştir. Müslüman bir kişinin bu bağımlılık nedeniyle ibadetlerini aksatması söz konusu ise o zaman tütün içmenin haram olacağı yönünde görüşler mevcuttur (Özen, 2012: 5-6). Bu yasakların temel nedeninin sanılanın aksine dini gerekçeler değil daha çok ekonomik sebepler olduğunu iddia eden çalışmalar da mevcuttur. Osmanlı devletinde tütün ile ilgili yasaklar emir ve fermanlarla uygulamaya konulmuştur (Karagöz, 2020: 525). İstanbul'da tütünden kaynaklanan yangınların sebep olduğu zarar ve tarım alanlarını zorunlu tüketim malları üretimi için değil tütün için tahsis edilmesiyle ortaya çıkan iktisadi kayıplar yasaklara neden olan unsurlar arasındadır (Ünal, 2007: 17). Naima 1633 yılında İstanbul'da çıkan yangından sonra IV. Murad'ın yasaklar konusunda daha titiz davrandığını bildirir. Cibalıkapı'da bir kayıkhanede çıkan yangın kısa sürede Zeyrek, Unkapanı, Saraçhane'ye sıçramıştır. Yangının kahvehanelerde tütün içenler yüzünden çıktığı yönündeki söylentiler IV. Murad'ı harekete geçirmiştir (Yılmaz, 2012: 1). Ayrıca bazı ilaçlar ve aydınlanmada kullanılan mumlar için balmumuna ihtiyaç duyulmaktadır. Gerekli mum Manisa ve Biga sancaklarından temin edilmekteydi. Bu bölgede üretilen tütünün böceklenmesini önlemek amacıyla balmumu kullanılmaktaydı. Balmumunun bu amaçla kullanılması aydınlatma için kullanılacak kısmı azalttığı için ürünün fiyatı oldukça artıyor ve saray bu durumdan zarar görüyordu. Böylece Manisa ve Biga

sancaklarındaki kadılara tütün içmemeleri ve ekiminin yapılmaması yönünde emir gönderilmiştir (Baykara, 2004: 303). Tütün yasakları hakkında ekonomik gerekçelerin mi yoksa dini gerekçelerin mi daha baskın olduğu konusu ise tartışmaya açıktır.

Tütün yasağının 1646 yılında kaldırılmasının ardından 17.yüzyılın ortalarından itibaren tütün tarımı hızla artmıştır (Oktar, 1992: 27). Tütün Osmanlı dış ticaretini arttıran önemli bir ürün haline gelmiştir (Dığıroğlu, 2007: 21).

4. Tütün Kaçakçılığı

Osmanlı Devleti'nde tütün kaçakçılığı tütün üzerinden vergi alınmasından önce de görülmüştür. Özellikle tütünün yasaklandığı dönemler olan 1609-1649 yılları arasında tütün kaçakçılığı başlamıştır (Yılmaz, 2005: 127). Ancak tütün üzerine vergi konulmasıyla birlikte kaçakçılık çok daha gözle görünür hale gelmiştir. Tütün kaçakçılığının Reji İdaresi ile etkileşimine gelince, Reji İdaresi ile birlikte kaçakçılığın arttığını söylemek mümkündür (Quataert, 1987: 29). Reji'nin Osmanlı tütün tekeli elinde bulundurduğu yıllar boyunca tütün üretim alanlarının neredeyse hepsinde kaçakçılık yapılmıştır. Hatta Reji döneminde tütün kaçakçılığı öyle yaygın bir hal almıştır ki toplumun her kademesinden kişilerin kaçakçılık olaylarına karıştığı görülmüştür. En ilginç toplum kademesini de askerler ve devlet görevlileri oluşturmuştur (Dığıroğlu, 2014: 256- 258).

Tütün ekiminin yaygınlaşmasıyla birlikte ticareti de artmıştır böylece *diravacı* adı verilen kaçakçı bir grup da ortaya çıkmıştır. Tütün kaçakçılığı yapan yalnızca tütün ticareti ile uğraşanlar değil üretici kesimin de kaçakçılık faaliyetlerinde bulunduğu görülmektedir. Üretici birimler kendi tüketimleri için ayırdıkları miktarı vergi ödemediği pazara ulaştırarak satmıştır. Ancak tütün tüccarlarının kaçakçılık oranıyla kıyaslandığında üreticilerin kaçakçılığı oldukça düşüktür (Altunsoy, 2020: 564). Devletin tütün haklarını elde eden şirket Osmanlı topraklarındaki tek tütün alıcısı konumuna gelmiştir. Reji İdaresi bu hakları elde ettiği andan itibaren ülkede Reji İdaresi dışında bir yerde tütün bulundurulması suç sayılmıştır (Günaydın, 2009:107).

Üreticiyi kaçakçılığa sevk eden nedenlerin başında Reji'nin düşük fiyat politikası, alımların zamanında yapılmaması, Reji'nin üreticiden ucuza alıp yüksek fiyattan satma politikası gelmektedir. Tüketicileri kaçakçılığa sevk eden itici güç ise Reji tütününün pahalı ve düşük kaliteli olmasıdır (Dığıroğlu, 2014: 259). Tütün kaçakçılığı pasif bir direniş olarak nitelendirilmiş ve bir halk direnişi örneği olduğu ileri sürülmüştür (Georgeon, 2006: 9). Bu direnişe ithal ürünlere yönelik boykotlar, grevler, yerli malını özendirici faaliyetler eşlik etmiştir (Yardımcı, 2021: 5).

Tütün kaçakçılığının Reji İdaresi'ne karşı milliyetçi bir tepki olduğuna yönelik görüşler bulunmaktadır. Ancak Hobsbawm bu görüşün tek başına yeterli olmayacağını, modern organizasyonların istilasına karşı geleneksel bir tavır bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini vurgular (2010: 134).

Osmanlı Devleti'nde tütün kaçakçılığının artması aslında gizli bir destek görmüştür. Rejiye karşı beslediği olumsuz duygular nedeniyle Osmanlı halkı Reji'ye karşı direnmenin ya da Reji'yi tamamen ortadan kaldırmanın gerekli olduğuna inanıyordu. Bu nedenle birçok kesim tütün kaçakçılığına başvurmuş bazı kesimler de bu kaçakçılık faaliyetlerine göz yummuştur (Quataert, 1987: 27-28). Köylü Reji'yi *kendi ettiği tütünün içimine bile müdahale eden kanlı ve dolandırıcı bir çete* olarak görmekteydi (Emiroğlu, 1993: 34). Bu çeteye mücadele etmenin bir yolu da kaçakçılık yapmak ya da buna göz yummak olarak değerlendirilmiş olmalıdır. Ülke içinde kolcular ile kaçakçılar arasında sık sık silahlı çatışmalar yaşanmıştır. 1901 yılında kolculardan ve halktan ölenlerin sayısı 20 000'ini aşmıştır. Sakatlananlar hakkında ise net bir bilgi bulunmamaktadır (Mutluçağ, 1967: 35).

Reji kaliteli tütünün iç pazara satılmasını ya da kaçak yollardan ihraç edilmesini önlemeye çalışmış ancak başarılı olamamıştır. Çözümü ekim alanlarını sınırlandırmakta bulmuştur. Tütün ekimi için ruhsat alınması başka bir soruna yol açmıştır. Tütün ekimi için zamanında başvurmayan, şartname kurallarına uymayan üreticilere kaçakçı muamelesi yapılmış, ekim alanları söktürülmüş, bu durum üretici ile Reji arasındaki gerilimi daha da arttırmıştır. Kaçakçılık ile devletin gereken şekilde mücadele etmemesi toplumun gözünde aslında devlet otoritesini sarsmıştır. Güvenlik şartlarını devletin yeterince sağlamadığını gören kaçakçılar faaliyetlerine devam etmiş bu durum ise sıradan vatandaşın devlete olan güvenini sarsmıştır.

5. Reji İdaresi ile Osmanlı Devlet'inin İlişkileri ve Dış Borçlar

1884-1885 döneminde 1.2 milyon lira olan şirket geliri 1906-1907 yıllarında 2.6 milyon dolara yükselmiştir. Tütün üzerinden elde edilen gelirler Reji denetiminde Duyun-ı Umumiye kanalıyla yabancı tahvil sahiplerine aktarılmıştır. Osmanlı Devleti 1913 yılında Reji İdaresi'nden borç aldığı kendi kaynağına borçlanmış ve son derece tuhaf bir deneyim yaşamıştır (Ekinci, 2008: 371).

Tablo 1. Tütün Gelirinin Paylaşımı

Paylaşılacak karın dilimleri	Duyun-ı Umumiye İdaresi'nin Payı	Osmanlı Hükümetinin Payı	Reji İdaresi'nin Payı
500 000 Liraya kadar	35	30	35
500 000-1 000 000	34	39	27
1 000 000-1 500 000	30	52	18
1 500 000-2 000 000	20	70	10
2 000 000 üzeri	15	75	10

Müdersioğlu, A. (1990), 130

Bu tablo uyarınca gerçekleşmesi gereken dağılım pratikte gerçekleşmemiştir. Reji İdaresi karını gizlemeyi başarmıştır. Reji kuruluşunu izleyen ilk 3 yıl zarar ettiğini beyan etmiş ve Paris Borsası'nın bu durumu yalanlamasına kadar tavrını sürdürmüştür. Dördüncü yıl kar ettiğini açıklamak zorunda kalan Reji bu sefer de kar oranlarını oldukça düşük göstermiştir. Böylece Osmanlı Devleti'ni ödemesi gereken tutardan daha düşük bir miktar ödeme yapmıştır. Dördüncü yıldan itibaren ödediği pay tutarını imtiyaz süresinin sonuna kadar devam ettirmiştir (Müdersioğlu, 1990:131).

Çiftçiye kredi verme konusunda sorunlar yaşanmakla birlikte Reji kredisinin ülke adına olumlu sonuçları olduğu da söylenebilir. Üretici, tüccar ve yüksek faizli kredi veren tefeci ile uzun süre mücadele etmiştir. Reji İdaresi'nin faizsiz kredi uygulaması ile bu mücadele uygulamadaki tüm sorunlara ve yetersizliklere rağmen kısmen sona ermiştir (Üskül, 2019: 69). Belki de Reji'nin tek olumlu katkısı olarak hayata geçen bu uygulama aslında üretici kesimi destekleyen bir bankacılık sistemine duyulan ihtiyacı gözler önüne sermiştir. Osmanlı ekonomisinde gelişmiş bir bankacılık sisteminin olmaması üreticiyi çaresiz bırakarak tefecilerin eline düşmesine neden olmuştur.

Reji İdaresi'nin kurulmasıyla birlikte Osmanlı topraklarında 450 kadar tütün fabrikası (küçük ölçekli olanlar dahil) kapanmıştır. Yerli üreticiler zarar görmüş, milli sermaye azalmış ve bazı üreticiler ülkeyi terk etmiştir. 1882 ve 1883 yıllarında tütün tekeli işletmelerinde 500'ü fabrika işçisi olmak üzere 4200 ila 4500 kişi çalışmaktaydı. Yıllık ücret tutarı ise yaklaşık 270 000 lira idi. Reji İdaresi döneminde ise çalışan yabancı işçi sayısı artmış, yerli işçilerin özellikle vasıfsız olanların işlerini kaybettiği görülmüştür. İşlerinde çalışmaya devam eden işçiler ise düşük ücretlere razı olmak zorunda kalmışlardır. Bu durum Reji ile İşçiler arasında gerilime neden olmuştur (Akpınar, 1998: 14).

Reji ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerin gergin bir şekilde sürdürüldüğü görülmektedir. Devlet kendi ülkesinde yabancı bir şirketin güçlenmesinden rahatsızlık duymuş ve rahatsızlığı açıkça ortaya koymuştur. Kaçakçılıkla gerektiği şekilde mücadele edilmemesi Reji tarafından, devletin kendilerine yönelik olumsuz tavırlarının bir tezahürü olarak algılanmıştır. Ancak hem devlet hem de Reji şu durumun farkındadır, Osmanlı Devleti içinde bulunduğu borç yükünden kurtulabilmek için Reji'nin faaliyetlerine göz yummak zorundadır. Üstelik devam eden savaşlar, ard arda alınan mağlubiyetler devleti ekonomik açıdan dar boğaza sürüklemiştir. Ekonominin bu dip dönemlerini fırsata çeviren Reji Osmanlı Devleti'ne borç vermeyi kabul etmiş, böylece imtiyaz süresini de uzatmıştır. Reji İdaresi'nin sözleşme tarihi 1914 yılında bitecekti. Osmanlı Devleti de Reji'den kurtulup tütün üzerinde devlet tekeli kurmayı planlıyordu. Ancak I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla iktisadi açıdan güçlük çeken Osmanlı Devleti Reji'den borçlanarak savaş için 1 500 000 Osmanlı Lirası finansman sağlamıştır. Karşılığında ise 1914 yılında imtiyaz süresi dolacak olan Reji ile yeni bir sözleşme imzalanarak imtiyaz süresi 15 yıl daha uzatılmıştır (Öztürk ve Keskin, 2011: 126). Devlet Reji'nin varlığından rahatsızlık duysa da iktisadi koşullar nedeniyle Reji'ye katlanmak zorunda kalmıştır.

Tablo 2. 1882-1908 Yılları Arasında Osmanlı Borçlarına Karşılık Duyun-ı Umumiye İdaresinin Tahsis Edeceği Net Hasılat Değerleri

Yıllar	Tütün Öşrü ve Tekeli(Osmanlı Lirası)
1882-83	888 429
1883-84	870 694
1884-85	794 945
1885-86	868 255
1886-87	842 114
1887-88	842 070
1888-89	823 467
1889-90	833 455
1890-91	818 382
1891-92	877 652
1892-93	888 559
1893-94	892 067
1894-95	927 140
1895-96	894 292
1896-97	861 793
1897-98	800 513
1898-99	814 003
1899-1900	792 857
1900-1901	834 681
1901-1902	890 852
1902-1903	970 185
1903-1904	1 015 962
1904-1905	996 146
1905-1906	995 790
1906-1907	1 022 553
1907-1908	1 059 422

Kazgan, H. (1985), 713

1854 yılında Kırım Savaşı'nın finansmanını kendi imkanlarıyla sağlayamayan devlet dış borçlanmaya yönelik tüm olumsuz görüşlere rağmen yurt dışından borçlanmak zorunda kalmıştır. Bu doğrultuda İngiltere'den 3 milyon sterlin borç alınmıştır. Bu borçlanmanın önemi aslında anlaşmanın maddelerinde gizlidir. Anlaşma gereği İngiltere ve Fransa verilen borcun savaşın finansmanında kullanıldığından emin olmak için birer komiser görevlendirmiştir (Blaisdell, 1940: 43-44). Böylece yabancı devletler Osmanlı maliyesi üzerinde ilk denetimi de sağlamıştır. Bu borçlanmanın ardından dış borç sıradan bir borçlanma halini almıştır. 1869-1875 arasında alınan borç tutarı 1854-1868 yılları arasındaki tutarın 2 katına ulaşmıştır (Pamuk, 1984: 55-56). Ekonomileri dış borçlanmaya iten nedenler arasında bütçe açıkları, ödemeler dengesinin açık vermesi, dış ticaret bilançosu açıkları, alınan borçların verimli yatırımlarda kullanılması yerine savaşın finansmanında kullanılması sayılabilir. Osmanlı Devleti'nde sayılan tüm bu nedenler dönem itibarıyla mevcuttur, üstelik uzun süren ve mağlup olunan savaşların ekonomik yükü oldukça ağırdır. Tüm bu gerekçeler nedeniyle Osmanlı Devleti sürdürülemez bir borç yapısının içine girmiştir.

II. Abdülhamid'in 1876 Meclis açılış konuşması şöyledir;

'Babam I. Abdülmecit Tanzimat'ı başlatıp ülkenin huzur içinde refaha ulaşması için gereken her tedbiri almış, işler de iyiye gider olmuşken Kırım Savaşı çıktı. Savaş dolayısıyla harcamalar arttı. O zaman değin kimseye bir akçe borcu olmayan hazinemiz borçlanmak durumunda kaldı. Borç kapısı işte böyle açıldı. Ama iç ve dış gailelerin sonu gelmedi. Devlet mali sıkıntıyı yenedi. Ödemeler durduruldu. Bu tutum dürüst bir hareket sayılmaz. Bu borç yaparak finansman, o günü, o anı kurtarır ama geleceği sıkıntıya sokar. Bu sıkıntı bizim tahta çıktığımız şu anda bütün ağırlığıyla karşımızdadır. Biz istibdat idaresine son vermeyi, demokrasinin bütün bu güçlükleri yenmeye kadir olacağına inandığımız için karar verdik. Hepinizden ricam şudur; el ve

gönül birliği ederek gerekli tedbirleri alın, çıkması yararlı olan yasaları çıkarın, mali reform yapın, ülkeyi bu sıkıntılı durumdan çıkarın'. (Gürsoy, 1984: 18).

Tablo 3: Dış Borçlar (1854-1874)

İstikraz tarihi	Anapara(OL)	Safi bedel(OL)	Faiz %	Borçlanma Nedeni
1854	3 300 000	2 640 000	6	Kırım Savaşı'nın finansmanı
1855	5 500 000	5 644 375	4	Bütçe açığı
1858	5 500 000	4 180 000	6	Kaimenin bir kısmının tedavülden kaldırılması
1860	2 240 942	1 400 588	6	Eski borçların ödenmesi
1862	8 800 000	5 984 000	6	Sultan Abdul Aziz'in mali ıslahat girişimleri, kaimelerin %40'ının satın alınması ve kalanının borç senedi olan tahvillerle değiştirilmesi
1863	8 800 000	6 248 000	6	Galata bankerlerine olan dalgalı borçları azaltmak ve ayarı bozuk olan paraları ortadan kaldırmak
1865	6 600 000	4 356 000	5	Eski borçların anapara ve faiz ödemeleri
1865	40 000 000	20 000 000	6	Borçlara karşı çıkarılmış olan tahvillerin hükümet tarafından uzun vadeli ve harici bir istikraza dönüştürülmesi
1869	24 444 442	13 200 000	3	Bütçe açıkları ve dalgalı borçların ödenmesi
1870	34 848 000	11 194 920	6	Rumeli demiryolları inşası için
1871	6 270 000	4 577 100	9	Borç anlaşması credit General Ottoman ve Londra'da Chon Sons ve Dent Palmer ile borç anlaşması yapılması
1872	5 302 220	5 222 686	5	Hükümetin çıkardığı tahvillerin credit General Ottoman ve Austo Ottoman Bankası tarafından %98,5 ihraç fiyatıyla satın alınması
1873	12 612 110	6 832 551	6	Devletin 1872 hazine tahvillerini zamanında ödeyemeyeceğini anladığından 1873 ikinci tertip umumi borçlar tahvilleri ihracı
1874	44 000 000	19 140 000	5	Vadesi dolan dış borç ve faizlerin ödenememesi nedeniyle devletin umumi gelirleri karşılık gösterilerek Osmanlı Bankası'nın imtiyazları genişletilmek şartıyla bankadan borç alınması
	238 773 272	127 120 220		Toplam borç

Dikmen, N. (2005), 143

1854-1874 döneminde çıkarılan tahvillerin itibari kıymetinin 5 298,7 milyon frank, fiili ele geçen paranın da 3 012,9 milyon franktır. Tahviller başabaş fiyatları üzerinden satılmamış, ortalama ihraç fiyatı %56,8 olarak gerçekleşmiştir. Bu durumda Osmanlı Devleti %43,2'lik fazladan borç yükü altına girmiştir (Dikmen, 2005: 144).

Tablo 4: 1886-1903 Arası Dış Borçlar

İstikraz tarihi	Anapara	Ele geçen meblağ	Faiz %	Borçlanma nedeni
1886	6 500 000	6 500 000	5	Osmanlı Bankası'ndan muhtelif tarihlerde alınan avansların düzenli borçlar haline çevrilmesi
1888	1 650 000	1 155 000	-	Osmanlı Devleti'nin Almanya'dan aldığı mühimmat bedelinin ödenmesi
1890	8 609 996	6 457 497	4	Mümtaz tahvillerin tebdile tabi tutulması
1890	4 999 500	4 399 560	4	İç ve dalgalı borçların muntazam borca tahvili
1891	6 316 920	5 685 228	4	Borç karşılığı yeni tahvil çıkarılması, Osmanlı Bankası ve Rothscil firması tahvillerin tümün %90 fiyatıyla satın almıştır
1893	1 000 000	700 000	4	Bütçe açıklarını karşılamak
1894	32 400 000	23 814 000	4	Rumeli demiryollarının imtiyazını alan şirketin 1885 yılında hükümete verdiği avansın ödenmemiş kısmı olan 20 637 624 frankın ödenmesi
1894	8 212 340	7 473 229	3,5	1854 ve 1871 istikrazlarının tahvili
1896	3 272 720	2 781 812	-	Rumeli Demiryolu Kumpanyası'na yapılacak ödeme, Girit isyanı ve Ermenistan olayları nedeniyle ortaya çıkan ek giderler
1902	8 600 000	6 880 016	4	Gümrük istikrazı tahvili
1903	2 376 000	2 376 000	-	Konya'dan Basra Körfezine uzanacak demiryolunun finansmanı
1903	48 960 000	39 902 400	-	1888 tarihli Balık avı istikrazının tahviline karar verilmesi

Yeniay, İ.H. (1964), 23

Bu bağlamda kırılma noktalarından bahsetmek yerinde olacaktır. İlk kırılma noktası 1838 Baltalimanı Antlaşması'dır. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti bağımsız bir ticaret politikası izleyemez duruma gelmiştir. Yurt dışından ithal edilen yabancı ürünlerle rekabet edemeyen yerli sanayi zarar görmüş, yurt içi piyasayı ithal ürünler ele geçirmiştir. Dolayısıyla dış ticaret açıkları ve bütçe açıkları hızlı bir artış trendine girmiştir. Bir diğer kırılma noktası Kırım Savaşı'nın finansmanı sorunudur. Gelir yaratmada zorlanan devlet savaşın finansmanı için çaresiz kalmıştır. Kırım Savaşı'nın finansmanı en görünür neden olsa da bu sürdürülemez borç dinamiğinin başlangıcını 16.yüzyıl ortalarından itibaren gözlemlenen mali bunalımda aramak gerekir. Mali bunalımın derinleşerek devam etmesi bütçe dengesinde bozulmalara yol açmıştır.

TBMM açılmasıyla birlikte Reji İdaresi ile ilgili düzenleme yapılmıştır. İlk bütçe görüşmelerinde Reji'nin varlığı kabul edilmiş ancak vergilerin Ankara Hükümeti'ne ödenmesine karar verilmiştir. Reji nihayetinde 26 Şubat 1925 tarihinde kabul edilen 558 sayılı Tütün İdare-i Muvakkatesi ve Sigara Kağıdı İnhisarı Hakkında Kanun ile 4 milyon Türk lirasına satın alınarak devletleştirilmiştir. 1933 yılında da Tekel kurulmuştur (Öztürk ve Keskin, 2011: 147).

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin 1838 Baltalimanı Ticaret Antlaşması'ndan itibaren dış ticareti kontrol etme yetkisini kaybetmesi oldukça kısa süre sonra ülke ekonomisinde mali dengelerin bozulmasına yol açtı. Baltalimanı Antlaşması ile birlikte ucuz ithal ürünlerin ülkeyi istila etmesi ve bu ürünlerle rekabet edemeyen Osmanlı esnafının her geçen gün zor duruma düşmesi görünen en belirgin etkilerdi. Ancak kısa süre sonra devlet gelir yaratmakta zorlanmaya başladı. Yurt içi üretimin arttırılamaması, çoğunlukla Osmanlı hammaddelerinin ihraç edilmesi ve bu hammaddelerin yurt dışında işlenerek mamül ürün şeklinde ülkeye dönmesi dış ticaret dengesini bozmuştu. Üstelik yurt içinde üretimin gerçekleştirilmesi için gerekli olan makine, teçhizat hatta kalifiye eleman ihtiyacı yurt dışına bağımlılığın en bariz göstergeleriydi. Gerekli teknoloji transferi sağlansa bile bunu

kullanacak nitelikli eleman bulmak son derece güçtü. Tüm bu kısıtlar ekonominin üretim hacminin düşük seyretmesine yol açıyordu.

Ekonomide yaşanan sorunlara bir de devam eden savaşlar, alınan mağlubiyetler eklenince devlet mali açıdan oldukça zor duruma düştü. 1853 Kırım Savaşı'nın finansmanı ivedilikle çözülmesi gereken bir problemdi. Savaşın finansmanını yurt içi kaynaklarla finanse edemeyeceğini gören devlet çaresiz bir şekilde dış borçlanmaya başvurmak zorunda kaldı. Osmanlı idarecileri ve toplum her ne kadar dış borçlanmaya karşı tavır sergilemiş olsalar da artık bu bir zorunluluk haline gelmişti. Böylece devlet ilk dış borçlanmayı yapmış oldu. Ancak ne yazık ki bu son borçlanma olmadı, devlet bu tarihten itibaren sık sık yabancı kaynaklara başvurarak borçlandı, bir süre sonra da dış borçlanma olağan bir borçlanma şekli haline geldi.

Borçların ödenmesi gelir yaratmakta zorlanan Osmanlı ekonomisi için oldukça güçtü. Alınan borçların gelir yaratan yatırımlarda kullanılamaması, savaşın finansmanı için harcanması ekonomiyi borcun borçla kapatıldığı bir döngüye sürükledi. 1875 yılında devletin artık borçlarını ödeyemeyeceğini açıklaması Avrupalı borç verenleri endişeye sürükledi. Alacaklarını nasıl tahsil edeceklerini planlamaya başladılar. Bu noktada Osmanlı Devleti'nin yakından takip ettikleri verimli üretim alanları daha da önemli hale geldi. Tütün en dikkat çeken üründü. Tütünden elde edilen gelire bir şekilde el koyarak alacaklarını tahsil etmek öncelikli amaçları haline geldi. Bu amaç doğrultusunda ilk önce 1879 yılında Rüşumu Sitte İdaresi kuruldu. Böylece tütün başta olmak üzere birtakım gelirlerin bu idarenin yönetimine verilmesi sağlandı. Rüşumu Sitte'yi ileride kurulacak olan Duyun-ı Umumiye'nin hazırlık aşaması olarak değerlendirmek mümkündür. Rüşumu Sitte'nin ilk yılında gelir seviyesinin tatmin edici düzeyde olması dikkatleri tütün üzerine toplamıştır. Tütün üzerinden elde edilecek geliri artırmanın yolları aranmaya başlanmıştır. 1881 yılında tütünden elde edilen gelir Duyun-ı Umumiye'ye bağlandı. Osmanlı borçlarının ödenmesini sağlamak için gelir yaratıcı her türlü faaliyeti denetlemek isteyen bu kurumun çabaları sonucunda 1883 yılında Reji İdaresi kurulmuş oldu.

Reji İdaresi Duyun-ı Umumiye'yi memnun eden bir kurum olsa da Osmanlı Devleti'ni ve halkı son derece rahatsız eden bir şirket olmuştur. Tütünün ülkedeki tek alıcısı konumuna gelmesi nedeniyle bir tekel gücüne sahip olan şirketin bu gücü üreticinin aleyhine kullanmıştır. Kar maksimizasyonu hedefi doğrultusunda faaliyet gösteren Reji üreticinin sorunları, ihtiyaçları ya da verimliliğin artırılması gibi konularla ilgilenmemiş yalnızca tütünü üreticiden ucuza alıp yüksek fiyattan satmaya odaklanmıştır. Bu yaklaşım üreticinin Reji'den şikayetçi olmasına yol açmıştır. Ürünü ucuza Reji'ye satmak zorunda kalan üreticinin tütün üretimi, dağıtımı, depolanması gibi konulardaki talepleri dikkate alınmamıştır. Reji İdaresi'nin anlaşma gereği inşa etmesi gereken depo alanlarını inşa etmediği, ettiği durumlarda ise yüksek kira bedelleri istediği ve üreticiyi zor duruma düşürdüğü görülmüştür. Üretici bazı bölgelerde özellikle Karadeniz bölgesinde Reji İdaresi'nden çok rahatsız olduğu için üretimi bırakıp Rusya'ya gitmiş ve burada tütün üretimine destek olmuştur. Reji'den şikayetçi olan ve ürününü Reji'ye satmak istemeyen üretici bu sefer yasa dışı yollara başvurmuş tütün kaçakçılığı artmıştır. Üstelik bu kaçakçılığa devletin göz yumduğu ya da en azından gerekli şekilde kaçakçılıkla mücadele etmediği görülmüştür. Devlet görevlileri ve bazı askerler kaçakçılığı görmezden gelen bir tutum sergilemişlerdir. Kaçakçılığı önlemek isteyen Reji kendi kolluk kuvvetlerini kurmuş, kaçakçılarla silahlı çatışmalara girmiştir. Bu çatışmalarda çok sayıda insan hayatını kaybetmiş ya da sakatlanmıştır. Devletin kendi güvenlik gücü dışında bir yapının halk ile çatışmaya girmesi Reji'ye yönelik olumsuz bakış açısını daha da pekiştirmiştir. Dönemin basın yayın organları Reji İdaresi ile ilgili oldukça sert yazılar yayınlamış, üreticinin sesi olmaya çalışmıştır. Reji İdaresi ise süreci yönelik herhangi bir tavır değişikliğine gitmemiş karını öcelemeğe devam etmiştir. Osmanlı Devleti ise Reji'nin kötü idaresinin farkındadır ancak içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar gerekli karşılığın verilmesini engellemektedir. Reji İdaresi karını resmi belgeler üzerinde düşük göstererek anlaşma gereği Osmanlı Devleti'ne ödemesi gereken payı da düşük ödemektedir. Reji İdaresi'nin aslında yalnızca halkla değil devletle ilişkileri de iyi değildir. Osmanlı Devleti de Reji İdaresi'nin imtiyaz süresinin sona ermesiyle bir tütün tekeli kurmayı planlamaktadır. Reji İdaresi'nin imtiyaz süresinin sona ermesine çok yakın bir zamanda Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması Osmanlı Devleti'nin finansman ihtiyacı çekmesine neden olmuştur. Her türlü fırsatı değerlendirmek isteyen Reji İdaresi Osmanlı devletinin finansman ihtiyacını sağlamış karşılığında ise 1914 yılında bitecek olan imtiyaz süresini 15 yıl daha uzatmıştır.

Reji İdaresi Osmanlı Devleti'nde tütün üretimi, dağıtımı, depolanması faaliyetlerini yöneten, tütünü üreticiden ucuza alıp pahalıya satan, bu sayede elde ettiği geliri sözleşme şartlarına uygun olmayan şekilde dağıtarak Osmanlı devletini zarara uğratarak kendi çıkarını maksimize eden, üreticiyi zor durumda bırakan, kendi kolluk güçleriyle kaçakçılarla silahlı mücadeleye giren, halkın nefretini kazanmış olan bir idaredir. Böylesine olumsuz nitelikleri olan bir kurumun uzun süre Osmanlı tütün üretimi ve satışını elinde tutmasının tek nedeni de

Osmanlı devletinin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılardır. Devletin borçlarını ödeyememesi, gelir yaratan yatırımlar gerçekleştirememesi ve bir kısır döngü içine giren borç dinamiği bu şirkete uzunca bir süre tahammül etmesine yol açmıştır.

Kaynakça | References

- Akhisari, A. (2015), *Tütün İçmek Haram mıdır? Bir Osmanlı Risalesi*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Akpınar, M. (1998), *Reji İdaresi (1908-1925)*, Trabzon: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altun, M. (1995), *Osmanlı Tütün Tekeli Memalik-i Osmaniye Duhanları Müsterek'ül Menfaa Reji İdaresi*, Ankara: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altunsoy, B. (2021), Reji Uygulamalarını ve Tütün Kaçakçılığını Engellemeye Yönelik Bir Girişim: Kordon Bölükleri, *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(40),547-602.
- AuthemaN, A. (2002), *Bank-ı Osmani-i Şahane*, İstanbul: Osmanlı Bankası Yayınları.
- Batman, M. (2013), *Tobacco Smuggling In The Black Sea Region Of The Ottoman Empire 1883-1914*, İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baykara, R. (2004), Ehlikeyfin Kitabı, (Haz: Fatih Tıgılı) içinde, *Osmanlı Devleti'nde İlk Tütün İçme Yasağı ve İktisadi Sebebi* (s. 301-304), İstanbul: Kitabevi.
- Blaisdell, D. (1940), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Avrupa Mali Kontrolü*, İstanbul: T.C. Maarif Vekilliği Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi Yayını, Yayın No: 24.
- Çiftçi, C. (2014), I.Uluslararası Düzce Tarih ve Kültür Sempozyumu Kitabı, A.Ertuğrul (Ed.) içinde, *Düzce'de Tütün Üretimi ve Reji İdaresi (s.170-181)*, Gaye Kitabevi.
- Deligöz, O. (2008), *Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi*, Ankara: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, K. (2019), II.Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Basımında Tütün Tarımı ve Reji Şirketi, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt 22, sayı 41.419-445
- Dikmen, N. (2005), Osmanlı Dış Borçlarının Ekonomik ve Siyasi Sonuçları, *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 19 (2), s. 137 – 159.
- Dığıroğlu, F. (2007), *Trabzon Reji Şirketi (1883-1914)*, İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.
- Dığıroğlu, F. (2014), Selanik Ekonomisinde Unutulmuş Bir Alan: Tütün Üretimi, Ticareti ve Reji (1883-1912), *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, XLIII, 227-272.
- Doğruel, F.- Doğruel. S. (2000), *Osmanlıdan Günümüze Tekel*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Ekinci, M. F. (2008), *Türkiye'nin Mali İntiharı*, Ankara: Platin.
- Eldem, V. (1994), *Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Emiroğlu, K. (1993), Trabzon'da II. Meşrutiyet'te Tütün Rejisiyle Mücadele, *Trabzon Dergisi*, Sayı 3, 34-45.
- Ferid, H. (2008), *Osmanlıda Para ve Finansal Kredi*, cilt III Bankacılık, Haz. Mehmet Hakan Sağlam, İstanbul: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü.
- Genç, H., Oktar, T. (2014), Mucizeden Belaya Yolculuk Tütün, Mercimek vd, (Ed) içinde, *Tütün İdaresinin Rejiden Tekele Dönüşümünün Hikayesi*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul.
- Georgeon, F. (2006), *Osmanlı Türk Modernleşmesi 1900-1930 Seçilmiş Makaleler*, İstanbul: çev.: Ali Berkday, Yapı Kredi Yayınları.
- Gözcü, A., Çakmak, F. (2014), Mucizeden Belaya Yolculuk Tütün, Mercimek vd (Ed) içinde, *Osmanlı Toplumunda Tütün Merkezli Çatışma Alanı: Kolcular ve Ayıngacılar*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul.
- Günaydın, G. G. (2009), Canik Mutasarrıflığı'nda Tütün Rejisi Uygulamalarına Karşı Tütün Amelelerinin Tepkileri (1908), *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, cilt 7, sayı 7, 105-116.

- Gürsoy, B. (1984), 100. Yılında Düyun-U Umumiye İdaresi Üzerine Bir Değerlendirme, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, c 10, 1-43.
- Güvemli, O., Zeytinoğlu, A. Emin, E. (2016), Osmanlı İmparatorluğunda Çift Yanlı Kayıt Yönteminin XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Bir Sanayi İşletmesinde İlk Kez Uygulanması: Tütün Rejisi Örneği, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Temmuz (11),197-223.
- Hobsbawm J. E. (2010), *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik 'Program, Mit, Gerçeklik'*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kantarzade, Ş. R. (1340), *Acı Hakikatler, Reji'yi Nasıl Mağlup Ederiz*, Bursa: Matbuayı Orhaniye.
- Karaca, A. (2007), Tütün Kitabı, G.Naskali (ed), *Osmanlı İmparatorluğunda Reji Ve Tütün Kaçakçılığında Trabzon Örneği: Bir Yabancı Sermaye Serüveni (s.56-73)*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Karagöz, F. G. (2020), 17.Yüzyılda Mühimme Defterleri ve Ayntab/Antep Şeriye Sicilleri Örneklerinde Kahvehanelerin Kapatılması ve Tütün Yasaklarının Uygulanması, *Hacettepe HFD*, 10(2), s.494-554.
- Kazgan, H. (1984), *Osmanlı İmparatorluğunda Tütün Tekeli*, Ekonomi Ansiklopedisi 3, Pagmaş Yayınları.
- Kazgan, H. (1985), *Düyun-ı Umumiye*, Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, 691-716,3, *İletişim Yayınları*.
- Lewis, B. (1997). *Düyun-ı Umumiye*, The Encyclopaedia, Brill.
- Morawitz, C. (1978), *Türkiye Maliyesi*, Ankara: Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını.
- Mutlucağ, H. (1967), Düyun-ı Umumiye ve Reji Soygunu, *Belgelerle TÜRK Tarihi Dergisi*,2, 32-37.
- Müdersioğlu, A. (1990), *Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Naima, M. (2007), *Tarih-i Naima*, Cilt II-IV, Haz. Mehmet İpşirli, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Noviçev, A.D. (1979). *Osmanlı İmparatorluğunun Yarı Sömürgeleşmesi*, çev.Nabi Dinçer, Ankara: Onur Yayınları.
- Oktar, T. (1992), *Osmanlı Devleti'nde Reji Şirketi*, İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.
- Ösen, S. (2016), 20.Yüzyıl Başlarında İzmit Sancağında Tütün Üretiminde Karşılaşılan Sıkıntılar ve Tütün Kaçakçılığı, Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri, *Kocaeli Büyükşehir Yayınları*.
- Özen, Ş. (2012), *Tütün*, TDVİA, cilt 42.,5-9.
- Öztürk, M. Y., Keskin, N. E., (2011). Osmanlıda Yabancı Yatırımlar Duyunu-ı Umumiye ve Tütün Rejisi, *Memleket Siyasi Yönetim*, 6/16, 116-150.
- Pamuk, Ş. (2018), *Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme (1820-1913)*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Pamuk, Ş. (1984), *Osmanlı Ekonomisi ve Dünya Kapitalizmi (1820-1913)*, Ankara: Yurt Yayınları.
- Parvus, E. (2005), *Türkiye'nin Mali Tutsaklığı*. (Haz: Muammer Sencer), İstanbul: İleri Yayınları.
- Quataert, D. (1987), *Osmanlı Devleti'nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş*, Ankara: Yurt Yayınları.
- Toprak, z. (1982), *Türkiye'de Milli İktisat (1908-1918)*, Ankara: Yurt Yayınları.
- Ünal, M. (2007), Tütün Kitabı, G.Naskali (Ed), içinde *Tütünün Dört Yüzyılı*, Kitabevi Yayınları,(s.17-33), İstanbul.
- Üskül, Z. (2019), *Hüdavendigâr Vilayetinde Tütüncülük ve Reji İdaresi*, Bursa: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yardımcı, E. (2020), Reji Dönemi Tütün Kaçakçılığının Toplumsal Anlamı ve Temsilleri, *Kebikeç: İnsan Bilimleri için Kaynak Araştırmaları Dergisi*, sayı 49, 103-122.
- Yeniay, İ. H. (1964). *Yeni Osmanlı Borçları Tarihi*, İstanbul: İ .Ü. İktisat Fakültesi, Yayın No:150, Ekin Basımevi .

Yılmaz, F. (2005), *Osmanlı İmparatorluğunda Tütün: Sosyal, Siyasi ve Ekonomik Tahlili, 1600-1883*.İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, F. (2012), *Tütün*, TDVİA, cilt 42,1-4.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE TEKNİK ARAŞTIRMALAR
DERGİSİ

İbni Mühennâ Lügati'nin Bibliothèque Nationale (Paris) Nüshası

Kemal Aydın

Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Konya, Türkiye
kmlaydin4242@yaani.com, ROR ID: ror.org/045hgzm75

Öz

13. yüzyılın ikinci yarısında yazıldığı düşünülen İbni Mühennâ Lügati, diğer ismiyle Hilyetü'l-insân ve Halbetü'l-lisân, Türk dilinin önemli dil yadigârlarından biridir. Lügat Türkçenin yanında Farsça ve Moğolca dil malzemesi için de önem arz etmektedir. Eserin şu ana kadar altı nüshası tespit edilmiştir. Bu nüshaların üçü Oxford şehrindeki Bodleian Kütüphanesi'nde, biri Berlin'de, diğeri de Paris Milli Kütüphanesi'ndedir. Sonradan keşfedilen nüsha ise İstanbul nüshasıdır. Eserin İstanbul nüshasına yoğunlaşan çalışmaların yanında diğer nüshaları üzerine, Melioranski'nin mukayeseli yayınının dışında müstakil çalışmalar yoktur. Üstelik bu çalışmanın Rusça olması da çalışmaya erişimi zorlaştırmaktadır. Bundan dolayı eserin diğer nüshaları üzerine müstakil çalışmaların yapılması gerekmektedir. Biz de bu gerekliliğin bir sonucu olarak eserin Paris Bibliothèque Nationale nüshasını ele aldık. Bu makalede eserin genel özellikleri üzerinde durulacak ve Paris nüshası ile İstanbul nüshası arasındaki farklı ve ortak yönler incelenecektir.

Anahtar Kelimeler

İbni Mühennâ Lügati, Bibliothèque Nationale, Turc 208, Harezmi, Kıpçak

Atıf Bilgisi

Aydın, K. (2023). İbni Mühennâ Lügati'nin Bibliothèque Nationale (Paris) Nüshası. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 21 (1), 72-102.

<https://dx.doi.org/10.59768/sustad.2023.6>

Makale Türü	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi	18.05.2023
Kabul Tarihi	22.06.2023
Yayın Tarihi	26.06.2023
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme * Bu makale Mustafa Toker danışmanlığında hâlen çalışılmakta olan“İbni Mühennâ Lügati Bibliothèque Nationale Nüshası (İnceleme – Metin – Tercüme - Dizin), [Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü] adlı Yüksek Lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Etik Beyan	
Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate
Etik Bildirim	sosyoteknik@selcuk.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı ve Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Bibliothèque Nationale (Paris) Copy of Ibn Muhennā Dictionary

Kemal Aydın

Selçuk University, Faculty of Letters, Turkish Language and Literature, Konya, Türkiye
kmlaydin4242@yaani.com, ROR ID: ror.org/045hgzm75

Abstract

The İbni Mühennâ Dictionary, which is thought to have been written in the second half of the 13th century, also known as Hilyetü'l-insân and Halbetü'l-lisân, is one of the important linguistic heirlooms of the Turkish language. Besides Turkish, the dictionary is also important for Persian and Mongolian language material. Six copies of the work have been identified so far. Three of these copies are in the Bodleian Library in Oxford, one in Berlin and the other in the national library of Paris. The copy discovered later is the Istanbul copy. In addition to the studies focusing on the Istanbul copies of the work, there are no separate studies on other copies other than Melioranski's comparative publication. Moreover, the fact that the study is in Russian makes it difficult to access the study. Therefore, it is necessary to carry out separate studies on other copies of the work. As a result of this necessity, we handled the Paris Bibliothèque Nationale copy of the work. In this article, the general features of the work will be emphasized and the differences and common aspects between the Paris copy and the Istanbul copy will be examined.

Keywords

Ibn Mühenna Dictionary, Bibliothèque Nationale, Turc 208, Khwarezm, Kipçak

Citation

Aydın, K. (2023). The Bibliothèque Nationale (Paris) Copy of Ibn Mühenna Dictionary. *Selcuk University the Journal of Social and Technical Researches*, 21 (1), 72-102.
<https://dx.doi.org/10.59768/sustad.2023.6>

Article Type	Research Article
Date of Submission	18.05.2023
Date of Acceptance	22.06.2023
Date of Publication	26.06.2023
Peer-Review	Double anonymized - Two External * This article has been prepared on the basis of the master's thesis titled "İbni Mühenna Dictionary Bibliothèque Nationale Copy (Review - Text - Translation - Index), [Selçuk University, Institute of Social Sciences, (continued)] that we are still working on under the supervision of Mustafa Toker.
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - iThenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	sosyoteknik@selcuk.edu.tr
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Giriş

Türk dili tarihî süreçte pek çok dille irtibat kurmuştur. Bu irtibatın bir neticesi olarak gittiği coğrafyanın ve kültürün diliyle alışverişte bulunmuştur. Coğrafi ve kültürel etkileşimlerin bir gereği olarak insanlık tarihinin doğal seyri içinde diller arasında bu tür alışverişlerin olması olağandır fakat Türk dili bu tabii dairenin ve ağın dışında bir yerde konumlanmaktadır. Bunun sebebi tarihte belki hiçbir dilde olmayan bir hareketliliğin ve dinamizmin Türk diline mahsus oluşudur. Bu hareketlilik ve canlılık bazı ihtiyaçları da beraberinde getirmiştir. İrtibat hâlinde olunan topluluklar ile Türk dili arasındaki dil engelini aşmak için kaleme alınan mukayeseli sözlük ve gramer çalışmaları da bu ihtiyaçtan doğmuştur. Türk dili açısından bu tür çalışmaların tarihini 11. yüzyıla kadar götürmek mümkündür. Kâşgarlı Mahmut ile başlatılabileceğimiz bu süreç Türklerin yoğun olarak bulunduğu Harezmi ve Mısır coğrafyasında da görülmüştür. Bu tür çalışmaların gayelerinden birisi ve belki de en önemlisi, Türklerin hâkim olduğu bölgelerdeki Türk olmayan unsurlara Türk dilini öğretmektir. Mısır coğrafyası bunun en zengin örneklerini vermiştir. Söz konusu çalışmaların kimisi de sadece Türk dilinin öğretimini amaçlamakla kalmamış, coğrafyaların kesişim noktasındaki diğer diller hakkında da jeopolitik önemlerine binaen, çalışmaların yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu tür çalışmalardan birisi de İbni Mühennâ tarafından XIII. yüzyılda kaleme alındığı tahmin edilen gramer ve sözlük kitabıdır.

İbni Mühennâ'nın lügati üzerine yapılan çalışmalar XX. yüzyılın başlarına değin gitmektedir. Bu konudaki mühim çalışmaların ilki Melioranski'nin, eserin beş nüshasını göz önünde bulundurarak hazırladığı çalışmasıdır (Melioranskiy, 1900). Daha sonra 1922 yılında eserin İstanbul nüshasını Türkiye'de Kilisli Rıfat yayımlamıştır (Kilisli Rıfat [Bilge], 1340/1922). İlerleyen yıllarda eser üzerine yapılan bir diğer çalışma Abdullah Battal Taymas'a aittir (Taymas, 1988). Taymas, eserin sözlük kısmını neşretmiştir. Fakat bütün bu çalışmalar daha çok eserin İstanbul nüshasına ve Türkçe kısmına yoğunlaşmıştır. Nicholas Poppe ise İstanbul nüshasının Moğolca kısmını yayımlamıştır (Poppe, 2017).

Son yıllarda İstanbul nüshası üzerine yapılan en geniş kapsamlı çalışma Savaş Karagözlü'nün 2016'daki doktora çalışmasıdır (Karagözlü, 2016). Karagözlü, İstanbul nüshasının Farsça, Türkçe ve Moğolca olmak üzere bütün bölümlerini neşretmiştir. Bu çalışmanın Türkçe kısmı ise daha sonradan ayrı bir eser olarak basılmıştır (Karagözlü, 2018).

XIII. yüzyıl, Türk siyasi hayatı ve coğrafyası açısından olduğu kadar kültür hayatı için de dönüm noktalarından birini teşkil etmektedir. Bu yüzyılda başlayan Moğol yayılmacılığı dünyanın büyük bir kısmını etkilediği gibi Türk coğrafyasını da etkilemiştir. Moğol akınları neticesinde birçok Türk topluluğu yerini değiştirmek ve göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göç hareketlerinden Türk dili de nasibini almıştır. Böylece Türk dili hem kendi içinde lehçeleriyle hem de farklı coğrafyaların diliyle karışmıştır. Ahmet Caferoğlu Türk dilinin bu dönemdeki konumunu şu sözlerle ifade etmiştir:

“XII. yüzyıl sonlarına doğru geniş Orta-Asya sahasının üçüncü medeniyet dili yerini tutan Türkçe, XIII. yüzyıl Moğol istilasıyla, daha geniş bölgelere ve ülkelere yayılmaya başlamıştır. Etnik yerleşmeler ve taşmalar bakımından önemli bir inkılâp devri yaratan Moğol istilası, birçok Türk uruğlarının yeni yeni sahalarda yerleşmesini ve bunların yerli sosyal ve medenî hayat üzerinde etkili olmalarını temin etmiştir (Caferoğlu, 1984, s. 144) İlhanlı Devleti esasen başlarda büyük Moğol imparatorluğunun bir parçası olmasına rağmen daha sonradan içine farklı etnik unsurların, özellikle de Türklerin dâhil olmasıyla heterojen bir yapı arz etmiştir. Bu yapının şekillenmesinde şüphesiz devletin merkezinin İran-Harezmi coğrafyası olması etkili olmuştur. İlhanlı Devleti'nde Türk unsurunun yanında Fars ve Arap unsurları da mevcuttu. Türk, Moğol, Fars ve Arap kültürlerinden müteşekkil bu yapıyı yansıtan en önemli eserler XIII. yüzyıl İlhanlı coğrafyasında yazılmış eserlerdir.

Bu eserlerden biri ve belki de en önemlisi İbni Mühennâ'nın yazmış olduğu sözlük ve gramer kitabıdır. Eserin ilim dünyasına tanıtılma tarihi oldukça eski olmasına rağmen üzerine yapılan çalışmalar sınırlıdır. Bu çalışmalar genellikle İstanbul nüshası etrafındaki çalışmalardır. Melioranski'nin, XX. yüzyılın başındaki, beş nüshayı esas alan tenkitli metni dışında bu nüshaları müstakil olarak ele alan çalışmalar yoktur. Melioranski'nin tenkitli metninde de İstanbul nüshası çalışmaya dâhil değildir. Bizim çalışmamıza konu olan nüsha ise İbni Mühennâ Lügati'nin Bibliothèque Nationale (Paris) nüshasıdır.

1. İbni Mühennâ Lügati'nin Bibliothèque Nationale Nüshası

Üzerinde çalıştığımız nüsha, Paris Bibliothèque Nationale kütüphanesinin Türkçe yazmalar bölümünün “Turc 208” kısmında kayıtlı nüshadır. Paris nüshası müstakil olarak daha önce çalışılmamış olsa da Melioranski İbni Mühennâ'nın beş nüshasını karşılaştırmalı olarak ele aldığı çalışmada Paris nüshasına da yer vermiştir (Melioranskiy, 1900). Melioranski'nin doktora tezi olan bu çalışmada Paris nüshasının yanında kullanılan diğer dört nüshanın üçü Oxford şehri Bodleian Kütüphanesi'nde bulunan nüshalardır. Diğer nüsha ise Berlin'deki nüshadır.

Nüshanın adı kütüphane tarafından yazmanın birinci sayfasında “Manuel de grammaire” yani “Gramer El Kitabı” olarak kaydedilmiştir. Kütüphane, eserin dilini Osmanlı Türkçesi olarak kaydetmiş, tarihî aralığını ise 1486-1500 yılları olarak vermiştir. Bunun dışında eserde müellif kaydının olmadığı belirtilerek eserde Osmanlı Türkçesi ile Çağatay Türkçesi arasında ilginç dil bilgilisel karşılaştırmalar yapıldığı ifade edilmiştir. Bunlara ilaveten eserin bölümlerinin karışık olduğundan bahsedilerek eserin boyutu (17x11), hattı (nesih) ve varak sayısı (60) gibi teknik konular hakkında bilgi verilmiştir (Blochet, Catalogue des manuscrits turcs, 1932).

Bibliothèque Nationale nüshası eserin sadece Türkçe bölümünü ihtiva etmektedir. İstanbul nüshasında ise eserin Farsça, Türkçe ve Moğolca bölümleri bulunmaktadır.

Çalıştığımız nüshanın birinci sayfası besmele ile başlamaktadır. Besmelenin altına “*El-Kısmu's-sānī mine'l-kitābi fi'l-luğati't-Turkiyye*” yazılmıştır. Daha sonra kitap özet biçimde tanıtılmış ve eserdeki bölümler, kısımlar, bab başlıkları, fasıllar, türler vb. konular hakkında bilgi verilmiştir. Birinci nev'in önsöz, isimlerin çekimi, fiillerin çekimi, harflerin (seslerin) konumları gibi başlıklardan ve yedi baktan oluştuğu belirtildikten sonra “birinci bab” başlığı altında alt başlık olarak aşağıdaki altı faslın isimleri verilmiştir:

Birinci Fasil: Gelecek zaman
İkinci Fasil: Mastar
Üçüncü Fasil: Emir
Dördüncü Fasil: Failsiz/Edilgen
Beşinci Fasil: Geçişli, işteş, istek
Altıncı Fasil: Olumsuzluk

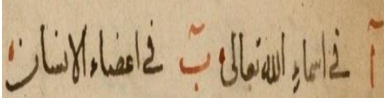
Eserde ikinci nev' olarak ise 24 alt başlık verilmiştir. İstanbul nüshasının Türkçe bölümünde bu kısımda verilen alt başlık sayısı yirmi ikidir. İstanbul nüshasında bulunmayıp Paris nüshasında bulunan iki alt başlık (17-18. alt başlıklar) “Yer ve İlgili İsimler” ile “Yapı ve Meskenler” alt başlıklarıdır. Paris nüshasındaki bu yirmi dört başlık aşağıda gösterilmiştir:

1. Allâhu Ta'âlâ'nın İsimleri	13. Yırtıcı ve Vahşi Hayvanlar
2. İnsanın Organları	14. Kuş İsimleri
3. Akrabalık ve Soy	15. Farklı Sesler
4. İnsanların Sınıfları	16. Sürüngenler ve Böcekler
5. Zıt Anlamlı İsimler	17. Yer ve İlgili İsimler
6. Meslek İsimleri	18. Yapı ve Meskenler
7. Hastalıklar ve İlaçlar	19. Su İsimleri
8. İçecekler ve Yiyecekler	20. Ağaç ve Bitkilerin İsimleri
9. Giysiler, Örtüler ve Renkler	21. Gökle İlgili Kavramlar
10. Ev Eşyaları	22. Zamanlar
11. Hayvanlar	23. Hesap ve Sayılar
12. Aletler ve Silahlar	24. Diğer İsimler

Başlıkların yazımında, iki nüsha arasında “fi harf-i cerinin yazımıyla ilgili farklılık göze çarpmaktadır. İstanbul nüshasında bu harf-i cer kullanılmazken Paris nüshasında kullanılmıştır. Aşağıda bu yazımla ilgili bir örnek verilmiştir:

Paris Nüshası 2a/1

İstanbul Nüshası 3a/10

Bundan sonra başlangıç (temhid) bölümü gelir. Bu bölümde Türk alfabesindeki harf sayısının yirmi üç olduğu belirtilip harfler gösterilmiştir. Aynı bölümde Türk dilinin yapısı hakkında bilgiler verilerek müellifin “Türkistan dili” olarak nitelediği lehçenin genel fonetik özellikleri okuyucuya aktarılır. Bu bölüm de dâhil olmak üzere, İstanbul nüshası ve Paris nüshası arasında birçok noktada ortaklık göze çarpmaktadır. İki nüsha arasındaki farklılıklar daha çok kelimelerdeki ses ve şekil farklılıklarından ibarettir. Bunun yanı sıra kelimelerle ilgili sayısal farklılıklar da göze çarpmaktadır. Çalışmamızda üzerinde duracağımız hususlar genellikle bu noktalar olacaktır.

2. İbni Mühennâ Lügati’nin Paris Nüshası ve İstanbul Nüshası Arasındaki Farklılıklar

Bu bölümde iki nüsha arasındaki ses ve şekil bilgisi açısından mevcut olan genel farklılıklar gösterilecektir.

2.1. Ünlü Farklılıkları

İki nüsha arasındaki ünlü farklılıkları şu şekildedir:

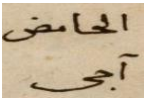
/a-/ ~ /e-/

PN acı “ekşi” ~

İN eçig

49a/6

135b/3

Burada bir hususu belirtmekte fayda görüyoruz; Paris nüshasında c/ç ve k/g (Farsi ك) gibi harflerin yazımındaki ayrımlar belirgin olduğu için bu yazımı tercih ettik. Metinde bazı kelimelerin iki farklı biçimde yazılması da bu ayrımı doğrulamaktadır.

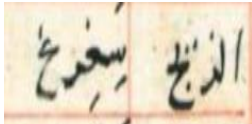
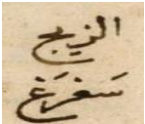
/-a-/ ~ /-ı-/

PN sağrağ ~

İN sıgrıg “Bir tür ip”

46a/6

130a/9

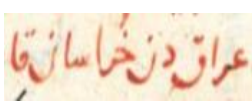
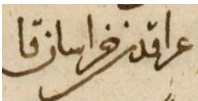

PN ‘Irak’ dan ~

İN ‘Irak’ dım “Irak’tan”

14a/11

76a/6

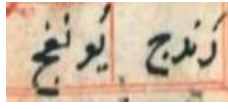
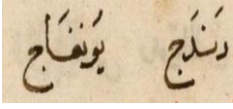

/-a-/ ~ /-u-/

PN **yongaç** ~ İN **yonguç**

47a/5

132a/3

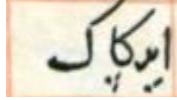
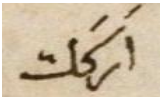

/e-/ ~ /i-/

PN **erkek** ~ İN **irgek**

37b/4

115a/9

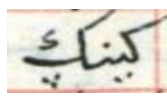
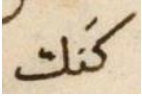

/-e-/ ~ /-i-/

PN **keñ** “geniş” ~ İN **kiñ**

43b/4

125b/9

Ayrılma hâli ekinde de görülen bir farklılıktır. Paris nüshasında ayrılma hâli eki olarak +dAn kullanılır. İstanbul nüshasında ise +dAn ekinin yanında +dIn eki de kullanılır.

PN **men+den** ~

İN **men+din** “benden”

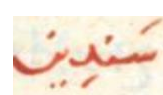
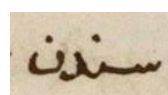
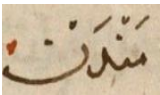
PN **sen+den** ~ İN **sen+din**

12b/8

76a/4

11b/2

76a/4

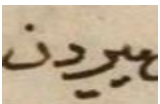

PN **yiri+den** ~

İN **yirin+din**

34b/11-12

109b/12

/e-/ ~ /ö-/

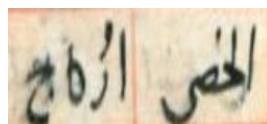
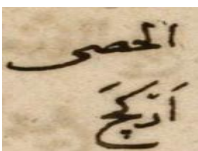
BN **erkeç** “bir tür teke”

~

İAMK **örkeç**

52a/6

141a/5

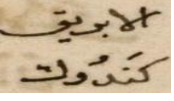

/-e-/ /-ü-/PN **kendük** “ibrik, sürahi” ~ İN **kündüg**

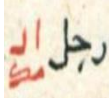
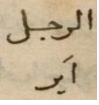
51a/8

139a/6

/é-/ ~ /e-/PN **ér** ~ İN **er**

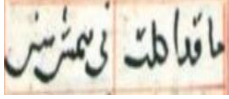
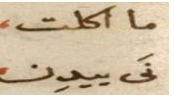
5b/13

64a/11

/-é-/ ~ /-i-/PN **né** ~ İAMKY **ni** “ne”

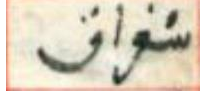
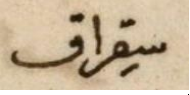
16a/3

78b/6

/-i-/ ~ /-a-/PN **sıkraḡ** “testi” ~ İN **saḡraḡ**

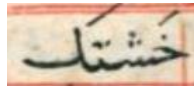
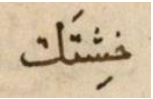
51a/8

139a/7

/-i-/ ~ /-e-/BN **hışteḡ** “donun ağ kısmı” ~ İN **heşteḡ**

49b/10

136b/1

/-i-/ ~ /-u-/PN **altun+luḡ** ~ İN **altun+luḡ/ḡ**

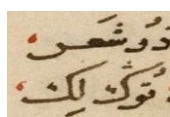
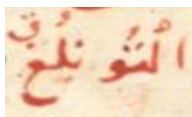
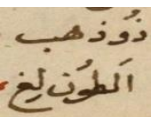
9a/15

63a/12

PN **tüg+lik** ~İN **saç+lük**

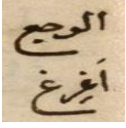
9a/15

69a/12

PN **ağrığ** ~ İN **ağruğ**“ağrı”

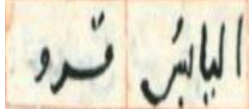
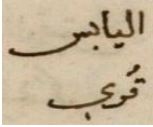
48a/11 134a/4

/-i/ ~ /-u/

PN **qurı** ~ İN **quru**

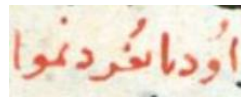
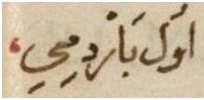
43a/10 125a/7

Bu farklılık soru eklerinde de görülür:

BN **mı** İN **mu**

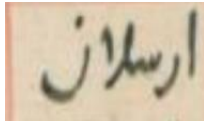
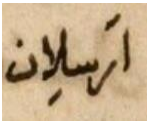
16b/14 79a/10

/-i-/ = /Ø/

PN **arsılan** ~ İN **arslan**

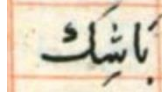
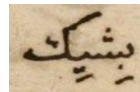
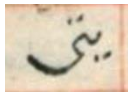
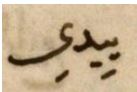
53a/2 142a/10

/i-/ ~ /e-/

PN **yidi** ~ İN **yeti** PN **bişik** ~ İN **beşik**

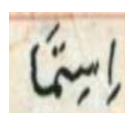
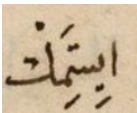
58a/7 152a/3 50b/10 138a/9

/i-/ ~ /ı-/

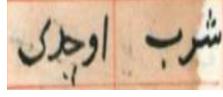
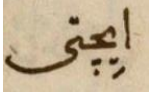
PN **isitmek** “humma” ~ İN **ısıtma**

48a/13 134a/7

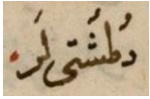

/i-/ ~ /ü-/

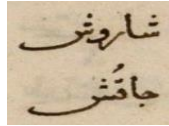
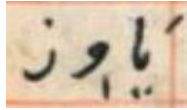
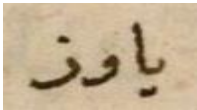
BN **iç-** “içmek” ~ İN **üç-**
 24a/10 92a/4

/-u-/ ~ /-a-/

PN **duştular** ~ İN **tuştular** “tutuştular”
 35a/9 110b/4

/-u-/ ~ /-ı-/

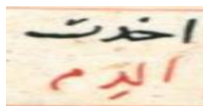
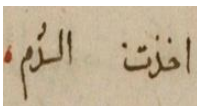
PN **yavuz** ~ İN **yavız** PN **çawuş** ~ İN **çawış**
 43a/14 125b/4 45a/8 128b/4

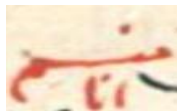
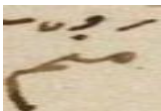
Paris nüshasında “yavız” kelimesinin bulunduğu grupta, kelimenin önünde ve arkasındaki birçok örnekte yuvarlak ünlülü kelimeler tercih edilmiştir. Bu durum, kelimenin yuvarlak ünlülü olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

PN **aldum** ~ İN **aldım**

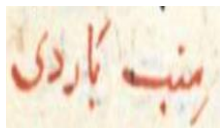
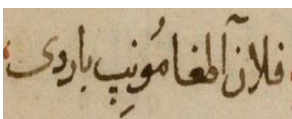
14b/2 76a/11

/-ü-/ ~ /-i-/

PN **menüm** ~ İN **menim**
 11b/10 72b/7

PN **mün-** ~ İN **min-** “binmek”
 14b/12 77a/2

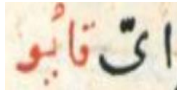
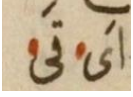

/ø/ = /u/

PN **ḳay** ~ İN **ḳayu** “hangi”

4a/5

61b/5

2.2. Ünsüz Farklılıkları

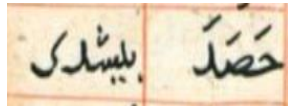
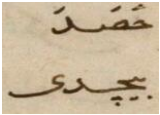
Paris nüshası ve İstanbul nüshası arasındaki ünsüz farklılıkları aşağıda gösterilmiştir:

/-c/ ~ /-ş/

BN **bıç-** ~ İAMKY **biş-** “biçmek”

22b/10

89b/9

/d-/ ~ /t-/

PN **dön-** ~ İN **tön-**

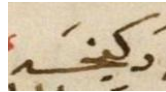
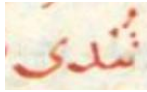
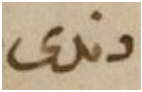
14b/13

77a/3

PN **degince** ~ İN **tegince**

14a/8

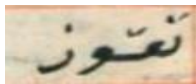
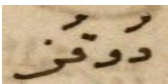
75b/10

PN **doḳuz** ~ İN **toḳuz**

58a/9

152a/4

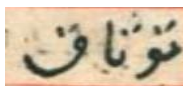
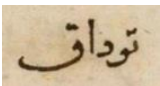

/-d-/ ~ /-t-/

PN **tudaḳ** ~ İN **tutaḳ**

38b/6

117a/2

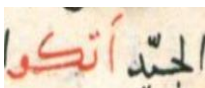
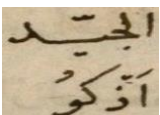

/-d-/ /-t-/

PN **edgü** ~ İN **etkü**

6b/2

65a/12

/-d/ ~ /-v/

Görülen geçmiş zaman ekinde görülen ve ekin başında ortaya çıkan bir farklılıktır:

PN bilmedük ~ İN bilmeyük   PN kılmaduğ ~ İN kılmayuğ

36a/11

112b/7

36a/11

112b/7

ما عرف بلدك

ما عرف ببلدك

قلمدق

قلمايق

/g-/ ~ /k-/

İki nüshada da /k/ ve /g/ sesleri kesin biçimde ayrılmıştır. /k/ sesi “ك” harfiyle gösterilirken /g/ sesi Farsça “گ” harfiyle gösterilmiştir.

PN geyik ~ İN kiyik   PN gelin ~ İN kelin

37b/8

115b/2

40a/8

119b/8

گئیک

کیک

العروس
شکلین

العروس
والله

PN gel- ~ İN kel-   PN gün ~ İN kün

32a/14

82b/2

57b/8

98a/1

گئل

کل

گئن

گون

/-ğ-/ ~ /-k-/

PN sağış ~ İN saķış “hesap”   PN çağırmaq ~ İN çağırmaq

37a/11

115a/1

39b/13

91b/7

ساعشگون

ساعشکن

چاغراق

چاقراق

/-ğ-/ ~ /-k-/

PN yoğ ~ İN yok   PN bulğaq ~ İN bulğaq

14b/15

77a/6

40b/14

121a/2

بوغ

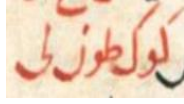
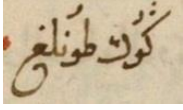
بوق

بلغاق

بولغاق

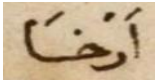
/-ğ/ = /Ø/

PN **tonluğ** ~ İN **tonlı** “elbiseli”
10a/2 70a/6

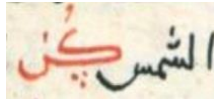
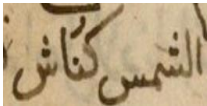
/-h-/ ~ /-k-/

PN **arḥa** ~ İN **arḫa**
39a/6 117b/8

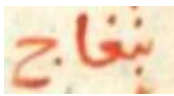
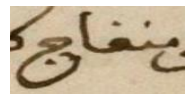
/k-/ ~ /g-/

PN **küneş** ~ İN **gün**
3b/11 61a/5

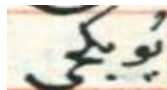
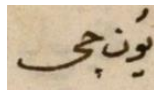
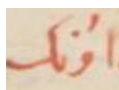
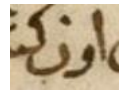
/m-/ ~ /b-/

PN **minğaç-** ~ İN **binğaç-** “binince”   PN **mamuğ** ~ İN **bamuğ** “pamuk”
13a/13 74b/9 50a/6 129b/11

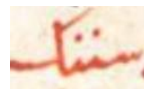
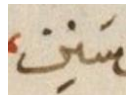
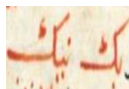
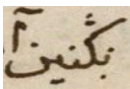
/-n/ ~ /-ŋ/

PN **on** ~ İN **oŋ**   PN **yün+çi** ~ İN **yüŋ+çi** “yüncü”
17b/1 81a/4 45a/12 128b/8

Aynı farklılık ilgi hâli ekinde ve ikinci teklik şahıs ekinde de görülmektedir:

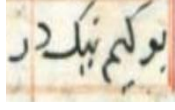
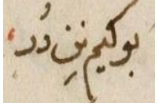
PN **beg+nin** ~ İN **beg+niŋ**   PN **sen+in** ~ İN **sen+iŋ**
11b/10 72a/11 11b/10 72a/3

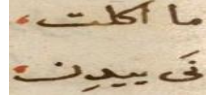
PN **kimnindür** ~ İN **kimniğdür**

16a/5

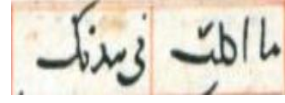
78b/12

PN **né yidin**

16a/3

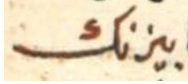
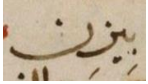
~ İN **ni yidiğ**

78b/8

PN **bizin** ~ İN **biziğ** “bizim”

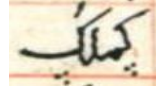
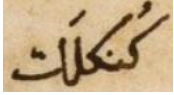
15a/11

77b/7

/-ŋ-/ ~ /-m-/BN **köŋlek** “gömlek” ~İAMK **gömleg**

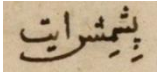
49b/6

136a/8

/p-/ ~ /b-/PN **piş-** ~ İN **biş-**

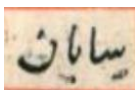
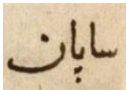
48b/13

127a/4

/-p-/ ~ /-b-/PN **sapan** ~ İN **saban** “saban”

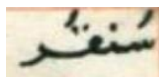
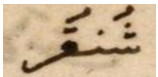
46a/9

130b/2

/ş-/ ~ /s-/PN **şunğur** ~ İN **sunğur** “sungur kuşu”

53a/13

143a/10

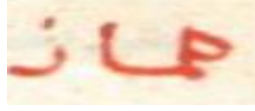
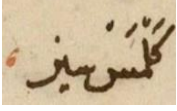
/-s/ ~ /-z/

Menfi geniş zaman ekinin son ünsüzünde karşılaşılan bir farklılıktır. Harezmi Türkçesinin karakteristiği -mAz şeklindedir. Ancak Paris nüshasında Karluk ve Kıpçak lehçelerinin tercih ettiği -mAs şekli kullanılmıştır:

PN **kelmessiz** ~ İN **kelmez(siz)**

9a/2

67a/3

İstanbul nüshasında “kelmez” örneğinden önce “kelmes” örneği de verilmiştir.

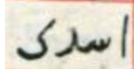
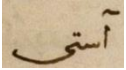
/-t/ ~ /-d/

Görülen geçmiş zaman ekinde görülen bir farklılıktır. Paris nüshasında ünsüz uyumu gerçekleşmişken İstanbul nüshasında ünsüz uyumunun bulunmadığı görülmektedir:

PN **astı** ~ İN **asdı**

24b/4

93b/9

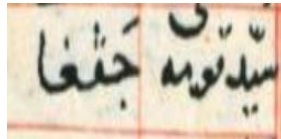
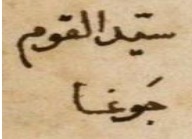

/-v-/ ~ /-w-/

PN **çavğa** “milletin lideri” ~ İN **çawğa**

40b/8

120b/5

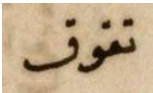

/-w-/ ~ /-ğ-/

PN **tawuğ** ~ İN **tağuk**

39b/4

151b/1

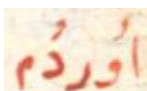
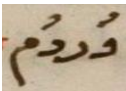

/v-/ = /∅/

PN **vur-** ~ İN **ur-**

15a/3

62a/5

/-y-/ ~ /-d-/

PN **yayağ** ~ İN **yadağ** “yaya”   PN **ayağ** ~ İN **adağ**
 40b/15   120b/12   6b/2   65a/12

/y-/ = /Ø/

PN **yulğun** ~ İN **ılğun** “İlgün ağacı”   PN **yır** ~ İN **ır**
 56b/8   148b/8   47b/1   132b/5

PN **yüküş** ~ İN **üküş** “çok”   PN **yiki** ~ İN **iki**
 44a/2   126b/1   58b/4   152b/2

/-y-/ = /Ø/

PN **buy** ~ İN **bu** “buhar”
 57b/1   149b/13

/yü-/ ~ /üy-/

PN **yügenlemağ** ~ İN **üygenlemağ** “gem vurmak”
 32a/6   105a/3

/-z-/ ~ /-s-/

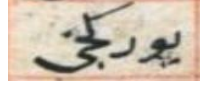
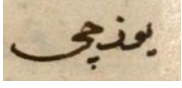
PN **doğzan** ~ İN **toğsan**   PN **sekzan** ~ İN **siksen**
 58b/2   152b/1   58b/2   152a/11

/-ð/-/=-g/-

PN yüzici ~ İN yüzgüçi

45a/8

128b/3

/-ð/-/=-g/-

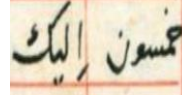
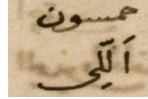
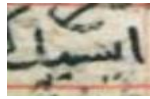
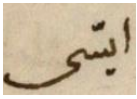
PN isi ~ İN isik PN elli ~ İN ilig “elli sayısı”

42b/7

150b/3

58a/15

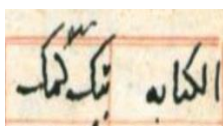
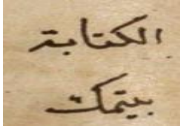
152a/10

PN bitimek ~ İN bitiglemek

32a/2

104b/8

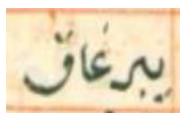
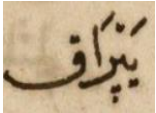

/-ð/-/=-ğ/-

PN yapraq ~ İN yaburğaq

56b/8

148b/7

/ð/ = /-ğ/

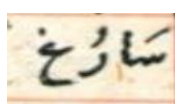
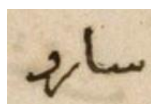
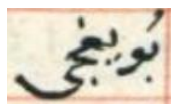
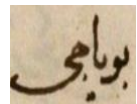
PN boya ~ İN boyag PN saru ~ İN sarug

45a/10

128b/6

50a/14

137b/10

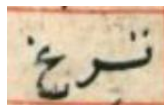
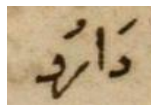
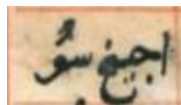
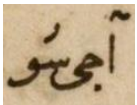
PN aci ~ İN açig PN daru ~ İN tarig

53b/11

147a/5

56a/14

148a/2

PN **ķapuĉı** ~ İN **ķapuĉı**

44b/4

127b/3

/-∅/=/-k/PN **süĉü** ~ İN **süĉük**

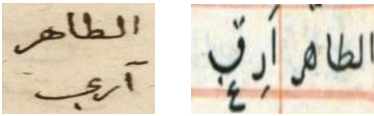
49a/6

80b/7

/∅/ = /-k/PN **arı** ~ İN **arıķ/ġ** “arı, temiz”

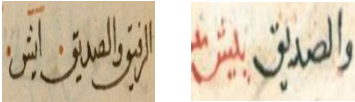
43b/6

125b/12

/∅/ = /y-/PN **éş** ~ İN **yiş** “eş, dost”

5a/12

63b/3

PN **inĉke** ~ İN **yinĉke** “ince”

43b/10

126a/4

4. Paris ve İstanbul Nüshaları Arasındaki Kelime Sayılarının Farklılığı

Kelime sayısı bakımından İstanbul nüshası Paris nüshasının önündedir. İstanbul nüshasındaki madde başı kelime sayısı ortalama 2680 iken Paris nüshasında bu sayı ortalama 1400'dür. Bununla birlikte Paris nüshasında olup İstanbul nüshasında olmayan kelimeler de mevcuttur. Bu bölümde iki nüshada bulunan farklı kelimelerin listesi verilecektir.

İlk önce, İstanbul nüshasında bulunup Paris nüshasında bulunmayan kelimelerin listesi verilecektir. Bu kelimelerin sayısı ortalama 910dur. Bu kelimelerin listesi aşağıda gösterilmiştir:

Tablo 1. İstanbul nüshasında bulunup Paris nüshasında bulunmayan kelimeler

tır (Far.)	“ok”	aykı	“hangi”	tıkıl-da-	“tedirgin olmak, endişelenmek”
avinç/awinç	“avuntu”	iser-	“gözlemek, gözetmek, denetlemek”	sıba-	“bulaştırmak, lekelemek, kirlilemek”
ķaftanlı	“ķaftanlı”	osay-	“unutmak, unutturmak, gafil olmak, ihmal etmek”	tütsük	“tütsü, güzel koku, ıtır”
tevük	“falan, filan”	yarur-	“öne geçti, takaddüm etti”	tütsükle-	“tütsülemek, güzel koku sürünmek”
kāşki	“keşke”	tamlat-	“ayarlamak,	karkış itmak	“beddua etmek”

			düzenlemek”		
kılın-	“hizmet etmek”	yurla-	“bıkmak, usanmak, canı sıklamak”	aslamlamak	“kazanmak, faydalanmak, ”
ülgülemek	“tartmak”	gemiçek	“kıkırdak”	sözügerek	“fasih konuşan”
büyü-	“büyümek”	ter	“ter”	soğ barmak	“işaret parmağı”
muyan	“sevap”	et öz	“kendi, nefis”	köküz	“göğüs”
tamuğ	“cehennem”	beyni	“beyin”	ark	“dışkı”
işler	“kadın, eş”	tildem	“tercüman”	kovuk	“kulak çukuru”
ölet	“canlı”	sözügerek	“akıcı ”	kırtış	“yüz rengi”
yam	“gözdeki pislik, çapak”	šanağ	“burnun sert kemiği”	tamak	“küçük dil”
til tübi	“dilin dibi”	tağarcuk	“meme ucu”	öt	“öd”
boğazdak	“gırtlak borusu”	tümşek	“erkek memesi”	yan başı	“kalça”
eşük	“kol kemiği”	emçek üti?	“meme deliği”	yemdi	“kasık kılı”
boncuk arka	“?”	göbek	“göbek”	uyluk	“uyluk kemiği”
sıtrak	“göğüs kemiği”	öpke	“akciğer”	kasık	“kasık”
yota	“bacak”	şıkırmak	“ışık çalmak”	tün/tun	“ilk evlat”
baltır	“baldır”	yangulamak	“yankılamak”	erüm	“koca, zeve”
yinçik	“incik kemiği”	kesük	“çocuğu olmayan”	öz	“akraba”
yoluğ	“deri, cilt”	tağay	“dayı”	yağuk	“akrabalık”
ayak siniri	“ayak siniri”	toğduk	“öz kardeş”	ata ege	“hala, babanın kız kardeşi”
anaç	“anneye benzeyen”	kenteş	“köylü, taşralı”	hākān	“sultan, hükümdar”
ana atası	“annenin babası”	üyük/esüğü	“şiddetli aşk, aşka meyil	tegin	“beyin oğullarından”
balduz	“baldız”	konum	“yurttaş”	öge	“bilgili, düşünce sahibi, âlim”
baçanak	“bacanak”	ayaş	“antlaşan, dost olan”	yıkış	“medet, yardım”
siñil	“görümce”	üyüklig	“dost”	kırmış	“öldürülmüş”
ķondaş	“mahalleden tanıdık olan”	işik	“maşuk, âşık olunan”	tokış	“savaş, harp”
oliç	“hükümdarın oğlu”	tokışlağ	“savaş alanı”	ozuş	“kurtulmak”
irklik	“ferman sahibi”	orı	“gürültü, patırtı”	çawluğ	“adı sanı olan”
yağıçı	“savaşçı”	yongak	“kavg, karmaşa”	tirik	“haraç, vergi”
küngak	“gündüz bekçisi”	sünükap	“mızrak yarası”	kidür	“kaftan, hil’at”
tüngak	“gece bekçisi”	başlamış	“yaralı”	küwrük	“davul, kös”
bozukmuş	“soyulmuş, hırsızlığa maruz kalmış”	künj	“cariye”	kılınç	“tabiat, karakter”
elik asrağı	“esir ve zayıf”	kılmış	“iş”	bayık	“güvenilir, emin, itimata edilen”
terçi	“ücret karşılığı çalışan işçi”	ter	“ücret”	tona	“süslü”
yelpük	“aceleci”	aşşak	“bozulmuş, tahrif edilmiş”	sıncı	“tecrübe eden”
ıglancı	“ağlak, çabuk ağlayan”	yozculuğ	“iffetli”	köni	“doğru, müstakim”
öktemlik	“edepsiz”	sakınuk	“müttaki, takvalı kişi”	yaşışık	“güzel, yakışıklı”
közek	“ganimet”	yinçke	“kıskanç”	awınça	“alışılan, ünsiyet edinilen”
utkak	“obur”	kinici	“gammaz, iftiracı”	awınçan	“kendisiyle ünsiyet edinilen”
oş	“ahmak”	uşakçı	“yaranmaya çalışan, dalkavuk”	yazukluğ	“suçlu”
yalhuz	“yalnız”	yaramuk	“melül, bıkkın, bezgin”	ķuturmuş	“şımarık, kavgacı”
umduçı	“tamahkar, açgözlü”	irsül	“gammaz, koğalayıcı”	sürmiş	“kovulmuş, sürülmüş, tardedilmiş”
ابانكاج?	“?”	çakķıcı	“zayıf, yorgun, bitkin”	ķunaşun	“güzel, hoş”
artdı	“şikayetçi, müteşekki”	basınçak	“kindarlık”	aru kız	“bekâr kız”
alsıkmiş	“alınmış, gasp edilmiş”	öçkelluğ	“fahişe”	oşak	“huysuz kadın”
uz	“kabiliyetli kadın”	İrsek	“göğüs bağı”	ögluğ	“fasih konuşan”
teğün	“kısır kadın”	töş bağı		ağın	“dilsiz, ebkem”

tölçek	“doğurgan kadın”	bağırtak	“kadın göğüslüğü”	arı kız	“bekâr kız”
tul	“dul”	ayak bileziki	“halhal”	tamluğ	“soğuk”
ertmiş	“bakire kadın”	boğmağ	“inci ve mücevher kakılmış altın vb. şeylerden yapılan gerdanlık, kolye”	oklak	“fasık”
elben	“zanaate yatkın olan kadın”	اسقبليوق?	“yüzü döndürme”	eyesiz	“boş, تنها, ıssız”
karmaç	“aç”	yinçke	“ince”	bağluk	“kilitli, kapalı”
karaju	“karanlık”	közek	“gamli, kederli, üzüntülü”	köni	“doğru, düz”
ayduş	“aydınlık, ışık”	terklemek	“aceleci, hızlı, evecen”	ilgegü	“varlıklı, zengin”
tilbe	“deli”	تقبيرى	“muttaki, takvalı”	evrüg	“sabit”
yuşuk kişi	“mütereddit, işkilli kişi”	tüzün	“halim, yumuşak huylu”	boş	“hür, özgür kişi”
öçgel	“kindar”	osuk	“haris, aç gözlü”	dölek	“sakin, huzurlu”
toyıcı/kayış	“?”	bergü	“cömert”	yüreksüz	“yüreksiz, cesaretsiz”
çalık	“dikkatsiz”	deriñ	“derin”	yüksek	“yüksek”
aşak	“yüksek, yüce”	biçe	“güçlü, sert”	yaşmak/yumuşak	“yumuşak”
uvutsuz	“utanmaz, hayasız”	köni kişi	“adaletli kişi, doğru kişi”	eyri kişi	“haksız, yalancı”
evlig	“evli”	arkaç	“kir, pisli”	irken	“?”
انرايغ	“?”	iñç	“rahat”	emgeglü/emkelü	“zehir çekken, sıkıntı çekken”
tilmeç	“mütercim”	üşekçi	“oduncu”	yolıcı	“Hami, koruyucu”
sözci	“elçi, resul”	başçı	“baş satıcı”	yarığçı	“zırh, silah, kalkan imal eden”
tünekeçi	“gardıyan, bekçi”	sıbuğçu	“düdükçü”	tümrüci	“davulcu”
uncı	“değirmenci, uncu”	esrici	“çitaya, parsa avlanma öğretken”	etci	“kasap”
iyikçi	“iğ eğiren”	kerpiççi	“kerpiççi”	yipekçi	“ipekçi”
yapığçı	“mimar”	اقبومجى	“savaşçı”	sütçü	“sütçü”
barıncı	“dokumacı”	küpçi	“küpçü”	monçukçı	“boncukçu”
yipçi	“ipçi”	yışıkçı	“miğferci”	aktacı	“süvari, binici”
ايستيجي?	sihirbaz	“?”	“?”	işlağcı	“?”
kipçi	“halıcı, kilimci”	yarmağçı	“para basan”	بىقساجى?	“?”
ötügçi	“söz arzeden kişi”	tütüşçi	“aktar”	şam	“falcı, kâhin”
sarançı	“sarıkçı”	yumuşçı	“işçi”	açğuçı	“kan alıcı”
işçiçi	“çanak çömlekçi, tencereci”	tirkici	“çanakçı”	torğucu	“ipekçi”
tulkuğçı	“tulumcu”	börkçi	“börkçü, kalpakçı”	küntçi	“kalıpcı”
keçeci	“keçeci”	itçi	“köpekçi”	alçığcı	“alıcı”
emlağcı	“tedavi eden”	kıkruğuçı	“seslenen, nida eden”	tüş yörgücü	“rüya tabircisi”
kurşuncı	“kurşuncu”	közüğü	“aynacı”	alçı	“düzenbaz, aldatıcı”
külüğ	“maskara”	تيرغجى	“?”	sağrığ	“kalın deri”
sığrağçı	“dağıtmaya, savurmaya yarayan çiftçi aleti”	iriş	“demet, buket”	semce	“mekik”
yif	“iplik”	tokmak	“tokmak”	yilim	“tutkal”
ağ altın	“ağ, tuzak”	atgulağ	“bir tür tabanca veya tüfek yayı”	pas	“demir kırı”
kısğaç	“kerpeten”	igegü	“eğe”	keçekü	“uzun halat”
sıbizü	“düdük”	kabur	“rebap, bir tür kemençe”	yağsun	“Arpa şarabı”
begni	“darı şarabı”	sıkman	“sonbaharda üzüm sıkma zamanı”	küp	“küp”
tulkuğ	“tulum”	tavan	“büyük kadeh”	teptük	“top”
kuburçuk	“oyuncak”	صولجان	“?”	kaşlık	“kaş boyası”
yyi	“koku”	tüşüg	“güzel koku”	tamdur	“tandır, ocak, fırın”
çığan	“su çiçeği”	künige	“her gün olan humma”	kün asa sıtma	“gün aşırı gelen sıtma”
asnağ	“hıçkırık”	انجا قفلى	“?”		

kirilmek	“titreme, ürperme”	gekirmek	“geğirmek”	titreg	“titreme, ürperme”
ilgin	“akşam yemeği”	yoğ aş	“taziye yemeği”	mündük	“kesilmiş, dilimlenmiş”
talkan	“ezme, buğday ezmesi, arpa ezmesi”	Küyev konukluğu	“güvey ziyafeti”	umtucu	“ziyafetlere davetsiz giden kimse, tufeyli, asalak”
ütmiş	“yağda kızartılmış et”	mün	“çorba”	kuvurdak	“kebab”
kuranıklıg aş	“ham ve yeşil üzüm ile yapılan bir yemek”	yoğurtluğ aş	“yoğurtla yapılan bir yemek”	bemür	“?”
bulgamaç	“bulamaç”	اوكر نورك	?	ekşi	“acı”
tançum	“lokma”	titir	“tikindirici, iğrenç”	çiçek yağı	“çiçek yağı”
bışlak	“bir tür peynir”	ırağ yağ	“tereyağı”	çıkıltan	“tarhana”
ileşü	“küçük sarık”	saklık	“sarık”	sarlık	“sarık”
türtem	“beden”	biyig	“dikiş, dikiş izi”	içmeg	“kürk, post”
içlik	“elbise içi, astar”	çenkası	“uçkur, kemer”	ilersük	“elbise beli, pantolon beli”
böz	“pamuk”	örüm ton	“yün”	barçın	“ipekli kumaş, ipek elbise”
al	“elbise bağı, kısmı”	kütük	“lebaçe denilen elbise”	eltirik	“güzel kürk”
yaqu	“çevrilmiş kürk, yağmurluk”	samda	“ayağa giyilen sandal”	ton tutağı	“elbise kenarı”
ağı	“ipek kumaş, ibrişim elbise”	ala ton	“alaca elbise”	tayıs	“atlas”
kaçaç	“dokuma”	arka yatağ	“yastık, dayanılacak nesne”	بنيسا	“?”
aruğ	“التاريرة”	yağız	“mor renk”	çım ak	“apak, bembeyaz”
çım kara	“kapkara”	eşiç	“çömlek”	sariğ	“sac”
yayak	“çanak, kâse”	çibunlağı	“yelpaze, pervane”	esen	“örme sepet”
yip	“halat”	yögek	“bağırdak, kundak”	tağan	“bakaç, tencere”
kavak	“kav”	çömçe	“kepçe”	süzme	“süzgeç”
suluk	“suluk”	ayak	“mangal”	ok sapı	“okun tutulan yeri”
tebeg	“hububat mahfazası”	balta	“balta”	Tirki tabağ	“sofra”
çoğanlık	“çoğenlik”	yüzüş	“gümüş kap”	tıkma	“tıkaç”
ulma	“testi”	yula	“mum, kandil”	yaktıg	“aydınlatma için kullanılan alet”
toynak	“tırnak, toynak”	kıl	“atın kıcı”	kikiç	“atın kâkülü, perçemi”
bi	“gebe hayvan”	çapar	“ala, alaca renk”	akta/yorka	“seğirterek yürüyen at”
ermegü	“yavaş ve duraklayan at”	اسي يشاغ	“geniş adımlı”	bulak	“huysuz”
kağal	“eyersiz at”	başlak	“önde gelen”	kağ	“geriden kalan at”
koğur	“benekleri farklı olan at”	yal	“ön ayakları beyaz olan at”	atan	“hadım edilmek, iğdiş edilmek”
köy	“koyun”	yınak	“rengi beyazla kırmızı arasında olan”	boylağ	“yular”
tuğrağlı	“damgalı”	kılıç tutgası	“kılıç sapı”	açmaz	“kesmez, kör (bıçak)”
bulavu	“topuz”	çığılmar	“çuhadan yapılan bir yay türü”	kübe yarığ	“örme zırh”
yüstem	“toka, kemer başı ve eyerdeki altın ve gümüş kakma”	yulağ	“küçük ve çok olan su pınarları”	avla	“köpek ismi”
uçğan	“kuşa benzeyen köpek”	ozğan	“önde gelen köpek”	kazğan	“kazan, eşeleyen köpek”
taşğan	“tazi”	ferenç	“bahçe köpeği”	ıwuk	“ceylan”
geyik	“ceylan”	kiş	“samur”	karşık	“karsak; köpekgillerden, soluk kahverengi,

					karnı beyaz tüylü, kısa kulaklı, postundan kürk yapılan bir tür memeli”
sağsar	“sansar”	üşek	“vaşak”	as	“kakım; sansargillerden, yazın esmer kırmızı, kışın beyaz renkli, kürkü değerli, etçil hayvan”
taran	“gelincik hayvanı”	ağrak	“dağ keçisi”	avla kuşu	“av kuşu”
toğrul	“bir tür yırtıcı kuş”	çağrı	“doğan (kuş)”	karçıgay	“doğan (kuş)”
çawlı	“doğanın erkeği”	چکى	“doğanın erkeği”	tülügeç	“çaylak”
aş	“leş”	ular	“erkek keklik”	çipçik	“serçe”
kuşkaç	“serçe”	bağlıg	“toygat”	kuzgun	“büyük kara karga”
sıgşıgan	“saksagan”	sıdlaç	“kumru”	sanduvaç	“bülbul”
ibük	“ibibik kuşu, hüdhüd”	üki	“baykuş”	dağkuş	“tavuk”
yavru	“kuş yavrusu”	kuğu	“kuğu”	kaz	“ördek veya kaz”
kuğu	“kuğu”	tumşuk/tumşuğ	“gaga”	sirinçe	“karınca”
inişin	“sınır, hudut”	tayız	“tepe”	bakır	“bakır madeni”
tam	“duvar”	kapğa	“kale kapısı”	orun	“yer, makam”
uçar	“Pazar, çarşı”	sın	“kabir, mezar”	tünek	“zindan, hapis”
sınlağ	“kabristan, mezarlık”	il	“il, ülke”	uluş	“vilayet”
kirt	“kale, burç”	kurman	“oda, hücre”	ev tibi	“evin merkezi”
ev tiregi	“ev mobilyası”	ev songı	“evin sonu”	oluk	“üstü açık boru”
süyek	“sürgü”	örme	“keçe evin örtüsü”	tikme	“üç değnek üzerindeki bir heykel”
yosal	“orta boylu”	söl	“yükseklik”	aşak	“sırtı kısa”
yoruk	“zayıf, nahif”	karındaki oğlan	“cenin”	oğlan ebçi	“genç kız”
yaş oğlan	“küçük çocuk”	vaşak	“sabi, küçük çocuk”	çal	“aksakal, yaşlı”
kürde	“pırasa”	kavun uruğ	“kavun tohumu”	yonçga	“yonca”
butak	“budak”	kuranuk	“koruk üzüm”	kök yay	“gökkuşağı”
yarın	“yarın, erte”	ikindi	“ikindi vakti”	tün tünle	“dün gece”
yarın tünle	“yarın gece”	karanu tünle	“karanlık gece”	ayduñ tünle	“mehtaplı gece”
ilig	“elli sayısı”	üç yüz	“üç yüz sayısı”	tört yüz	“dört yüz”
ağlak	“eksik”	açla	“?”	endek	“son, nihayet”
ayruk	“malik, mülk sahibi”	ölçek	“boy ölçme aleti”	ülgülüg	“tartılmış olan şey”
usuğ	“hal ve zeka”	اوزون	“dua”	oña	“düz, doğru, müstakim”
ırğa	“kefil, sorumlu”	ıyık	“kader”	ıgım	“gam, keder, sıkıntı, tasa”
beğiz	“nakış, işleme, motif”	bıçguş	“risk, tehlike”	söz sonı	“sözde siyakat”
yanğulmağ	“hata, yanlış”	kömşe	“stok, erzak, zahire”	taşlık	“ayak yolu”
kovır	“boş”	kıt	“kit, az”	koğuş	“ortası boş”
sağar	“sürahi, ibrik”	kāşki	“keşke”	keşen-	“işaret etmek”
buş-	“canı sıkılmak, bıkmak”	yurla-	“canı sıkılmak, bıkmak, bezmek”	satkın almak	“satın almak”
aşnuķi ana	“Hz. Havva a.s.”	aşnuķi ata	“Hz. Âdem a.s.”	atası	“serçe parmak”
ağlançı	“ağlak”	alkınmak	“yok etme”	altançı	“yan kesici”
amıl gün	“mutedil, orta, ılımlı gün”	añılmak	“hatırlamak”	añır-	“anmak”
añla-	“anlamak”	ark	“dışkı”	at yılı	“at yılı”
atıkmak	“ün kazanma, şöhret”	añla-	“adım atmak”	ayakçı	“çanakçı”
ayduñ tünle	“mehtaplı gece”	bağık-	“kapanmak, kilitlenmek”	bağışlamak	“bağışlama”
	“”	balık yılı	“balık yılı”	bayı-	“bırakmak”

bañla-	“seslenmek, çağırma”	begen-	“beğenmek”	bekle-	“saklamak, korumak”
belüg	“saçın örgülü kısmı”	bergü	“cömert”	biriktür-	“ayırma”
birlemağ	“razı olma ve etme”	biş-	“biçmek”	çağlamak	“cereyan etme, akma”
çalış-	“acıkmak”	çalış-	“dolaşmak”	çen kası	“iç kuşak”
çınır	“müzik aleti; kopuz”	çirkin aş-	“parlatmak”	çoğalık	“temizlik için kullanılan maddenin yeri ve kabı”
çoğı-	“meşgul olmak”	çoğılmak	“eğlenmek”	çoğın-	“oyalanmak”
çoğıla-	“meşgul etmek”	çömüç	“çömçe”	dağuk	“tavuk”
dek tur-	“sakin olmak”	deriñ	“derin”	dölek	“sakin”
eğerle-	“eyerlemek”	eñrenmek	“dönme, dolanma”	ergen	“ergen; bekâr”
erin-	“tembelleşmek”	eriş-	“alıştırmak”	ermi	“meni”
ernegüç	“dudak payı”	ernek	“parmak ucu”	eşükçi	“perdecı, örtücü”
es-süpür	“kürek”	eyne kün	“öbür gün”	girüg	“topal; aksak”
ıçkınmağ	“devrilmek”	ıdırim	“eyer yastığı”	ıgım	“bela, sıkıntı, deri”
ımğa	“dağ tekesi”	inal	“bilen”	ıra-	“uzaklaştırmak”
ırağ yağ	“tereyağı”	ırmak	“akarsu”	ışlağçı	“çatlak, kesik; yırtıkları onaran”
ıy-	“bırakmak”	ıyık-	“affetmek”	ıçmeg	“kürk, post, deri”
ıdiz	“yüksek, yüce”	ileğçi	“tabak, sepici”	inç-	“rahat etmek”
ışge-	“çimdikleme”	itçi	“köpek bakıcısı”	ittikçi	“büyücü, sihirbaz”
ıyık	“iğ”	iz	“iz”	gekir-	“geçirmek”
keles	“iri keler”	kemiş-	“yüksekten bırakmak”	kemişmek	“düşürme”
keneş etmek	“danışma”	ker ol-	“sağır olmak”	keril-	“aşırı titreme”
kevik	“saman”	kidür	“kralın verdiği ödül”	kiniçi	“kıskanç”
kiyiz	“keçe”	köker-	“mavileşmek”	kökey-	“saf olmak”
könen	“bahatlı, şanslı”	kündüg	“ıbrık”	kürben	“hisar”
kürşen	“aklık”	küsek	“perçem”	küsmen	“sandal küreği”
kaçağ	“yenilme, kaçma”	kaftanlı	“kaftanlı”	kamıç	“kürek, kevgir”
kamruk	“er bezi, taşak”	kaniş	“suya kanmış”	kapuğ töndür-	“kapı kapatmak”
kara baş	“cariye ve odalık”	karas	“kardeş”	karçığay	“doğan kuşu”
karığçı	“öncü”	karıt	“yara”	kavak	“brülör, yakmaç”
kavun uruğ	“kavun veya karpuz tohumu”	kayırılmağ	“söz vermek”	kıgın-	“utandırmak”
kığır-	“çağırma”	kığla-	“saçamalamak”	kıkurğucu	“seslenen, çağıran”
kılıç kabı	“kın”	kılkın-	“hizmet etmek”	kılmış	“ış”
kın-	“tutunmak”	kırışla-	“karışlamak”	kırtış	“yüz derisi”
kısğaç	“kerpeten”	kışmağ	“sıkma”	kıt-	“güçlenmek”
kıyna-	“cezalandırma”	kızıl gül	“pembe”		
koburçuk	“oyuncak”	koçkar	“koç”	koğuş	“ortası boş”
kondaş	“mahallemeden olan”	könüm	“hemşehrim”	koñur	“benekleri farklı farklı olan”
korman	“oda, ahır”	koñurğan	“uyuz hastalığı”	kovıla-	“ovmak, sürtmek”
kovır	“boş”	kovuk	“kulak çukuru”	koyan	“tavşan”
koyın yılı	“koyun yılı”	koymançı	“çoban”	kuçağla-	“kucaklamak”
kulun	“at yavrusu”	kuraniğluğ aş	“yetişmemiş meyve; üzüm suyu ile yapılan bir çeşit yemek”	kuranuğ	“yetişmemiş üzüm”
kuş-	“kucaklamak”	kuşkaç	“serçe kuşu”	kuñgar-	“ayırma”
kuşurmuş	“yaramaz, şımarık”	kuşurdağ	“kebab”	kuyruk yağı	“kuyruk yağı”
kuyuk	“büyük iğne”	lak-	“dokumak”	muñay-	“fakirleşmek”
muñaymağ	“muhtaç olma”	muyan	“sevap”	mün	“çorba”
mündük	“parçalanmış”	oğalan-	“kefil olmak”	oğlan ebçi	“genç kız”
oñşak	“piç, babası belli olmayan”	oğ sapı	“havan tokmağı”	oğlak	“serseri”
oñç	“kralın oğullarından”	oluğ	“oluk”	oña	“düz”
oparmağ	“yıpranmak”	opra-	“eskimek”	orgağ	“çene”
osaniğ	“gafil”	osay-	“göz ardı etmek”	oşak	“ahlaksız”
ota	“orta”	ov-	“kaşımak”	oyan-	“uymak, dikkat

					etmek”
oyangur-	“uyandırmak”	oygurmak	“dikkat etmek”	öcele-	“kin beslemek”
öçeş-	“iddiaya girmek”	öçgel	“kindar”	öckellüg	“kindarlık”
ödür-	“seçmek”	öglüg	“fasih, konuşkan”	öglüg	“gönül gücü”
öktemlik	“terbiyesizce”	öl	“nemli, ıslak”	ölçek	“boy ölçme aleti”
ölet	“cansız varlıklar”	ön	“orduda ön kısımda bulunan asker grubu”	önmağ	“yüklenme, kaldırma”
öpke	“akciğer”	öpkele-	“öfkelenmek”	örkeç	“enenmiş koç”
örme	“keçe evin örtüsü”	örmiş saç	“örülmüş saç”	örüm ton	“yünden yapılan elbise”
öşek	“vaşak”	ötet-	“ödetmek”	ötmek	“geçmek”
ötmak	“kesme”	ötrükle-	“yalan söylemek”	ötügçi	“söz anlatan kimse”
ötünmek	“telaffuz etmek”	ötürgi	“delgi”	öyüg	“içki tortusu”
pas	“pas, demir talaşı”	pus-	“gizlemek”	sa-	“saymak”
saçla-	“saç olmak”	sağ el	“sağ”	sağın	“sağmal deve”
sağla-	“saklamak, gizlemek”	sakırık	“ıffetli”	sakız	“sakız”
sanduvaç	“çaprazgaga kuşu”	sar-	“sarmak”	sarançı	“sarıkçı”
sarığ-	“sararmak”	sekin-	“düşmek, saldırmak”	sekleş-	“kabul etmek ve barışmak”
semce	“mekik”	sevinç	“sevinç”	sıçğan yılı	“sıçan yılı”
sındlaç	“kumru kuşu”	sıgır-	“ıslık çalmak”	sığrağıç	“savurmaya yarayan alet”
sıgrıg	“bir çeşit ip”	sıkındu	“sıkma makinesi”	sıklar-	“çarpınmak, titremek”
sıqlarmak	“kalp çarpıntısı”	sıkman	“üzüm presi”	sıla-	“elini silmek”
sıncı	“tecrübeli”	sındu	“pense”	sıtrak	“göğüs kemiği”
silig	“temiz”	silikçek	“salıncak”	simi-	“çiğnemek”
sinjir-	“sindirmek”	sinletmek	“inletmek”	sinjürmak	“sindirme”
sirinçe	“karınca”	sişük	“şişmiş”	sok parmak	“işaret parmağı”
soklamak	“hırslanmak”	sokla-	“aç gözülü olmak”	soluk	“soluk”
sor-	“emmek”	söken-	“yaslanmak”	söz sonı	“söz akışı”
sözçi	“haberçi”	su tart-	“su çekmek”	su tartmak	“su vermek”
suçı	“hamamcı”	suluk	“deriden yapılan su taşı”	surban	“pantolon”
susamış	“susuz”	suw	“su”	suwluğ	“sarık”
suwsa-	“susamak”	sünü	“bayrak”	sünüküp	“mızrak yaralısı”
süpür-	“ezmek”	sürç-	“tökezlenmek”	sürmiş	“kovulmuş, sürülmüş”
süründü	“herhangi nesnenin posası, çökeltisi”	sürüyüci	“tella”	sütçi	“sütçü”
süyek	“kapı sürgüsü”	süzme	“süzgeç”	şarluk	“sarık”
şarmak	“sarmak”	şaru başlı	“sarışın”	şaşmak	“serpme”
şavağlaş-	“savaşmak”	şavlecan	“cirit oyununda kullanılan ucu eğri uzun sopa”	şavmak	“hükmetme”
şavutti	“soğuk algınlığı”	şıgın-	“sığınmak”	şığınmak	“sığınma, saklanma”
şır-	“kaymak”	şırılmak	“sıyırma, kayma”	şu qar-	“su koymak”
tağay	“dayı”	tağuk yılı	“tavuk yılı”	tağan	“kazan”
talқан	“dövülmüş buğday”	tam-	“bitirmek”	tam	“dam”
tam	“duvar”	tamağ	“küçük dil”	tamlat-	“halletmek, tamam etmek”
tamuğ	“cehennem”	tançum	“lokma”	tap-	“bulmak”
tapın-	“hizmet etmek”	tarakla-	“tarak yapmak”	taran	“gelincik hayvanı”
tavan	“büyük kadeh”	tayıs	“atlas”	tegün	“kısı”
tek tur-	“susmak”	tepeg	“hububat kavanozu”	ter	“ter”
ter	“ücret”	terçi	“amele”	tergen	“kraliçe”
térgi tabak	“sofra”	térikçi	“çanakçı”	térikçi	“tahsildar”
terkle-	“hızlanmak”	terklemek	“aceleci”	terpegü	“keski”
terviş	“pergel”	tesir	“testere”	tewret-	“bükmek, eğmek”

tewşe-	“ıslanmak”	tırıklamak	“kanaat etme”	tik	“dağ yamacı”
tükme	“üç değnek üzerinde yapılan heykel”	tildem	“tercüman”	tilmaç	“tercüman”
tinsin-	“içmek”	tiñlemek	“dinlenme”	tiri	“deri”
titik	“zeki”	tüz	“tepe”	togduğ	“anneden kardeşi”
tokı	“çift”	tokışlag	“savaş”	tona	“süslü”
tonçı	“dokumacı”	toñ-	“donmak”	toñuz yılı	“domuz yılı”
toruğ	“rengi kırmızı ile siyah arasında olan”	tök-	“dağıtmak, dökmek”	tölçek	“doğurgan”
töleg	“ateşkes”	töpe	“baş”	tulon	“şakak”
tumağı	“grip, soğuk algınlığı”	tumluğ	“soğuk”	tut-	“dokunmak”
tutaş-	“tutuşmak”	tutur-	“tavsiye etmek”	tükne-	“dağlamak”
tülügen	“çaylak”	tüz-	“dizmek, düzenlemek”	tüzün	“halim; yumuşak huylu”
tağılmak	“dağılma”	țama' bol-	“açgözlü olmak”	țanağ	“burunun kemiği; ön kısmı”
tañla-	“şaşırmak”	taşguk	“dışta olan”	taşlaş-	“yükselmek”
tañkır almak	“tat almak”	tañışgan yılı	“tavşan yılı”	țıyla-	“şanssız olmak”
toldur-	“doldurmak”	topuğ	“diz kapağı”	toyiçi	“suya kanmış”
u-	“muktedir olmak”	uçkun-	“yiğit olmak”	ukuşluğ	“akıllı”
ulus	“vilayet”	um-	“ummak”	umduçi	“açgözlü”
umdumak	“rica etme”	umrula-	“yumruklamak”	umtuçi	“tufeyli”
un ilegi	“un eleği”	unçı	“unu yapan veya satan”	urgun	“tohum”
urkılış-	“vuruşmak”	urlamak	“çağırma, seslenme”	us-	“kastetmek”
usay-	“reddetmek”	usmak	“kastetme”	usuğ	“sezme”
uşakçı	“dedikoducu, gıybetçi”	uwtan-	“utanmak”	uy-	“yoğurmak”
uyluk	“uyluk”	uymak	“müsamaha gösterme”	uz	“hazır, tetikte olan kadın”
uzun	“örs”	ügre Türk	“Türk şehriyesi”	üki	“baykuş”
ülgülemek	“tartmak”	ülgülüğ	“tartılmış bir şey”	ün-	“inat etmek”
ünmak	“inat etmek”	ür-	“üfleme, şişirmek”	ürkmek	“ürkme”
üste-	“yükseğe çıkma”	ütmiş	“yağda kızartılmış et”	vaşak	“ergen”
ya kur-	“yayı germek”	yaçan-	“edeplenmek”	yada-	“âciz olmak”
yağıçı	“savaşçı”	yağlağı	“yemeği kızartmak için kullanılan bakır kap”	yağmur	“sağanak yağış”
yağuk	“akrabalık”	yağur-	“yaklaşmak”	yağşı bol-	“iyi olmak”
yak-	“yakmak”	yaktuğ	“aydınlama aleti”	yaku	“çevrilmiş kürk”
yal	“ön ayakları ve ya elleri beyaz olan”	yalan-	“yanmak, alevlenmek”	yalın-	“yalakalık yapmak”
yalñuz	“yalnız”	yam	“gözdeki çöp”	yan başı	“kalça”

Aşağıda ise Paris nüshasında bulunup İstanbul nüshasında bulunmayan kelimeler gösterilmiştir. Bu kelimelerin sayısı 281 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 2. Paris nüshasında bulunup İstanbul nüshasında bulunmayan kelimeler

min	“bin sayısı”	aylu bolmamış	“hamile olmayan”	yüküş	“çok, fazla”
kuş ötmek	“kuş ötmek”	doğurmuş	“doğuran kişi, anne”	bağlamak	“kipitli, kapalı”
kişnemek	“at kişnemek”	aylu	“hamile, gebe”	doğrı	“doğru, düz”
vuruş	“harp, savaş”	nemesiz	“boş, تنها, ıssız”	kelimeci	“mütercim”
dökülmüş	“dökülmüş, dökük”	ķara dün	“karanlık”	oduncı	“oduncu”
aylu bolmuş	“hamile, gebe”	inçke	“ince”	yol şaklayıcı	“Hami, koruyucu”
dilsiz	“ebkem, dilsiz”	köntıtar	“gamlı, kederli, üzüntülü”	ilçi	“resul”

hayırsız	“fasık”	tez kelig	“aceleci, evecen, hızlı”	baş şatıcı	“baş satıcı”
yarağçı	“Zırh, silah, kalkan vb. yapan kişi”	zindancı	“gardiyan, bekçi”	düdükçi	“düdükcü”
ta vulcu	“davulcu”	parsçı	“çitaya, parsa avlanma öğretene”	et şatıcı	“kasap”
ipligçi	“ip eğiren”	şabun	“sabun”	közin	“kereste, tahta, kütük”
dam	“ağ, nişan, tuzak”	anğalak	“bir tür tabanca veya tüfek yayı”	çabakü	“uzun halat”
düdük	“düdük”	yahlıg	“rebap, bir çeşit kemençe”	bıksun	“Arpa şarabı”
top	“top”	kurçak	“oyuncak”	eñilig	“kaş boyası”
sakır	“misk”	tennür	“tandır, ocak, fırın”	tügsiz	“saçsız”
çiçek	“su çiçeği”	kicelik aşu	“akşam yemeği”	ölüm aşu	“taziye yemeği”
kesmiş	“kesilmiş, dilimlenmiş”	ķavut	“ezme, buğday ezmesi, arpa ezmesi”	ķaymağ	“kaymak”
mezyer	“küçük sarık”	boy	“beden”	yig	“dikiş, dikiş izi”
ķubah	“ķürk, post”	ton içi	“elbise içi, astar”	uştan bağı	“elbise beli, pantolon beli”
torħa	“ipekli kumaş, ipek elbise”	ipkin	“mor renk”	ķömlök	“ķömlök”
yilpiç	“yelpaze, pervane”	maşe	“maşa, kısıkaç”	tırnaķ	“tırnak, toynak”
tıl	“atın kıcı”	keleç	“atın kâkülü, perçemi”	aħta	“hadım etmek, iğdiş etmek”
geçi	“keçi”	bızağ	“buzağı”	ķılıç şapı	“ķılıç şapı”
ķuşķun	“ķüskün, atın kuyruğ	yüne	“eyer altına konulan keçe”	tekeltü	“?”
arğalı	“ceylan”	turluķ	“çadırların üzerine örtülen örtü”	ķilim	“ķilim, halı”
bulak	“bulak, pınar”	sarınçak	“karınca”	sinök	“sinök”
ineş	“sınır, hudut”	kisek	“toprak parçası”	bazar	“pazar, çarşı”
gür (Far.)	“Kabir, mezar”	güristân (Far.)	“kabristan, mezarlık”	tatlı su	“tatlı su”
ķümirde	“pırasa”	piste	“fıstık”	tan yulduzı	“tan yıldızı”
elli	“elli sayısı”	on iki	“on iki sayısı”	on dörd	“on dört sayısı”
on biş	“on beş sayısı”	on altı	“on altı sayısı”	on sekiz	“on sekiz sayısı”
on doķuz	“on dokuz sayısı”	aķça	“akçe, dirhem”	aķça kes yir	“darphane”
ķarı	“kol, arşın, endaze”	oğ	“kefil, sorumlu”	yazılmış	“kader”
naħş	“nakış, işleme, motif”	bınçağış	“risk, tehlike”	ķırık	“ķırık”
söz sağınçı	“sözde siyakat”	yazuķluğ	“hata, yanlış”	ķünesün	“stok, cephane, erzak, zahire”
ķızķına	“kızcağız”	geşite-	“işaret etmek”	biyür-	“öne geçmek, takaddüm etmek”
yamult-	“düzenlemek, ayarlamak”	bujla-	“bıkmak, canı sıkılmak, bezmek”	filan	“filan, falan”
ğam	“gam, keder, tasa”	ğussa	“gam, keder, sıkıntı, üzüntü”	ğamsız	“gamsız, kedersiz”
ağ	“zehirelemek”	aldacu	“yan kesici”	anamak	“dayanmak, gücü yetmek”
arħa	“serçe parmağı”	aş	“aşağı, sefil”	atğ	“dayı”
aylu	“hamile”	azmı	“meni”	baruķ	“aşıkâr, görünen”
berķçi	“nakkaş, oymacı”	bayurla-	“söz vermek, vaat etmek”	bazar	“pazar”
bınçağış	“risk, tehlike”	bilen	“ile, birlikte”	bızağ	“buzağı”
boz-	“bozmak, feshetmek, iptal etmek”	böl-	“bölmek, hesap etmek”	bölek	“hediye”
cem (Far.)	“Meyve suyu, usare, öz suyu”	cabakü	“uzun halat, kalın ip”	cân	“ruh, nefis”

çap-	“koşmak, seğırtmek”	çavurmak	“deveran, dolaşım”	çeynemek	“çiğnemek”
çıban	“çıban”	çıça	“kısa süre, kısa zaman”	çömlek	“çömlek”
darı	“füme, tütsü, duman”	dam-	“damlamak”	darahıçı	“binici, süvari”
derkle-	“hızlandırmak”	diğdür-	“dindirmek, sükût etmek”	dīvâne bol-	“delirmek, mecnun olmak”
doğrı	“doğru, düz”	doğru	“güvenilir, emin”	doğut-	“dokumak, işlemek”
dost (Far.)	“aşık, sevgili”	dök-	dökmek	duçak	“cehennem”
düz yir	“ova”	ebük	“çavuş kuşu, ibibik”	egek	“eğe”
emik gün	“ılık gün”	gizlemek	“gizlemek”	gönül	“gönül”
güher	“kestane rengi”	güvük	“saman, kuru ot”		
habük	“tırız, gömlek ve benzeri giysinin yaka açıklığı”	haramzâde	“veledizina, gayrimeşru çocuk”	hayırsız	“günahkâr, fasık, suçlu”
ı-	“göndermek”	ibriş	“demet, buket”	iki yüzlüğ	“iki yüzlü, riyakâr”
inek	“inek”	ineş	“sınır, hudut”	ipek	“ipek”
ipkin	“mor, menekşe rengi”	irgöl-	“inat etmek, kibirlenmek”	itik	“etek”
iyrim	“eyer minderı”	iyük	“posa, tortu”	kadince	“kudretince, gücü yettiğince”
kalaycı	“kalaycı”	kaltar	“ganimet, yağma”	kalun	“tay”
kanı	“ince, zayıf”	karğun	“kargaya benzer, küçük leş yemez bir kuş”	kart	“kısır, kısırılık”
kavurmuş	“kavrulmuş, kızarmış”	kavut	“ezme, buğday ezmesi”	kaymağ	“kaymak”
keçi-	“gecikmek”	keleç	“atın kâkülü, perçemi”	keleyik	“kelebek”
kelimeci	“tercüman”	keñ	“geniş”	kert-	“kertmek, oymak, kazımak”
kırağuş	“cariye, kız çocuğu”	kicelik aşı	“akşam yemeği”	kilim	“kilim, halı”
kimşet-	“iptal etmek, silmek”	kirel-	“sağır olmak”	kişne-	“kişnemek”
kirşan	“üstübeç”	kiz	“keçe”	koçu-	“kucaklamak, bağına basmak”
kiş-	“atmak, koymak, bırakmak”	kor	“hamur, maya”	kösme	“kürek”
kurç temür	“çelik”	kuskun	“küsün”	kuşak	“kuşak, kemer”
kutur	“uyuz hastalığı”	kuban	“duvar, çit, sur”	kül	“kül”
künesü	“civa”	kutar	“bir şeyin dışı”	künesün	“stok, cephanı”
mezyer	“küçük sarık”	mühür (Ar.)	“hatem, damga”	nağş (Ar. nağş)	“nakış, işleme”
ozgak	“çene, damak”	ödgi kız	“bakir, evlenmemiş kız”	ödiki kız	“bakir, evlenmemiş kız”
ög/öñ?	“temel, esas”	ögel	“burç, kale, hisar”	ölgin	“saklı, görünmeyen”
özle-	“seçmek, tercih etmek”	parsçı	“çitaya avlanmayı öğreten”	piste	“fıstık”
pus-	“gizlemek”	râzı bol-	“razı olmak”		
saç tuluñı	“şakak”	saruşlı	“sapsarı”	serâbân (Far.)	“peştamal, izar, örtü”
sıgın	“geyik, erkek geyik”	seyik	“sadır, bıçak”	sığrağçı	“maşrapa, ibrik”
sınğa-	“yükseltmek, artırmak”	sınğa-	“vurmak, çarpmak”	somurmak	“somurmak, emmek”
sonkulmak	“inilti, iç sıkıntısı”	söge-	“yaslanmak”	sovuğ su	“soğuk su”
sötkür	“harman arabası”	sürçek	“hikâye, öykü”	sukla-	“açgözlü olmak”
şerimsiz	“arsız, saygısı”			taşlaş-	“ilerlemek, yükselmek”
tawı	“çift, eş”	tekeltü	“?”	tesber	“testere”
tez kelig	“aceleci, evcen”	tıvar	“duvar”	tıy-	“menetmek,

					yasaklamak”
tırnak	“tırnak, toynak”	til	“atın kıcı”	tübe	“tepe”
tuzag/tozag?	“bölge, konak yeri, mahalle”	tütün	“tütün, tütsü, duman”	tütünledi	“tütsüledi”
uçkur	“uçkur, kemer”	uluğ karın	“obur”	urmak	“yün eğirmek”
urul	“örs, demir alet”	urumış	“vurulmuş, dövülmüş”	usvu	“sürgü aleti”
uştan bağı	“pantolon beli”	uzan	“evren, felek”	ürüle-	“havlamak”
ütergü	“matkap”	yabılķak	“kulunç, kolon iltihabı”	yawa	“karıştırma, halita”
yalan-	“yalakalık etmek”	yamult-	“ayarlamak, düzenlemek”	yarlaş-	“yaraşmak”
yebün	“hatmi çiçeği rengi”	yiglig	“iğ, eğirmen konulan yer”	yişim	“tozluk”
yyir	“kokmuş, çürümüş”	yogadı	“yok oldu, gizlendi”	yozhuğlıg	“tahriife uğramış, bozulmuş”
yovu gıl-	“yok olmak, kaybolmak”	yumruğla-	“yumruklamak”	yuşlağ	“pusu, barnak, sığınak”

Bu farklılıkların dışında İstanbul nüshasında mevcut olup Paris nüshasında bulunmayan bir bölüm vardır. İstanbul nüshasında 20. bölüm olan “Zamanlar” kısmından sonra Türklerin On İki Hayvanlı Takvimi ve tarihi hakkında muhtasar bir bilgi verilir ve On İki Hayvanlı takvimdeki ay adları açıklanır. Bu bölümdeki ay adları aşağıda gösterilmiştir:

Tablo 3. İstanbul nüshasında bulunup Paris nüshasında bulunmayan On İki Hayvanlı takvim

<p>sıçğan yılı “fare yılı” pars yılı “kaplan yılı” balık yılı “balık yılı” at yılı “at yılı” biçin yılı “maymun yılı” it yılı “köpek yılı”</p>	<p>sığır yılı “inek yılı” tavışğan yılı “tavşan yılı” yılan yılı “yılan yılı” koyın yılı “koyun yılı” tağuk yılı “tavuk yılı” toņuz yılı “domuz yılı”</p>
---	--

5. Sonuç

Paris nüshası ve İstanbul nüshası arasında birçok noktada ortaklık göze çarpmaktadır. Bununla birlikte iki nüshada çok miktarda farklılık da bulunmaktadır. Belirgin farklılıklar göz önünde bulundurulduğunda iki nüshanın genel özellikleri hakkında şunlar söylenebilir:

1. Paris nüshası /t-/ ve /d-/ sesleri bakımından *dil* “dil”, *dön-* “dönmek”, *doğmuş* “doğmuş”, *degince* “degince, -e kadar”, *dile-* “dilemek”, *ditre-* “titremek”, *dirig* “diri”, *duş-* “tutmak”, *deri* “deri”, *deli* “deli”, *doğuz* “dokuz”, *dağ* “dağ” vb. birçok örnekte olduğu gibi /d/ tarafındadır. İstanbul nüshası ise *til*, *tön-*, *toğduk*, *tegince*, *tile-*, *tepre-*, *tirig*, *tuş-*, *tiri*, *tilbe*, *toğuz*, *tağ* vb. misallerde olduğu gibi genellikle /t/ tarafındadır. Kelime başı /d/ sesi Oğuz grubu özelliği iken kelime başı /t/ sesi Kıpçak ve Harezmi Türkçelerinin bir özelliğidir.

2. /k-/ ve /g-/ sesleri bakımından Paris nüshası genellikle /g-/ tarafındadır. Paris nüshasında bulunan *gelin* “gelin”, *geyik* “vahşi hayvan”, *gel-*, *gün* “gün, güneş” gibi misallerin İstanbul nüshasındaki karşılığı *kelin*, *kiyik*, *kel-*, *kün’dür*. Kelime başı /g/ sesi genellikle Oğuz Türkçesinin bir özelliği iken kelime başı daha çok /k/ sesi Harezmi-Kıpçak Türkçesine ait bir sestir.

3. İstanbul nüshasında ikinci teklik şahıs eklerinde ve ilgi hâli eklerinde damaksıllaşma temayülü vardır. Paris nüshasında ise bu eklerde genel olarak damaksıllaşma kaybolmuştur. Paris nüshasında *kimnindür* “kimindir”, *begnin* “beyin”, *yidin* “yedin”, *bizin* “bizim” gibi kelimeler İstanbul nüshasında damaksıl biçimde *kimniñdür*, *begniñ*, *yidiñ*, *biziñ* şeklindedir. Damak /ŋ/’indeki bu farklılık Paris nüshasının ayırt edici özelliklerinden biridir.

4. Ayrılma hâli ekleri Paris nüshasında daha çok +dAn şeklinde iken İstanbul nüshasında ekin +dIn biçimleri de vardır. Paris nüshasındaki *menden* “benden”, *senden* “senden”, *İrak’dan* “İrak’tan”, *yirden* “yerden” şeklinde

+dAn ayrılma hâli ekiyle yazılan kelimeler İstanbul nüshasında +dIn ayrılma hâli ekini alarak *mendin, sendin, 'İraq'dın, yirindin* şeklinde yazılmıştır. Ayrılma hâli eki olarak kullanılan +dIn eki Harezmi ve Kıpçak Türkçelerine mahsus bir durumdur. Oğuz Türkçesinde ayrılma hâli eki düzenli olarak +dAn biçiminde kullanılır.

5. Paris nüshasında ünlülerde bir yuvarlaklaşma eğilimi görülmektedir. İstanbul nüshasında *atım* “atım”, *bıçaķım* “bıçağım”, *bardım* “vardım”, *menim* “benim”, *yavız* “kötü”, *ayık* “ayık, ayılmış” vb. birçok kelimedede ekler düz ünlü iken aynı kelimeler Paris nüshasında *ațım, bıçaķum, bardum, menüm, yavuz* ve *ayuk* şeklinde yuvarlak ünlüyle yazılmışlardır.

6. /-k-/, /-k/, /-g-/ ve /-g/ sesleri İstanbul nüshasındaki kelimelerde genellikle mevcutken Paris nüshasındaki bazı kelimelerde sesin düştüğü görülmektedir. Paris nüshasında *süçü* “tatlı”, *isi* “sıcak”, *elli* “elli sayısı”, *bitimek* “yazmak”, *yüzici* “yüzücü” örnekleri İstanbul nüshasında *süçüg/süçük, isik, ilig, bitiglemek* ve *yüzgüci* biçiminde yazılmıştır.

7. Kelime içi ve kelime sonu /ğ/ sesi Paris nüshasındaki bazı örneklerde düşmüştür. İstanbul nüshasında bulunan *boyağcı* “boyacı”, *kan alğucu* “şişe çeken, hacamatla uğraşan”, *yapurğak* “yaprak”, *saruğ* “sarı”, *açığ* “acı”, *suw* “su”, *kapuğcı* “kapıcı”, *tarığ* “darı” gibi kelimeler Paris nüshasında *boyacı, kan alıcı, yaprak, saru, aci, su, kapuıcı, daru* şeklinde yazılmıştır. Kelime sonundaki /ğ/ sesinin düşmesi Oğuz grubu Türk lehçelerinin bir özelliğidir. Harezmi ve Kıpçak Türkçelerinde bu ses düşmez.

8. İstanbul nüshasındaki *yadağ* “yaya” ve *adağ* “ayak” kelimeleri Paris nüshasında *yayağ* ve *ayağ* biçiminde de yazılmıştır. *yadağ* ve *adağ* kelimelerindeki /-d-/ sesi Harezmi ve Kıpçak Türkçelerine mahsus bir sestir. Oğuz Türkçesinde bu ses genellikle /-y-/ sesine dönüşür.

9. İstanbul nüshasının ayırt edici özelliklerinden bir diğeri peltek /d/ sesinin görülmesidir. Paris nüshasında sadece “edgü” misalinde görülen /d/ sesinin İstanbul nüshasında *idirim* “eyer minderi, eyer yastığı”, *edgürek* “daha iyi”, *ederle-* “eyerlemek”, *bediz* “nakış, oyma”, *sanduvaç* “bülbul” gibi birçok kelimedede görülmesi dikkat çekicidir. İstanbul nüshasındaki peltek /d/ sesinin varlığı geçiş dönemi eserlerinin yani Harezmi ve Kıpçak Türkçelerinin bir özelliğidir.

Bütün bu ayırt edici özellikler bize şunu göstermektedir; üzerinde çalıştığımız Paris nüshası Oğuzca etkisindeki Anadolu ve Azerbaycan sahasında istinsah edilmiş görünmektedir. İstanbul nüshası ise Paris nüshasına nazaran daha çok Harezmi-Kıpçak Türkçesi özelliği barındırdığından dolayı doğu grubu Türk lehçelerinin bulunduğu bir sahada istinsah edilmiş görünmektedir.

Paris nüshasında bazı kelime sonu /ğ/larının düşmesi, İstanbul nüshasında görülen peltek /d/ sesi ve *yadağ, adağ* gibi kelimelerde bulunan /-d-/ sesi ve İstanbul nüshasında kullanılan +dIn ayrılma hâli eki, İstanbul nüshasının Paris nüshasından daha önceki tarihlerde istinsah edildiğini yahut da bu nüshanın Harezmi özelliklerini daha çok muhafaza eden bir nüshadan istinsah edildiğini göstermektedir.

Kaynakça | References

- Al-Jasimi, S. M. A. (2018). *İbnü Mühennâ Lügati (Kitâb Hilyetü'l-İnsân ve Helbetü'l-Lisân)(Metin-dil özellikleri-dizin)*. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi, İzmir
- Bloch, E. (1932). *Catalogue des manuscrits turcs* (Cilt 1). Paris: Bibliothèque Nationale.
- Caferoğlu, A. (1984). *Türk Dili Tarihi I-II* (Cilt 2). İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Karagözlü, S. (2016). *İbnü Mühennâ Lügati (Kitâb Hilyetü'l-İnsân ve Helbetü'l-Lisân) (Metin-dil özellikleri-dizin)*
- Karagözlü, S. (2018). *İbnü Mühennâ Lügati Türkçe Kısmı*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Melioranskiy, P. (1900). *Arab' Filolog'O Turetskom' Yazık'*. Sanktpeterburg: Tipografiya imperatorskoy akademi nauk'.
- Mühennâ, İ. (1338-1340/1922). *Hilyetü'l-insân ve halbetü'l-lisân*. (Kilisli Rıfat Bilge, nşr.) İstanbul.
- Poppe, N. (2017). *Mukaddimetü'l-Edeb Moğolca-Çağatayca Çevirinin Sözlüğü*. (M. Kaçalın,) Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Taymas, A. (1988). *İbni-Mühennâ Lügati*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE TEKNİK ARAŞTIRMALAR
DERGİSİ

Kıbrıs Meselesi Ekseninde 1974 Kıbrıs Müdahalesi

Ece Buket ARICIOĞLU

Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ABD, Konya, Türkiye
ariciogluECE@gmail.com, ROR ID: ror.org/045hgzm75

Öz

Bu makalenin amacı, Kıbrıs'ın tarihinden başlayarak Kıbrıs meselesine giden süreci analiz etmek ve meselenin dinamiklerini ortaya koyarak 1974 Kıbrıs müdahalesini açıklamaktır. Kıbrıs, yüzyıllar öncesinde de stratejik bağlamda önem atfeden bir coğrafyayı temsil etmektedir. Birçok heterojen topluma ev sahipliği yapan ada, 1571 tarihinde Osmanlı Devleti tarafından fethedilmiştir. 1878 tarihinde Ayastefanos Anlaşması ile İngiltere'ye devredilen ada, Lozan Anlaşması ile resmi bağlamda İngilizlere bırakılmıştır. Ancak süregelen zaman içerisinde Kıbrıs üzerinde Yunanistan'ın Enosis amaçları ve bununla birlikte EOKA'nın faaliyetleri, adada Türkler açısından huzursuzluk yaratmıştır. Adadaki Türklerin huzur içerisinde yaşaması için Türk hükümeti, 1974 senesinde Kıbrıs'a müdahalede bulunmuştur. Yapılan çalışmada Kıbrıs meselesine giden süreç tüm yönleriyle ele alınmış, akabinde 1974 müdahalesinden bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Kıbrıs, İngiltere, Yunanistan, Müdahale, Kıbrıs Sorunu

Atıf Bilgisi

Arıcıoğlu, E. B. (2023). Kıbrıs Meselesi Ekseninde 1974 Kıbrıs Müdahalesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 21 (1), 103-115.

<https://dx.doi.org/10.59768/sustad.2023.7>

Makale Türü	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi	01.06.2023
Kabul Tarihi	23.06.2023
Yayın Tarihi	26.06.2023
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate
Etik Bildirim	sosyoteknik@selcuk.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı ve Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

1974 Cyprus Intervention on the Axis of The Cyprus Issue

Ece Buket ARICIOĞLU

Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ABD, Konya, Türkiye
ariciogluECE@gmail.com, ROR ID: ror.org/045hgzm75

Abstract

The aim of this article is to analyze the process starting from the history of Cyprus to the Cyprus issue and to explain the 1974 Cyprus intervention by revealing the dynamics of the issue. Cyprus represents a geography that was strategically important centuries ago. The island, which hosts many heterogeneous societies, was conquered by the Ottoman Empire in 1571. The island, which was transferred to England in 1878 thanks to the San Stefano Treaty, was left to the British in the official context with the Lausanne Treaty. However, in the course of time, the Enosis aims of Greece on Cyprus and the activities of EOKA have created unrest for the Turks on the island. The Turkish government intervened in Cyprus in 1974 so that the Turks on the island could live in peace. In the study, the process leading to the Cyprus issue was discussed in all its aspects, and then the 1974 intervention was mentioned.

Keywords

Cyprus, England, Greece, Intervention, Cyprus Problem

Citation

Arıcıoğlu, E. B. (2023). 1974 Cyprus Intervention on the Axis of the Cyprus Issue. Selcuk Universtiy the Journal of Social and Technical Researches, 21 (1), 103-115.

<https://dx.doi.org/10.59768/sustad.2023.7>

Article Type	Research Article
Date of Submission	01.06.2023
Date of Acceptance	23.06.2023
Date of Publication	26.06.2023
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - iThenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	sosyoteknik@selcuk.edu.tr
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Giriş

Kıbrıs, Doğu Akdeniz gibi yeraltı kaynakları bakımından zengin bir bölgenin içerisinde bulunmaktadır. Bu sebeple Kıbrıs, uzantısı olsun ya da olmasın stratejik bağlamda birçok ülkenin dikkatini çeken bir yer olmuştur. Tarihinde farklı topluluklara ev sahipliği yapmış olan Kıbrıs, bu yönüyle heterojen bir yapıya da bürünmüştür. 1571 yılında Osmanlı himayesine geçen Kıbrıs, 1878 tarihinde Ayastefanos Anlaşması ile İngiliz yönetimine devredilmiştir. Lozan Anlaşması ile Kıbrıs'ın geleceği resmi anlamda İngiliz hükümetine bırakılmış olsa da süregelen zaman içerisinde Yunanistan'ın bölge üzerindeki Enosis hayalleri ve bu hayali gerçekleştirmek adına EOKA'nın yapmış olduğu faaliyetler, adadaki Rum ve Türkler arasındaki tansiyonun yükselmesine sebebiyet vermiş ve huzursuzluk doğurmuştur. İngiltere bu konu hakkında arabuluculuk teklifinde bulunmuşsa da sonuçsuz kalmıştır. Adada yaşayan Rumların Yunanistan ile birleşmesini amaçlayan Enosis talebi karşısında Türk kesimi, oldukça zor süreçler geçirmiştir. Bu durum üzerine Türk hükümeti 1974 senesinde Kıbrıs'a müdahalede bulunmuştur.

Bu çalışmanın birinci bölümünde Kıbrıs adasında yaşayan toplumlardan bahsedilecektir. Adayı fetheden Osmanlı ve Kıbrıs'ın İngilizlere geçici olarak devredilmesi çalışma içinde açıklanacaktır. Bu süreçten sonra meydana gelen olaylar dahilinde Kıbrıs meselesini oluşturan dinamikler incelenecek akabinde ise Kıbrıs sorununu ortaya çıkartan olaylar etraflıca incelenecektir. Çalışmada Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve ABD gibi çok yönlü bir perspektif üzerinden Kıbrıs sorunu incelenerek, Türk hükümetinin 1974 Kıbrıs Harekati'na giden süreç analiz edilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise 1974 Harekati'nin yapıma nedenleri açıklanacak ve 1974 Harekati'nin uluslararası sonuçları analiz edilecektir.

Bu çalışmada "Kıbrıs'ın stratejik önemi nedir?", "Kıbrıs Türkler için neden önem teşkil etmektedir?", "Kıbrıs meselesi nedir?", "Kıbrıs meselesinin dinamikleri nelerdir?", "Yunanlıların Enosis emellerinde kastedilen nedir?", "İngiltere'nin Kıbrıs üzerindeki tutumu nedir" ve "ABD'nin Kıbrıs üzerindeki tutumu nedir?" gibi birçok sorunun yanıtı aranacaktır. Çalışmanın sonuç kısmında ise elde edilen bulgular analiz edilerek, "Türkiye'nin Kıbrıs meselesi için günümüzde yapması gereken hamleler nelerdir?" ve "Kıbrıs meselesinin son bulması olası mıdır?" gibi sorular tartışılacaktır.

1. Kıbrıs: Tarihi, Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi ve Bir Mesele Haline Gelen Sürecin Dinamikleri

Arapça'da "Kubrus", Batı dillerinde ise "Cyprus", "Gipros", "Cypren" olarak da anılan Kıbrıs, ilk kez "Kypros" olarak Homeros'ta geçmiştir. Adanın isminin, Ana Tanrıça Kibele'ye bu bölgede verilen "Kipris" isminden geldiği yönünde rivayetler mevcuttur. Kıbrıs'a verilen bu adlar, bölgenin yapısı ile doğrudan alakalı olup, bu isimler haricinde Kıbrıs, ikliminin güzelliğinden dolayı "Aeria", bölgedeki bakır madenlerine ithafen ise "Eroza" isimleriyle de anılmıştır (Özmen, 2018: 25). Kıbrıs, Sardinya ve Sicilya adalarının ardından Akdeniz'deki üçüncü büyük ada olma özelliğine sahiptir. 9251 kilometrekarelik yüzölçümüne sahip olan Kıbrıs, Türkiye'de bulunan sahillerden 70, Suriye'den 100, Rodos'tan 400, Yunan sahillerinden 800, Mısır'dan ise 370 kilometre uzaklıkta yer almaktadır. Ada, 782 kilometrelik uzun sahil şeridi ile girintili çıkıntılı bir yapıdadır. 35 derece kuzey paraleli ve 35 derece doğu meridyeni üzerinde bulunan ada, her ne kadar Anadolu'ya bağlı olarak görülmesi de derinliğinin birkaç yüz metreye dayandığı bir sualtı platformu sayesinde aslında Anadolu'ya bağlıdır. Anadolu'ya bağlılığı sayesinde ada, bazı yönleriyle Anadolu'ya benzerlik göstermektedir. Örneğin ada, yazları sıcak ve kurak, kışları ise ılık ve yağışlı geçen Akdeniz ikliminin etkisi altında yer almaktadır.

Ada, nüfus bakımından incelendiğinde Venedikliler dönemine kadar nüfusu ve nüfus yapısıyla ilgili yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ancak 1490 yılında 106.000 olan nüfusun 2016 yılına gelindiğinde 1.170.000 olduğu bilinmektedir (Özmen, 2018: 54-56). Ada, Doğu Akdeniz'in zengin yeraltı kaynakları üzerinde bulunmaktadır. Bu sebeple adaya komşu olup olmama durumuna bakılmaksızın devletlerin adaya olan ilgisi oldukça büyüktür. Adanın yeraltı kaynakları ve Ortadoğu'ya geçiş kapısı olması, stratejik açıdan adanın uluslararası arenada cazibe merkezi olarak görülmesine yol açmıştır. Dünya hakimiyet teorilerine göre Kıbrıs, bulunduğu bölge dolayısıyla Doğu Akdeniz'i ve Ortadoğu'yu kontrolü altında bulundurmaktadır. Bu iki stratejik noktaya yakınlığı, bölge petrolü ve Ortadoğu petrolünün de kontrol edilmesine olanak vererek Kıbrıs'a jeostratejik bir önem kazandırmıştır.

Dünya hakimiyet kuramları arasında yer alan kara ve deniz hakimiyet alanlarının geçiş güzergahı Kıbrıs, Mackinder'in kara hakimiyeti teorisi, kara parçalarını elinde bulunduran devlet veyahut devletlerin, dünya üzerindeki egemenliğini garantileyeceğine ilişkindir. Bu teoriden hareketle Himalaya-Kafkaslar, Doğu Sibirya ve Urallar ile çevrilmiş olan bölgeler doğal kaynaklar ve sanayi alanı olması münasebeti ile jeostratejik önem taşımaktadır ve bahsedilen noktaların Akdeniz kapısını ise yine Kıbrıs oluşturmaktadır. Kıbrıs, Ortadoğu'dan Afrika bölgesine doğru geçişleri gözlemleyebilecek, kontrol edebilecek bir konumda bulunmaktadır. Mackinder'e göre kara hakimiyetine sahip olmak için öncelikli ilk adımın Akdeniz üzerinden atılması gerekmektedir. Kara hakimiyeti teorisinde oldukça stratejik bir önem taşıyan Akdeniz'i değerli kılan ise bu bölgenin Ortadoğu, Anadolu, Afrika gibi bölgelerin istikamet yolunda yer almasından kaynaklanmaktadır. Alfred Mahan, devletlerin dünya egemenliğini kazanma yolunun denizler üzerinden gerçekleşeceğini belirtmektedir. Yerkürenin 4'te 3'ünü kaplayan denizler, söz konusu egemenliğe kavuşma konusunda stratejik bir önem teşkil etmektedir. Mahan, denizlerde egemen olmanın kara egemenliğini de beraberinde getireceğine, bununla birlikte Süveyş Kanalı'nı kullanarak Akdeniz'den Pasifik Okyanusuna ve Hint Okyanusuna geçişlerin takibinin ve kontrolünün elinde bulunduracağını savunmaktadır. Kıbrıs ise bu yoldaki en güçlü kontrol merkezini oluşturduğu için jeostratejik önem taşımaktadır (Koç, 2005: 22-23).

Spykman'ın Kenar Kuşak teorisinde de kendisine yer bulan Kıbrıs, Avrasya kontrolünün sağlanması için yarımada zincirinin içerisinde dahil edilmesi gereken iç adalar zincirinde bulunmaktadır. Akdeniz'in önemi üzerinde hemfikir olan dünya hakimiyet teorisyenlerine Kıbrıs, Türkiye ve Yunanistan'dan sonra Akdeniz'deki en önemli stratejik noktayı ifade etmektedir. Kıbrıs'ın önemine dair yapılan bir başka yorumda ise ada üzerinde hakimiyet kuran herhangi bir devletin Ortadoğu'nun siyasi, ekonomik, askeri bağlamdaki sorunları üzerinde etkin rol oynayacağına ve bu sayede Kıbrıs'ta egemenliğini sağlamış olan devletin Ortadoğu devletleri üzerinde saygınlığının artacağından bahsedilmektedir. Diğer bir teoriye göre ise Kıbrıs, içerisinde bulunduğu zengin yeraltı kaynaklarına sahip Doğu Akdeniz'in gözbebeği olmakla birlikte petrole yakınlık derecesiyle de pek çok devletin cazibe merkezidir. Bu sebeple Kıbrıs, olası bir petrol anlaşmazlığı yüzünden çıkabilecek bir dünya savaşında, devletlerin depo niteliğinde görebileceği bir adayı temsil etmektedir (Koç, 2005: 24). Tüm bu nedenler Kıbrıs'ın önemini gözler önüne sererken, devletlerin yüzyıllardır Kıbrıs'a karşı olan zaafalarını açıklamakta ve Kıbrıs meselesinin yapıtaşını oluşturmaktadır.

Kıbrıs, Milattan önce 14. yüzyıldan itibaren Miken Uygarlığı, İyonlar, Fenikeliler ve Pers İmparatorluğu tarafından fethedilmiştir. Tüm bu uygarlıkların ardından fetih hareketlerinin sıcak noktasını temsil eden Kıbrıs, Mısır Ptolemaios Krallığı'nın da hüküm sürdüğü bir ada olmuştur. Süregelen zaman içerisinde medeniyetlerin ve krallıkların egemenliklerine ev sahibi olan ada, milattan önce 58'e yakın bir tarihte Roma İmparatorluğu'nun fethine sahne olmuştur. Uzunca bir süre Roma İmparatorluğu'nun bir parçası olan Kıbrıs, milattan sonra 394 tarihinde Roma İmparatorluğu'nun sonunun gelmesi ile Bizans İmparatorluğu'nun himayesi altına geçmiştir. Bizans İmparatorluğu'nun ada üzerindeki hakimiyeti Kıbrıs'ta radikal değişikliklerin yaşanmasına sebebiyet vermiş ve Kıbrıs, Hristiyanlık dininin kabul gördüğü ilk vilayetlerden biri haline gelmiştir. Hristiyanlık dininin kabulü, Kıbrıs'ta yaşayan halkın ibadet merkezi ihtiyacını doğurmuş ve bu süreçte bir Hristiyanlık mezhebine ait olarak Kıbrıs Ortodoks Kilisesi açılmıştır. Kilisenin zaman içerisinde önemi katlanarak artmış ve din ile devlet arasındaki sıkı bağ, İmparator Zeno zamanında kiliseye bağımsız statü verilerek kanıtlanmıştır. Kıbrıs halkı tarihin hemen her sürecinde Arap korsanlarının taarruzlarına uğramış olsa da inançlarından ve Yunan dilini konuşmaktan vazgeçmemişlerdir (Örnek ve Ververi, 2016: 17).

Haçlı Seferleri esnasında, 1191 tarihinde Kıbrıs, İngiltere kralı 1. Richard tarafından fethedilmiştir. Kral 1. Richard, Kıbrıs adasını önce Tapınak Şövalyelerine ve ardından bir Fransız haçlı şövalyesi olan Guy de Lusignan'a teslim etmiştir. 1489 senesine kadar Kıbrıs'ın yönetimini elinde bulunduran Lüzinyanlar, bu tarihten sonra adayı Venediklilere satmıştır (Vatansever, 2012: 1489). Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu Kıbrıs'ı ticaret yolunun Akdeniz merkezi olarak görmüş ve bölgeye stratejik bir önem atfederek yakından ilgilenmiştir. Ancak yine bu dönemde, Kıbrıs'ın Venediklilerin himayesi altında olması, Osmanlı İmparatorluğu'nu huzursuz etmiştir. Bu olay üzerine Osmanlı, Kıbrıs'ın fethine dair karar alarak gerekli hazırlıkları yapmış, nitekim 1571 tarihinde Kıbrıs'ı fethetmiştir (Kaya ve Yeter, 2018: 216). Yaklaşık 300 sene boyunca ada, Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyeti altında kalmıştır. Tarihler 1853 Kırım Savaşı'nı işaret ettiğinde Osmanlı İmparatorluğu, bu savaşta İngiltere, İtalya ve Fransa gibi ülkelerle iş birliği yapmış ve Ruslar üzerindeki galibiyetini ilan etmiştir. Kırım Savaşı'nın sonunda yani 1856 tarihinde Paris Anlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa Devletler Hukuku çerçevesine dahil edilerek egemenliğini ve toprak bütünlüğünü garantilemiştir. Bu sayede Osmanlı İmparatorluğu toprak bütünlüğü ve bağımsızlığına dair olan baskılara karşın rahat bir nefes alırken öte yandan Rusya'nın Akdeniz ve Avrupa emellerinin de bir süreliğine askıya alınmasına neden olmuştur. 19. yüzyılın son demlerinde, dönemin başlıca büyük sömürge imparatorlukları

olarak bilinen İngiltere ve Rusya arasında çıkar çatışmaları patlak vermiştir. Rusya'nın temel gayelerinden biri, Boğazlara sahip olmak ve rahatlıkla İstanbul'a geçmektir. Rusya, bu düzlemde hareket ederek ayrıca Kafkasya ekseninden Basra ve İskenderun Körfezleri'ne de geçmeyi planlamaktaydı ancak bu durum, Osmanlı İmparatorluğu'nun güney bölgesine yaşamsal değer atfeden İngiltere'nin kabul edebileceği bir plan değildi. Bu esnada 1875 tarihinde gündeme gelen Hersek İsyanı'nın bitiminde Osmanlı İmparatorluğu zaferle ayrılmış olsa da 1876 senesinde Rusya'nın ultiatom vermesi ile ateşkes imzalamak zorunda kalmıştır. Yine bu dönemde Bulgaristan ve Bosna-Hersek meselelerinde Ruslar, İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar ve Almanlar tarafından kabulü görülen 31 Mart 1876 tarihli Londra Protokolü'ne Osmanlı İmparatorluğu sıcak bakmamış ve Protokolü reddetmiştir (Özmen, 2018: 68-69).

Osmanlı İmparatorluğu'nun Protokolü reddetmesi üzerine imparatorluk içinde ve dışında çokça sıkıntıyla meşgul olan Osmanlı, 1877 senesinin başında Avrupa'nın da desteğini tam anlamıyla yitirmiştir. Bu durumu kendi lehine kullanmakta ısrarcı olan Rusya, 24 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı'ya karşı savaş açmıştır. 1877 tarihinde başlayıp 1878 tarihinde son bulan Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonunda Osmanlı İmparatorluğu savaştan mağlup ayrılarak büyük toprak kayıplarının resmi anlamda kabulü olan Ayastefanos Anlaşması'nı imzalamak mecburiyetinde kalmıştır. Yapılan anlaşmanın ardından Rusya, Slav halkının ilerlemesi ve refahını kapsayan Slavcılık politikasına yeni bir katkıda bulunmuş, ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'ndan kazanmış olduğu toprak parçaları sayesinde Balkanlar bölgesindeki etkinliğini arttırmıştır. Rusya'nın savaş sonrası uluslararası arenada elde etmiş olduğu güç unsurları, İngiltere'nin Ortadoğu üzerindeki planlarını olumsuz yönde etkilemekte idi. 19. yüzyıl itibari ile Doğu Akdeniz ve Mısır konusunda hassasiyeti olan ve bu bölgelere stratejik temel gözüyle bakan İngiltere, Rusya'nın güç maksimizasyonundan rahatsızlığı münasebeti ile Rusya'ya Avrupa devletlerinin önceden belirlemiş olduğu statükoyu bozduğuna dair bir söylemde bulunmuş ve ardından Ayastefanos Anlaşması'nın tekrardan incelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu bağlamda İngiltere, Rusya'ya Bulgaristan'daki prensliğin sınırlandırılmasını ve Doğu Anadolu bölgesinden çekilmesini talep etmiştir (Özmen, 2018: 69). Rusya ise İngiltere'nin bu isteklerine karşılık olarak Doğu Anadolu bölgesini kapsayan isteklerinin haricindeki diğer talepleri kabul ettiğini belirtmiştir. İngiltere'nin Rusya'ya, Ayastefanos Anlaşması'nın şartlarını yerine getirmediği söylemi üzerine Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere ile yeniden yakın ilişkiler içerisine girmiştir. 25 Mayıs 1878 tarihinde İngiltere tarafından Osmanlı İmparatorluğu'na ulaştırılan mektupta, taraflar arasında bir ittifak oluşması gerektiğinden bahsedilmiştir. Yaşanan mektup trafiğinde İngiltere, Osmanlı Devleti'ne destek sağlayabilmek adına Malta haricinde, Anadolu'ya daha yakın bir üs kurmanın gerekliliğinden bahsederek son mektubunda ise asli amacına ulaşmış ve bu yerin Kıbrıs adasından başka bir yer olamayacağını belirtmiştir. İngiltere yönetimi ile Osmanlı Padişahı 2. Abdülhamid'in yüz yüze de görüşmesi ile Kıbrıs adasındaki gelirin yine Osmanlı İmparatorluğu'na ait olması koşuluyla 2 maddeden oluşan bir anlaşmayla 4 Haziran 1878'de Kıbrıs adası geçici olarak İngiliz yönetimine bırakılmıştır (Özmen, 2018: 70).

Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile uluslararası ortamın karışıklığından faydalanan İngilizler, Birinci Dünya Savaşı esnasında, Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya'nın müttefiki olarak savaşa girmesini kendisine haklı bir neden olarak görmüş ve Birinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı 1914 tarihinde Kıbrıs'ı ilhak etmiştir. Bununla birlikte İngiltere, 1878 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu ile yapmış olduğu anlaşmanın maddelerini bozmuş ve Kıbrıs gelirine dair Osmanlı'ya ödenmesi gereken borç tutarını ödemeye de son vermiştir (Çakmak, 2017: 859). 3 Mart 1918 tarihinde kabul edilmiş olan Brest-Litovsk Anlaşması uyarınca Rusya; Ardahan, Kars ve Batum'u Osmanlı İmparatorluğu'na yeniden teslim ettiği zaman sürecinde, Osmanlı ile İngiltere arasında yapılmış olan 1 Temmuz 1918 tarihli anlaşmanın 6. maddesi gereğince, İngilizlerin adayı yeniden Osmanlı hakimiyetine bırakması gerekmektedir. Ancak İngiltere, Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'ndan aldığı hasarın farkında idi ve bu sebeple Kıbrıs'ı tekrar Osmanlı'ya teslim etme fikrine oldukça uzaktı. Bu olay üzerine İngilizler, 1923 tarihli Lozan Anlaşması ile Kıbrıs'ı tamamen kendi himayesine katmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın henüz son bulmadığı 1917 senesinde İngilizler, adadaki Türk oranını azaltmak ve İngilizlerin yerleşik olduğunu belirtmek gayesiyle harekete geçmiş ve yine bu senede "Krallık Konseyi Emri"ni ilan ederek adadaki topluma, İngiliz vatandaşlığına geçmeleri için iki senelik bir zaman zarfı tanımıştır. Ada sakinlerinin büyük bir çoğunluğu İngiliz vatandaşı olmayı reddetmeleri üzerine "Krallık Konsey Emri" uyarınca Anadolu'ya olan göçler ivme kazanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından, 1918 senesinin sonunda Paris'te, Paris Barış Konferansı düzenlenmiştir. Paris'teki konferans, Enosis taleplerinin gerçekleşmesi bakımından bir dönüm noktasına işaret etmektedir. Birinci Dünya Savaşı'nın bitimine yakın bir zaman diliminde, Almanya ve müttefiklerinin durumuna bakıldığında, artık kaybeden taraf olacakları kesinleşmiş bir haldeydi. Bu durumu kendi lehine çevirmek isteyen Yunanlılar, savaşın son demlerinde Almanya'ya savaş açarak, İngiltere'nin geçmişte vermiş olduğu Kıbrıs sözünü yerine getirmelerinin beklentisi içerisine girmiştir. Savaş bitiminde imzalanan Sevr Anlaşması ise Türklerin Kıbrıs'taki varlığının son bulacağına dayalı maddeleri

içermekte idi. Bununla birlikte Lozan Anlaşması'nın imzalanması ile Türklerin, Kıbrıs üzerindeki hakimiyetini kaybettiği gerçeği, ete kemiğe bürünmüş oldu (Çakmak, 2017: 860-861).

1923 tarihinde Lozan Anlaşması ile netlik kazanan Kıbrıs'ın akıbeti, 1925 senesinde resmen İngiltere'nin diğer bölgelerdeki sömürge topraklarına dahil olmasıyla kesinleşmiştir. Bu süreçte Yunanistan, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından kendisine vaat edilen topraklara ulaşamamış, ayrıca savaşın da vermiş olduğu birtakım hasarlarla uğraşmıştır. Kıbrıs'ın İngilizlerin hakimiyeti altında bulunması ve kendisine vaat edilen 12 Adalar'ın ise İtalya'nın hakimiyeti altında olduğu gerçeği, Yunanistan'ı, "Büyük, görkemli Yunanistan" gayesinden ve bu gayeye giden yoldaki "Megali İdea" fikrinden bir süreliğine uzaklaştırmıştır. 1928-1933 yıllarında Yunanistan Başbakanı Venizelos, Yunanistan'ın Megali İdea'sının önceliklerinin artık ülke bütünlüğünü korumak, ülkenin iç sıkıntılarıyla mücadele ederek, iç huzuru tesis etmek ve bununla birlikte uluslararası ortamda savaştan uzak yaşamının gerekliliğine vurgu yapmıştır. Yine bu dönemde Başbakan Venizelos, Yunanistan için önceliğin Lozan ile belirlenmiş olan sınırlara uymak ve toprak bakımından genişlemektense içsel modernizasyonu sağlamanın önemini Yunan halkına benimsetmeye çalışmıştır. Başbakan Venizelos'un bu düşüncesi her ne kadar etkili olmuş olsa da bu etki uzun sürmemiştir. 1930 senesinin sonlarında Kıbrıs'taki İngiliz yönetimi, yerli halktan almış olduğu yüksek vergiler ile halkın huzurunu bozmakta ve vergilerin zamanında ödenmesi halinde yerel halk ağır müeyyidelerle karşılaşmaktaydı (Özsüer, 2017: 902-903). Kıbrıs halkının yaşadığı süreç, toplumda yeniden Enosis isteklerinin doğmasına yol açmıştır. Bu olay üzerine Yunan Megali İdea'sına körü körüne bağlı olan Kıbrıs'taki Yunan Konsolosu ve Kilise güçleri birleşerek Kıbrıs halkının İngilizlere karşı cephe almasını sağlamışlardır. 1931 senesinin Ekim ayında Kıbrıs halkı, bölgedeki hâkim İngiliz güçlerine karşı silahlı bir çatışmanın içerisine dahil olmuşlardır. Kıbrıs'ın Yunan emelleri üzerinden karışıklığa yol açması, dönemin Başbakanı Venizelos'u harekete geçirmiştir. Yunanistan'da Kıbrıs halkına verilen destek yürüyüşlerinin yasaklanmasını emreden dönemin başbakanı, bu zamana kadar Yunanistan için gütmüş olduğu politikanın yerle bir olduğunu belirtmiştir. Ayrıca artık Kıbrıs'ın bu hamleden sonra hiçbir şekilde İngilizler tarafından Yunanlılara verilmeyeceğini anlamıştır. Kıbrıs'ta bu dönemde İngilizler tarafından ayaklanma bastırılmış ve Yunan başbakanı, tavırlarından dolayı seçimi kaybetmiştir (Özsüer, 2017: 903-904).

1931 tarihinde İngilizler, Rum halkının ayaklanmasını bastırılmış ve adayı, İkinci Dünya Savaşı'na kadar sıkı bir denetim altında tutmuşlardır. İkinci Dünya Savaşı'nın 1939 yılında patlak vermesinin ardından, savaş yılları içerisinde Yunanistan ilk kez Kıbrıs'ın yönetiminin kendilerine geçmesi hususunda İngiltere'ye istekte bulunmuşlardır. Yunanistan'ın bu isteğine karşın İngiltere, olumsuz yönde bir cevap vermiş olsa da İngiltere'nin asıl reddetme amacını, Türkleri İkinci Dünya Savaşı'na müdahil etmeyi istemek oluşturmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın son bulmasıyla İtalyanların hakimiyetinde bulunan 12 Ada, Yunan hükümetine teslim edilmiştir. 12 Ada'nın elde edilmesiyle birlikte Yunan halkının yeniden Kıbrıs'taki emelleri hayat bulmuş ve yeniden İngiltere'ye Kıbrıs'ın devri için istekte bulunmuşlardır. Adaya stratejik alan olarak İngilizler yeniden Yunanlıları reddederek Kıbrıs için anayasal bazı düzenlemeler yapmak istemişlerdir. Adada bulunan Rum halkının anayasal düzenlemeye dahil olmak istememesi ile düzenlemenin yapılması askıya alınmıştır. Bu dönemde Kıbrıs'ta olan karışıklık durumu, adadaki halk ve İngiliz yönetiminin arasındaki yeni sorunların doğmasına sebebiyet vererek adada tansiyon gün geçtikçe artmıştır. Günaydın böyle bir gerilime şahit olan Türkiye'nin adaya karşı olan ilgisi bu dönem yeniden artmıştır (Gülen, 2012: 391). Bu dönem içerisinde Kıbrıs'ta yaşanan olayları büyük bir titizlikle takip eden Türk medyası, dönemin gazetelerinde sıkça Kıbrıs haberlerini işler hale gelmiştir. Nitekim 1948 tarihinde Kıbrıs Türkleri adına bir kurul, dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'yü ziyarette bulunarak İnönü'den "Birlik ve beraberliklerini bozmama" mesajını almışlardır. Bu söylemi ile İsmet İnönü, 15 sene sonra kendisi Başbakan unvanına sahipken, oluşacak olan Kıbrıs ile alakalı sorunun Lozan Anlaşması sonrası ilk girişimini yapmıştır. Kıbrıs'ta yaşanan hadiselerin sürekli Türk medyasında yer bulmasıyla dönemin Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, İngiltere'nin Kıbrıs'tan gitmeyeceğini, bu sebeple paniğe sebep olacak herhangi bir durumun var olmadığını belirtmiş, ardından basının Kıbrıs soruları karşısında 1950 senesinde "Kıbrıs meselesi diye bir mesele yoktur. Çünkü Kıbrıs bugün İngiltere'nin hakimiyeti altındadır" cevabını vermiştir. Dışişleri Bakan'ının söylemi, unvanı gereği her ne kadar önemli olsa da Kıbrıs'ta gün geçtikçe artan karışıklıklar, Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin de aktör olarak katılımını sağlayacak ve 1950'li yıllarda Türk dış politikasının temel konularından biri haline gelecektir (Gülen, 2012: 391-392).

1950'li yılların başında Türk hükümeti, Kıbrıs meselesi ile ilgili herhangi bir tutumda bulunmamıştır. Türkler adada var olan statükonun korunmasını istemişlerdir. Yine aynı dönemde İngilizler, adada yaşanan olaylara ve Türkiye'nin de sakin davranışlarına karşılık sessizliğini korumuştur. Ancak bu sakinliği kendi lehinde kullanmak isteyen Yunanistan, Kıbrıs konusunda daha aktif bir hale gelmiştir. 1954 tarihinde Yunanistan, Kıbrıs meselesini BM'ye getirmiş ve olayın uluslararası bir boyut kazanmasına olanak sağlamak istemiştir.

Türkiye ise Yunanistan'ın bu tutumu karşısında, resmi bağlamda Kıbrıs meselesine müdahil olmayı uygun görmüş ve Yunan tarafına, adadaki süregelen durumun devamından yana olduğunu bildirmiştir (Sarı, 2022: 9). Yunanistan hükümeti Birleşmiş Milletler'e Kıbrıs sorununu aktarmasıyla, her ne kadar Kıbrıs meselesi uluslararası alana taşınmış olsa da Yunanistan bu taşıma sonucunda istediğini elde edememiştir. Birleşmiş Milletler'den lehine karar alamayan Yunanistan, Kıbrıs adasında bulunan ve fanatik bir şekilde Enosis'e bağlı olan kesime bir takım silahlandırma çabaları içerisine girmiştir. Silahlandırılan kesim yani EOKA, adadaki Türklere zarar vermeye başlayınca bu durum Türkiye'yi rahatsız etmiş ve ayrıca İngiltere'nin de huzursuzluğuna yol açmıştır. İngiliz hükümeti, Kıbrıs meselesi ekseninde yaşanan olayların son bulması isteğiyle, katılımcılarının İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'den oluştuğu bir konferans yapılması gerektiğini belirtmiştir. Türkiye ve Yunanistan'ın da kabulüyle 1955 senesinde Londra Konferansı'nın düzenleneceğine dair anlaşmaya varılmıştır. Ancak Londra Konferansı düzenlenmeden önce Kıbrıs'tan EOKA'nın Türk katliamı yapacağına dair haber Türkiye'ye ulaşmıştır. Türkiye, yaşananları endişe ederek İngiliz hükümetine muhtıra vermiş ve adadaki Türk toplumunun can ve mallarının korunmasını istemiştir. Bu olay üzerine Fatin Rüştü Zorlu, Türkiye'yi temsilen Londra Konferansı'na katılmıştır. Fatin Rüştü Zorlu, Kıbrıs hakkındaki konuların yalnızca İngiltere ve Türkiye'yi ilgilendirdiğini, İngiltere'nin Kıbrıs üzerindeki himayesinden vazgeçmesi durumunda ise Türkiye'nin yeniden hak talep edeceğini açıkça belirtmiştir. Yunanistan'ın bölgede self determinasyon isteğinin de olmasıyla üç devlet arasında herhangi bir fikir birliğine varılamamış ve Londra Konferansı son bulmuştur (Yıldız Aybak, 2017: 21-24). Kıbrıs meselesi ekseninde Yunanistan'ın emellerinde geri adım atmaması ve ilerleyen süreçte de EOKA yanlısı bir tutum sergilemesi, Türkiye'yi de etkilemiş ve Türkiye, tutumunu değiştirerek Kıbrıs'ın Türklere ait olduğunu savunmuştur. Bu olayın yaşanmasının ardından Atatürk'ün evinin yağmalandığı, bombalandığı haberi, Türk basınında yer edinmiştir. Yunanistan'ın son hareketlerinden ve adadaki Türklerin durumundan oldukça rahatsız olan Türk halkı sokaklara dökülüp miting düzenlemiş, protesto yürüyüşleri yapmıştır. Türk halkı bu dönemde İstanbul, Ankara, İzmir başta olmak üzere Rumların evlerini, mekanlarını yağmalamış ve şehirde bulunan Yunan bayraklarını kaldırarak, Türk bayrağı asmaya başlamıştır. 7 Eylül'de basında kendine yer bulan olayın sonunda durum yatıştırılmış ve Rumlara kayıplarından ötürü vergilerinde muafiyet sağlanmıştır (Yıldız Aybak, 2017: 24-27).

Lord Radcliffe'in Kıbrıs için hazırlamış olduğu anayasal tasarının içerisinde Kıbrıs'a self-determinasyon hakkının tanınmaması ve bununla birlikte 1955 senesinde ortaya çıkmış, ancak Türk toplumu haricinde hiç kimsenin benimsememiş olduğu Taksim Meselesi ile Yunanistan'ın Enosis düşüncesi o dönemde Kıbrıs üzerinde etkili olan dinamikleri oluşturmuştur (Çakırbaşı, 2004: 63-67). Kıbrıs eksenindeki karışıklığın her geçen gün katlanarak artması, yeni planların oluşumuna da sebebiyet vermektedir. Kıbrıs'a verilebilecek statü ile ilgili olarak 19 Haziran 1958 tarihinde İngiltere, "ortak plan" (Macmillan) adını verdiği planını açıklamıştır. Plana göre İngiltere'nin ada üzerindeki hakimiyeti devam edecektir. Ancak bu durumla eş zamanlı olarak Türkiye ve Yunanistan'da yönetimde söz hakkına sahip olacaktır. Bu sayede üç devlet, Kıbrıs için yeni strateji ve planlar konusunda birlikte çalışacak ve hareket edeceklerdir. Plan her ne kadar İngiliz hükümetinin beklentilerini karşılamış olsa da Yunanistan Enosis'ten, Türkiye ise Taksim'den vazgeçmediği için her iki ülke de plana olumlu bakmamışlardır. Planda yapılan değişiklikler sonucu Yunanistan hala olaya olumsuz yönde bakmış olsa Türkiye, bu durumu kabul etmiş ve Burhan İşin'ı temsilci göreviyle Kıbrıs'a yollamıştır (Çakırbaşı, 2004: 67-69). Bilindiği üzere Rumların Türklere karşı olan politikaları, adadaki gerginliğe sebebiyet vermişti. Bu gerginliğin son bulması adına Macmillan Planı ile görüşülmeye başlanan, adanın sorunlarına yanıt arama projeleri, devamlılık sağlamış ve süregelen zaman içerisinde Londra ve Zürih Anlaşmaları imzalanmıştır. 11 Şubat 1959 tarihinde Zürih Anlaşması, 19 Şubat 1959'da ise Londra Anlaşması'nın imzalanmasıyla bağımsızlık, iki toplumun ortaklığı ve anlaşmaya varılan yapının Kıbrıs üzerinde etkili olan üç devlet tarafından garanti edilmesine dayalı olan Zürih ve Londra Anlaşmaları doğrultusunda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması kararlaştırılmıştır. Nitekim 16 Ağustos 1960 senesinde Kıbrıs için anayasa belirlenmiş ve yürürlüğe konulmuştur. Bu sayede Kıbrıs Cumhuriyeti resmi bağlamda ilan edilmiştir (Vatansever, 2012: 1499).

Üç devlet arasında imzalanan Garanti Anlaşması'nın dördüncü maddesi, Türkiye açısından önem teşkil etmektedir. Çünkü bu maddeye göre, üç devletin de Kıbrıs üzerine yapılması planlanan faaliyetleri birlikte şekillendirmeleri ve uygulamaya fikir birliği esasında sokmaları gerekmektedir. Ancak bu üç devlet, Kıbrıs üzerinde alınacak kararlar konusunda fikir çatışmasında kalmışlarsa ya da ortak hareket etmelerini sağlayacak imkanları yok ise o halde garantör üç devletten herhangi biri antlaşma ile varlığını sağlamış olan düzeni, yeniden inşa etme görevini yerine getirecekti (Buzbay Akdemir, 2017: 948). 1960 yılında imzalanan anlaşma ile kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nde statüko, belirlenen şekilde ilerlememiş, taraflar arasında görüş birliğinin bulunmaması, 1963 senesinde gerilimin patlak vermesine sebep olmuştur. 1963-1964 Kıbrıs Krizi'nin başlangıç süreci de bu gerginlikten doğmaktadır. Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios, daha öncesinde belirli anlaşmalar

dahilinde belirlenmiş olan Kıbrıs'ın anayasal düzeni hakkında bazı değişiklikleri yapmak istemiştir. Bu durum, bölgede yaşayan Türk kesimi tarafından reddedilmiştir. Bu olayın yaşanmasının ardından isteklerini elde etmeye kararlı olan Makarios, bölgede bulunan Türk halkına şiddet eğilimi içerisine girmiştir. Yunanistan'ın yegâne amaçlarından Enosis'e bağlı olan Akritas Planı, yine bu dönemde yaşanan silahlı müdahaleler ile hayata geçirilmiş bulunmaktaydı. Silahlı saldırıların başlamasının ardından bir süre sonra günümüzde "1963 Kanlı Noel Olayları" şeklinde anılan olay yaşanmıştır. 1963 senesinde böylesi bir olayın merkezi konumundaki Kıbrıs, 1963 senesinden sonra yaklaşık 11 yıl kadar, yoğunlukları birbirinden farklı pek çok çatışma sahnesine maruz kalmıştır. 1963 senesinde Rumların, Türkleri adadan yok etme emeli ve Enosis'i yaşatma emelleri Kanlı Noel Olayları'nın yaşanmasına sebebiyet vermiş ve bu tarihten sonra Türkler, ittifak anlaşması ile huzur tesis edilemeyeceğini idrak etmiştir. Kanlı Noel Olayları'nın başlamasının ardından Kıbrıs konusunda çekimser kalarak, düşünce bazında açıklama yapmaktan çekinen ABD hükümeti, yaşanan olayların ardından Kıbrıs meselesi ekseninde daha ilgili davranmaya başlayarak, olaya müdahil olmak istemiştir. Bu bağlamda 23 Aralık 1963 senesinde Dışişleri bakanı Dean Rusk, Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye'de bulunan büyükelçilikleri üzerinden, Kıbrıs meselesi üzerinde oldukça tedbirli ilerlemenin gerektiği konusunda üç devleti de uyarma girişiminde bulunmuştur (Buzbay Akdemir, 2017: 949).

16 Mart 1964'te Türkiye Büyük Millet Meclisi 93 sayılı kararı ile hükümete, anayasasının 66. maddesine uyumlu olarak silahlı kuvvetlerin kullanılmasına ilişkin yetki vermiştir. Nisan ve mayıs aylarında şiddetlenen karışıklık, bu kararın gündeme gelmesine sebebiyet vermiş, Türkiye ada üzerinde müdahale yapılmasını öngörmüştür. Ancak Türkiye'nin bu kararına karşın hükümete sert bir yanıt ABD'den gelmiştir. ABD'nin sert yanıtı literatürde Johnson Mektubu olarak geçmektedir. Yaşanan sürecin ardından diplomatik bağlamda anlaşma sağlanması için birtakım müzakereler başlatılmıştır. Geçmiş dönemde görev üstlenmiş ABD Dışişleri bakanı Ancheson'un liderliğiyle, Kıbrıs'ta bulunan üç devletin temsilcileri Cenevre'de bir araya gelerek, Kıbrıs kritiği üzerine görüşmeler başlamıştır. ABD'nin arabuluculuk planları olarak bu toplantılarda gündeme gelen Ancheson Planı, ABD'nin aslında kendisine Kıbrıs'ta yer bulma çabasını içermektedir. Planda Karpaz Adası'nda bir üs kurularak Türkiye'ye 50 seneliğine kiralanacaktı. Ancak adadaki Türkler bir azınlık olarak görülerek azınlık haklarına sahip olacak ve ada tamamen Yunanistan'a bağlanacaktı. Adada yaşayan Türk toplumunun da refahını ve haklarını ABD kendi garantisi altında tutacaktı. Bu plan Yunanistan'ı Enosis bağlamında tatmin etmediği için kabul edilmemiş, Türkler ise azınlık olarak görülmekten dolayı bu planı reddetmiştir (Buzbay Akdemir, 2017: 950). İki taraf arasında bir sonuca bağlanılamayan Kıbrıs meselesinde daha önceden bahsedildiği üzere 1964 yılında, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale için birtakım silahlı hazırlıklara başladığını duyurması ve adada meydana gelen hareketlilik, ABD'yi oldukça kaygılandırmıştır. ABD, her ülke gibi kendi kar maksimizasyonunu düşünerek hareket etmiş ve kendi stratejik emellerine ters düşmesi sebebiyle ABD Başkanı Johnson tarafından, dönemin başbakanı İnönü'ye mektup gönderilmiştir. Mektubun içeriğini Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesinin kabul edilemez olduğu, tek yönlü bir savaşa Kıbrıs'ın sahne olmaması gerektiği ve bununla birlikte iki NATO ülkesinin savaşmasının doğru olmadığından bahsedilmekteydi. ABD'nin üstü açık bir şekilde Türkiye'ye NATO üyesi olarak yapacağı hamlelerde ABD'ye danışması gerektiği ve askeri müdahale esnasında Sovyetlerin de Türkiye'ye müdahalede bulunacağı ancak ABD'nin Türk müttefiklerini korumayacağını belirtmekteydi. Bu bağlamda eğer ortada bir savaş olacak ise Türkiye, ABD silahlarından faydalanamazdı. Tüm bunlar planlanan Kıbrıs hareketinin önünü keserken, öte yandan Kıbrıs'ta devam eden gerginlik tepe noktasına ulaşmaktaydı (Buzbay Akdemir, 2017: 950).

1967 Krizi'nin temelleri, aslında 1963 yılında meydana gelen olayların bir devamı niteliğinde değerlendirilmelidir. 1964 ile 1967 yılları arasında Kıbrıs'ta yaşayan toplumlar arasında makro büyüklükte farklılıklar söz konusuydu. Bu yıllar arasında Türk halkı, Kıbrıs'ta alt sınıf olarak muamele görmekte ve toplumun üzerindeki Rum baskısı, Türk halkını göç etmekten başka çarenin olmadığı düşüncesine itmekteydi. 21 Nisan 1967 tarihinde Yunanistan'da meydana gelen iktidara karşı darbe hareketi, Kıbrıs meselesini ve Türk-Yunan ilişkilerini derinden etkilemiştir. Türkiye bu dönemde Makarios'tan; yapılan ittifak anlaşmasına uyulmasını ve Kıbrıs'a yasadışı yollarla sokmuş olduğu askerlerin Kıbrıs'ı terk etmelerini ve Türk toplumuna, Rum taraflarca verilen zararın Yunanistan tarafından karşılanması gibi isteklerde bulunmuştur. Bu olay henüz yeni yaşanmışken 15 Kasım 1967 senesinde Rumlar, Güney Kıbrıs'taki Türk köylerine saldırı düzenlemiş ve bu durum, Türkiye açısından bardağı taşıran son damla olmuştur. 17 Kasım 1967'de TBMM, hükümete müdahale yetkisi vermiş ve Yunanistan'a da adaya müdahale edeceği uyarısında bulunmuştur. 1964 senesinden o yana Türkiye ile mektup sorunu bulunan ABD, bu defa daha ılımlı bir tavır sergilemiştir. Mektubun ardından ABD ile bozulan ilişkileri sonucunda SSCB ile arasını iyileştirmeye çalışan Türkiye, Moskova'ya ziyarete gitmiş ve ardından SSCB, Türkiye'yi Kıbrıs konusunda haklı bulduğunu açıklamıştır (Buzbay Akdemir, 2017: 951-952).

2. Kıbrıs Harekatı'nı Başlatan Temel Olay ve 1974 Kıbrıs Harekâtı

EOKA ve Yunan cuntası birlikte hareket ederek memnun olmadıkları Makarios yönetimine karşı 15 Temmuz 1974 tarihinde bir darbe düzenlemiştir. Darbe sonrası başa geçen Yunan cuntası Kıbrıs'ta "Kıbrıs Elen Cumhuriyeti"ni ilan ederek uzun yıllardır yegâne hedefleri olan Enosis'i gerçekleştirme imkanını bulmuşlardır. Aynı dönemde Makarios ise 19 Temmuz 1974 tarihinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde yapmış olduğu konuşmada yaşanan sürecin yanlış olduğunu ve Kıbrıs'ın, Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında tanınması gerektiğini ifade etmiştir. Makarios'un bu söylemine karşılık olarak Yunan cuntası da, Kıbrıs'ta gelişen meselenin Kıbrıs'ta bulunan Rum toplumunun kendi meselesi olduğunu iddia etmiştir (Yılmaz, 2017: 92).

20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'taki Yunan askerleri, Türk askerlerine karşı saldırı başlatmasıyla ilk kez resmi bağlamda Türk ve Yunan birlikleri arasında savaşın fitili ateşlenmiş oldu (Can, 2014: 165). 20 Temmuz 1974 günü Türk birliklerinin adaya müdahalesiyle Kıbrıs için yeni bir süreç başlamış oldu. Bölgenin karışıklığının giderilmesi ve asayişin sağlanması adına 14 Ağustos 1974 tarihinde ikinci kez Kıbrıs'a müdahalede bulunan Türk askerleri, Kıbrıs'ın kuzey bölgesini elde etmiş ve 16 Ağustos'ta da ateşkes ilan edilmiştir. Türkiye'nin, Kıbrıs'a yapmış olduğu müdahalenin hukuksal bağlamda bağlayıcılığı mevcuttur. Türkiye Garanti Anlaşması'nın maddelerine uygun olarak, Kıbrıs'taki karışıklığın giderilmesi ve adada yaşayan Türk kesiminin refaha kavuşması için adaya müdahalede bulunmuştur. İkinci müdahalenin başlamasının ardından açıklama yapan dönemin Başbakanı Bülent Ecevit, Cenevre Konferansı sonrasında alınan kararların Yunan ve Rum birlikleri tarafından uygulamaya konulmadığını bu sebeple müdahalenin gerekli olduğunu savunmuştur. Dönemin Başbakan Yardımcısı görevini üstlenen Necmettin Erbakan ise, sonuna kadar bu konuda Bülent Ecevit'i desteklemiştir. Kıbrıs harekatının ardından Yunan yönetimi, ABD'ye karşı cephe almıştır. İkinci hareketin bitiminde Karamanlis, NATO'nun askeri kanadından çekilmiş, bu durum ise Türkiye'ye önem atfeden lakin Yunanistan'ı da kaybetmeyi göze alamayan ABD'nin birtakım kararlar almasına vesile olmuştur. Bu olay sonrasında ABD, 1975 senesinin şubat ayında Türkiye için silah ambargosunu aktif hale getirmiştir. Bu olayın yaşanması, Türk yönetimi nezdinde de bazı olayların yaşanmasına olanak sağlamış ve 1975 yılı temmuz ayında İncirlik Üssü'ne el koymuştur. Bu sayede Türkiye, İncirlik Üssü'nü yalnızca NATO gayesinde kullanılabilir hale getirmiştir. Süregelen zaman içerisinde Yunanistan NATO'nun askeri kanadına 1980 senesinde tekrar katılmış ve 1981 senesinde Yunanistan'da başa geçen Papandreou, Kıbrıs ile ilgili sorunların Türkiye-Yunanistan ilişkisi veyahut NATO ile olan ilişkisinden bağımsız değerlendirilmesi gerektiğine inanmış ve bu yönde dış politikasını sürdürmüştür. Türkiye'nin yapmış olduğu bu müdahale, yalnızca Kıbrıs'ta yaşayan Türkler için değil, aynı bölgede bulunan Rum kesimi için de huzuru ve barışı getirmiştir (Yılmaz, 2017: 92-94).

Sonuç

Kıbrıs, asırlar boyunca süregelen zaman diliminde birçok toplumun yaşam alanını oluşturmuştur. Bu sebeple Kıbrıs, heterojen yapıya sahip ada olarak bilinmektedir. Ancak 1571 tarihinde Osmanlı'nın Kıbrıs'ı fethetmesiyle ada, Osmanlı hakimiyetine geçmiş ve pek çok Türk vatandaşını içerisinde barındırmıştır. 1878 Ayastefanos Anlaşması ile Kıbrıs, İngilizlere devredilmiş, ardından Lozan ile resmi bağlamda kesinlik kazanmıştır. Kıbrıs, toplum bakımından heterojen bir yapıya sahip olmasından dolayı Rum kesimini de içerisinde barındıran bir ada niteliğindedir. Ancak süregelen zaman içerisinde Kıbrıs, paylaşılması güç olan stratejik bir noktayı oluşturmuştur. Kıbrıs'ın içerisinde bulunduğu Doğu Akdeniz havzası, zengin enerji kaynaklarına sahiptir. Bu özeliği ile Doğu Akdeniz, jeopolitik ve jeostratejik bir öneme sahip iken Kıbrıs'ın Doğu Akdeniz havzasında yer alan özgün konumu, adanın küresel ölçekte jeopolitik ve jeostratejik önem kazanmasında etkili olmuştur. Kıbrıs, Doğu Akdeniz havzasında bulunan zengin enerji kaynaklarına yakınlığı ve bu enerji kaynaklarının Ortadoğu'ya aktarımı konusundaki koridor görevini üstlenmesi, Kıbrıs meselesinin küresel ölçekte bir mesele haline gelmesine sebebiyet vermiştir. Adanın Türkler ve Rumlar başta olmak üzere heterojen yapısı, Kıbrıs'a Türkiye ve Yunanistan'ın duygusal açıdan bakmasını mümkün kılmış olsa da, Kıbrıs'ın jeostratejik ve jeopolitik konumu, uluslararası arenada pek çok aktörün Doğu Akdeniz özelinde Kıbrıs'a ilgisini çekmiştir. Hidrokarbon rezervlerine yakınlığı ile Kıbrıs, İngiltere, ABD gibi Kıbrıs'a herhangi bir sınırı olmayan küresel güçlerin de cazibe merkezi konumuna gelmiştir. Son yıllarda Doğu Akdeniz'de yapılan hidrokarbon keşifleri, bölgesel ve küresel güçlerin havzaya olan ilgisini arttırmıştır. Bu durum bölgesel ve küresel güçlerin uluslararası arenada varlığını koruma, var olan statükonun kendi lehine çevrilmesi ve dönüşümü noktasında büyük önem arz etmektedir. Tüm bu sebepler Kıbrıs'ın toplumsal yapısından ötürü bir emel haline gelmesinin ilerisinde, jeostratejik ve jeopolitik konumunun da etkisini göstermektedir. Yunanistan'ın Kıbrıs üzerindeki Enosis emelleri, Türkiye'nin emelleri ile uyuşmamaktadır. Bu sebepten dolayı

Kıbrıs'ta tansiyon her geçen gün katlanarak artmaktadır. İngiltere'nin arabuluculuk adına geliştirmiş olduğu plan ve faaliyetler, birbirinden farklı görüşteki iki devletin ortak karar alamamasına sebep olmuştur. İlerleyen zamanlarda Yunanistan'ın EOKA faaliyetleri, Kıbrıs'ta yaşayan Türk kesimini rahatsız etmiştir. Böylesi bir durumun yaşanmasına karşın Türkiye ise 1974 tarihinde Kıbrıs'a müdahalede bulunmuştur. Kıbrıs sorunu, Birleşmiş Milletler nezdinde ve bazı konferanslarda konuşulmuş bir konu olsa da, sorunun taraflarının çözüm yollarında ortak karar alamamaları sorunun devamını sağlamıştır. Kıbrıs'ın bir mesele haline gelmesindeki en önemli faktör, adanın ticaret yolları üzerinde bulunması ve Ortadoğu'ya açılan bir kapı olarak görülmesinden ötürü adaya atfedilen jeostratejik önemdir. İkinci önem arz eden faktör, Kıbrıs'ın Anadolu'nun bir devamı olarak görülmesi sebebiyle adaya Türkiye'nin duygusal bakmasıdır. Üçüncü faktör ise Türkiye'nin güneyinde oluşabilecek herhangi bir krizin Türkiye üzerinde etkili olabileceği endişesidir. Son olarak Kıbrıs'ta bulunan Türk kesimine Rumlar tarafından baskı uygulanmasıdır. Yunanistan'ın Enosis emelleri de sorunun çıkmasında önemli bir etkidir. Konu ile ilgili olarak Türkiye, Kıbrıs nezdinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni güçlü kılmalıdır. Türkiye, Kıbrıs'ın kalkınma planlarına destek olmalı, iş insanları ve devlet mekanizması Kıbrıs'ta daha aktif rol almalıdır. Bu sayede Kıbrıs'ın Avrupa Birliği istekleri dahilinde bir Rum adasına dönüştürülme ihtimalinin önüne geçilmelidir. Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki faaliyet alanının genişlemesi, her ne kadar Türkiye'nin etnik, jeopolitik ve jeostratejik emellerinin devamını sağlayacak olsa da küresel güçlerin mücadele alanı olarak bilinen Kıbrıs'ta tansiyon yükselecektir. Bu sebeple Türkiye, Doğu Akdeniz'de iyi ve sağlam bir siyasi çerçeve çizmelidir. Doğu Akdeniz bölge ülkeleri ile siyasi bağlamda ikili ilişkilerin süreklilik arz etmesi ve Türkiye'nin ikili ilişkilerdeki faaliyet alanlarının genişlemesi, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de etkin bir aktör olmasına olanak sağlayacağı gibi Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin de etkin faaliyet göstermesine zemin hazırlayacaktır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin uluslararası arenada kendini göstermesi, aktif rol oynaması, küresel ölçekte tanınmasına olanak sağlayabilmekte ve Yunanistan'ın Kıbrıs üzerindeki emellerinin de önüne geçmesine zemin sağlayacaktır. Kıbrıs adasının Ortadoğu'ya bir geçiş kapısı olması veyahut Ortadoğu'ya geçiş için koridor görevini üstlenmesi, adaya her ne kadar jeostratejik önem atfetmiş olsa da adanın eşsiz konumu, uluslararası arenada daima rekabet yarışının yapıldığı alan olarak kalmasını sağlayacaktır. Türkiye için 21. yüzyılda Doğu Akdeniz havzasında alan tutmanın veyahut hukuki üstünlük sağlamanın olanaklı hale gelmesinde Kıbrıs'ın önemi çok büyüktür. Bu sebeple Türkiye, etnik yapısından, jeopolitik ve jeostratejik öneminden dolayı Kıbrıs'ı daima desteklemeli ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile ortak faaliyet alanı oluşturmalıdır. Yunanistan'ın tarih boyunca Kıbrıs üzerindeki emelleri, adanın jeopolitik, jeostratejik ve etnik yapısından kaynaklanmaktadır. Söz konusu durumun varlığı, tarih boyunca Türkiye ile Yunanistan'ı defalarca karşı karşıya getirmiş olsa da Doğu Akdeniz'in zengin hidrokarbon kaynakları, adanın jeopolitik ve jeostratejik önemi de göz önüne alındığında, bundan sonraki süreçler için de bahsedilen iki ülkenin yeniden karşı karşıya gelmesine sebebiyet verecektir. Bununla birlikte Doğu Akdeniz'de bulunan bölgesel güçler için de Kıbrıs'ın önemi gün geçtikçe artmaktadır. Küreselleşen dünya düzeninde, uluslararası arenadaki istisnasız her aktörün temel gayesi varlığını sürdürmek ve yegâne gücü elinde bulundurmadır. Bu bağlamda Doğu Akdeniz'de enerji keşiflerinin yapılması ve enerji rezervlerinin varlığının bilinmesi, aktörlerin bu havzadaki varlığını sürdürme yarışına dahil olmasına olanak sağlamaktadır.

Kıbrıs'ın geçmişten günümüze bir mesele haline gelmesindeki ana etmenlerin etnik, jeopolitik ve jeostratejik faktörlerin birleşimi olarak bilinmesi gerekmektedir. Ancak Kıbrıs meselesinde etkin, net ve hukuksal bağlamda bir çözüm yolu bulunmamaktadır. Uluslararası İlişkiler'in Realist bakış açısına göre, uluslararası arenada var olan her bir aktör, varlığını sürdürmek ve mutlak gücü elde etmek adına yaptığı veyahut yapacağı tüm hamleleri meşru görmektedir. Bu bağlamda Kıbrıs meselesinin herhangi bir çözüme kavuşturulamaması da uluslararası arenada bulunan aktörlerin çıkar çatışmalarının yaşanmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum ancak aktörler arası siyasi, sosyal ve ekonomik ilişkilerin iyileştirilmesi ile sağlanacaktır. Ancak bu durum devletlerin mutlak gücü elinde bulundurma gayesi sayesinde yakın tarih için pek mümkün görünmemektedir.

Kaynakça | References

- Buzbay Akdemir, B. (2017) Kıbrıs Krizlerinde ABD'nin Tutumu ve Etkileri, (Ed.) Osman Köse. *Tarihte Kıbrıs 2. Cilt*. İstanbul: Akdeniz Karpaz Üniversitesi Dokuzonbeş Reklam Organizasyon Matbaacılık.
- Can, Ş. (2014) Kurtarılmış Ada Kıbrıs 1974 Barış Harekâtı. Akademisyen Kitabevi, Ankara.
- Çakırbaş, A. (2004). Kıbrıs Sorunu (1950-1960), (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Çakmak, B. (2017). Kıbrıs'ta İngiliz Yönetimi ve Yapılan Çözüm Planları, (Ed.) Osman Köse. *Tarihte Kıbrıs 2.Cilt*. İstanbul: Akdeniz Karpaz Üniversitesi Dokuzonbeş Reklam Organizasyon Matbaacılık.
- Gülen, A. (2012). İnönü Hükümetlerinin Kıbrıs Politikası (1961-1965). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt 13, Sayı 50, 389-428. https://doi.org/10.1501/Tite_0000000363
- Kaya, Y. ve Yeter, B. (2018). Demokrat Parti Döneminde Kıbrıs Sorunu. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 20, Sayı 2, 215-229. DOI: 10.32709/akusosbil.407564
- Koç, S. (2005). Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar. *İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık*.
- Örnek, S. ve Ververi, G. (2016). Yunanistan Perspektifinden Kıbrıs Sorunu, *Seçkin Yayıncılık, Ankara*.
- Özmen, S. (2018) Küresel Güçlerin Oyun Adası Kıbrıs. *İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık*.
- Özsüer, E. (2017). Eleftherios Venizelos ve Kıbrıs Sorunu: “Megali İdea”dan Yeni Bir Politik Dönemece, (Ed.) Osman Köse. *Tarihte Kıbrıs 2. Cilt*. İstanbul: Akdeniz Karpaz Üniversitesi Dokuzonbeş Reklam Organizasyon Matbaacılık.
- Sarı, A. S. Kıbrıs Sorunu. <https://www.academia.edu/36808578>
- Vatansever, M. (2012), Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* Cilt 12, Sayı Özel Sayı, 1487-1530.
- Yıldız, A. S. (2017). 1950-1983 Yılları Arasında Kıbrıs Sorunu ve TBMM'deki Yankıları, (Yüksek Lisans Tezi). *Gazi Üniversitesi, Ankara*.
- Yılmaz, H. (2017). Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sonuçları. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1 87-98.